

**MINISTERSTWO ROLNICTWA
I ROZWOJU WSI**

**ROLNICTWO
I GOSPODARKA
ŻYWNOSCIOWA
W POLSCE**

WARSZAWA 2010

MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

ROLNICTWO I GOSPODARKA ŻYWNOSCIOWA W POLSCE

Praca zbiorowa pod redakcją Teresy Jabłońskiej-Urbaniak

WARSZAWA 2010

SPIS TEŚCI

Wstęp Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	5
OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE	7
Wybrane informacje o sytuacji gospodarczej Polski w 2009 r	8
ROLNICTWO	9
Ogólna charakterystyka	9
Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	9
Czynniki kształtujące produkcyjno-ekonomiczną sytuację rolnictwa w 2009 r.	11
Wartość produkcji rolniczej i relacje cen	12
PRODUKCJA ROŚLINNA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA	13
Rynek produkcji nasiennej	14
Rynek i przetwórstwo zbóż	16
Przetwórstwo zbóż	17
Rynek cukru	17
Produkcja i rynek warzyw i owoców	18
Organizacja rynku owoców i warzyw	18
Wsparcie wspólnotowe na niektórych rynkach produktów roślinnych (tytoń, len, konopie, susz paszowy oraz podstawowe informacje o rynku chmielu i tytoniu)	19
PRODUKCJA ZWIERZĘCA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA	20
Rynek i przetwórstwo mięsa	21
Przetwórstwo mięsa	22
Rynek i przetwórstwo mleka	22
Przetwórstwo mleka	23
SPOŻYCIE ARTYKUŁÓW ŻYWNOŚCIOWYCH	24
RYNKI HURTOWE PRODUKTÓW ROLNYCH	26
ZAOPATRZENIE ROLNICTWA W ŚRODKI PRODUKCJI	26
ROLNICTWO EKOLOGICZNE	28
Integrowana produkcja rolnicza	29
ROLNICTWO W REGIONACH	30
ENERGIE ODNAWIALNE I BIOPALIWA	31
Biopaliwa	32
Biogaz	33
OBSZARY WIEJSKIE	35
Ogólna charakterystyka obszarów wiejskich	35
Ludność wiejska	35
Aktywność zawodowa i kapitał ludzki na wsi	35
Infrastruktura na wsi	36
Rozwój przedsiębiorczości i agroturystyka na terenach wiejskich	37
DZIAŁANIA PROMOCYJNE I POLITYKA WSPIERANIA JAKOŚCI	40
Promocja	40
Jakość	40
Program Poznaj Dobrą Żywność	41
Produkty regionalne i tradycyjne	42
Możliwości promocji wyrobów tradycyjnych i regionalnych	43

RYBOŁÓWSTWO	44
Informacje ogólne	44
Infrastruktura rybołówstwa morskiego	44
Infrastruktura rybactwa śródlądowego	44
Podaż ryb morskich i słodkowodnych	45
Rynek ryb i przetworów	46
Przetwórstwo rybne	46
HANDEL ZAGRANICZNY	48
Geograficzna struktura handlu towarami rolno-spożywczymi	49
Towarowa struktura handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi	50
POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA	52
Środki finansowe na wsparcie rolnictwa	52
Pomoc krajowa	52
Dopłaty bezpośrednie do gruntów rolnych	53
Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 (PROW)	55
SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004–2006”	55
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 (PROW)	56
DYSKUSJA NAD KSZTAŁTEM WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ PO 2013 ROKU	59
POLITYKA WSPARCIA SEKTORA RYBOŁÓWSTWA	61
Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006”	61
Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”	62
ROLNICZE INSTYTUCJE	64
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	64
Agencja Rynku Rolnego (ARR)	64
Agencja Nieruchomości Rolnych	69
Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	71
Doradztwo rolnicze	72
Szkoły rolnicze	72
Jednostki naukowo-badawcze	73
ADRESY INSTYTUCJI ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM	75

Szanowni Państwo!

Przekazuję Państwu kolejną edycję opracowania „Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce”. Publikacja ta ilustruje zmiany, jakie zachodzą w polskim rolnictwie, przetwórstwie rolno-spożywczym, rybołówstwie oraz gałęziach przemysłu pracującego na rzecz sektora żywnościowego. Celem publikacji jest przekazanie osobom zainteresowanym zbioru informacji o wielkościach i trendach procesów gospodarczych zachodzących w sektorze rolno-żywnościowym. Publikacja może też stanowić źródło podstawowych informacji o programach i rezultatach programów wspierających polski sektor rolno-spożywczy oraz rybołówstwo.

Począwszy od II półrocza 2008 r. polska gospodarka odczuwa skutki światowej recesji, która zakłóciła i spowolniła procesy rozwojowe. Perturbacje odczuwalne są także w sektorze rolno-żywnościowym. Wyraźnie pogorszyły się warunki funkcjonowania rolnictwa. Stagnacja popytu wewnętrznego i słabnące zapotrzebowanie importowe naszych zagranicznych partnerów handlowych stwarza wiele problemów. Mimo to rok 2009 zakończył się dodatnim saldem obrotów w handlu żywnością w wysokości blisko 2,3 mld euro, a za I półrocze roku 2010 dodatnie saldo obrotów wynosi blisko 1,3 mld euro i jest wyższe o 14% niż w I półroczu roku 2009. Osiągnęliśmy ten dobry rezultat dzięki naszym wspólnym wysiłkom – wysokiej jakości produktom sektora żywnościowego oraz staraniom o pozyskanie nowych rynków zbytu, w tym odblokowaniu w 2008 r. rynków wschodnich (Rosja i Ukraina), a także skuteczności programów i działań promocyjnych. Polska żywność z dużym powodzeniem zdobywa uznanie wśród konsumentów – jej atutem jest konkurencyjna cena, wysoka jakość zdrowotna i walory konsumpcyjne.

Lata 2008 i 2009 nie były łatwe dla rolnictwa. W celu przeciwdziałania negatywnym skutkom kryzysu przygotowaliśmy i wdrożyliśmy pakiet działań stabilizacyjnych do których należy: przyspieszenie wydatkowania środków na rolnictwo, zmiany w PROW 2007–2013 i przyspieszenie wdrażania poszczególnych działań, korzystne zmiany w kredytowaniu rolnictwa oraz szersze wykorzystanie mechanizmów interwencyjnych. Informacje na ten temat znajdziecie Państwo w prezentowanej publikacji.

Odrębną część publikacji stanowi informacja o głównych elementach polityki wobec wsi i rolnictwa oraz rybołówstwa, która współfinansowana jest ze środków Unii Europejskiej i z budżetu krajowego. Potrafimy dobrze i w pełni wykorzystać środki płynące z UE. Pełne wykorzystanie środków ze wszystkich programów wymaga dużej aktywności i przedsiębiorczości beneficjentów oraz zaangażowania administracji, organizacji samorządowych i zawodowych, doradztwa, a także wszystkich jednostek i osób działających na rzecz sektora rolno-żywnościowego i rybołówstwa w przygotowanie projektów, wniosków i ich realizacji.

Polska aktywnie uczestniczy w debacie nad kształtem przyszłej Wspólnej Polityki Rolnej. Dzięki spotkaniom i konsultacjom prowadzonym na ten temat od początku debaty coraz lepiej rozumiana jest konieczność zapewnienia równych warunków konkurencji oraz potrzeba utrzymania dotychczasowego poziomu finansowania rolnictwa. W tej kwestii ważny jest głos europejskiego społeczeństwa, które wypowiedziało się jednoznacznie za utrzymaniem Wspólnej Polityki Rolnej. Za pół roku – podczas naszej Prezydencji w Unii Europejskiej – będą zapadały pierwsze decyzje dotyczące przyszłego kształtu europejskiej polityki rolnej. Wśród tematów diskutowanych powinny znaleźć się odpowiedzi na nowe wyzwania dotyczące mechanizmów przeciwdziałania kapitałowi spekulacyjnemu na rynkach rolnych czy łagodzenia skutków niekorzystnych zmian klimatycznych.

Od czasu naszego członkostwa w UE w polskim sektorze żywnościowym i rybołówstwie nastąpiło wiele pozytywnych zmian, które w znacznej części są rezultatem zwiększonego dopływu środków finansowych, ale także wykorzystania przez rolników, rybaków i przetwórców szans jakie stworzyło otwarcie na świat i swobodny przepływ towarów i usług.

Życzę Państwu ciekawej lektury.

Marek Sawicki

OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE

Polska jest krajem w Europie Środkowej o powierzchni 312,7 tys. km² (7. miejsce w UE-27 i 68. w świecie) i liczbie ludności 38,1 mln osób (6 miejsce w UE-27 i 33. w świecie).

Od 1 maja 2004 r. Polska jest członkiem Unii Europejskiej, zajmując wśród 27 krajów 6. miejsce pod względem liczby ludności ogółem i pierwsze pod względem liczby ludności rolniczej oraz drugie miejsce (po Rumunii) pod względem liczby gospodarstw rolnych. Pracujący w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie oraz rybactwie 2,5-krotnie przekraczają procentowy udział pracujących w tych sektorach w UE-27 (odpowiednio – 14,5% i 5,6%). Polska zajmuje 7,1% ogólnej powierzchni krajów Unii, granicząc z 7 krajami, w tym 4 członkami UE (Niemcy, Czechy, Słowacja i Litwa) i 3 spoza Unii (Rosja, Białoruś, Ukraina).

Kraj charakteryzuje się dużą różnorodnością przyrodniczo-środowiskową. Szczególną ochroną objęte są parki narodowe zajmujące ponad 314,5 tys. ha, rezerwy przyrody w liczbie 1441 o powierzchni ponad 173 tys. ha, parki krajobrazowe zajmujące powierzchnię blisko 2602 tys. ha i pomniki przyrody w liczbie 36,0 tysięcy. Udział gruntów leśnych w ogólnej powierzchni lądowej kraju przekracza 30%. Chronionych jest wiele gatunków zwierząt, z których do najważniejszych zalicza się żubry, kozice, niedźwiedzie, bobry, rysie i wilki.

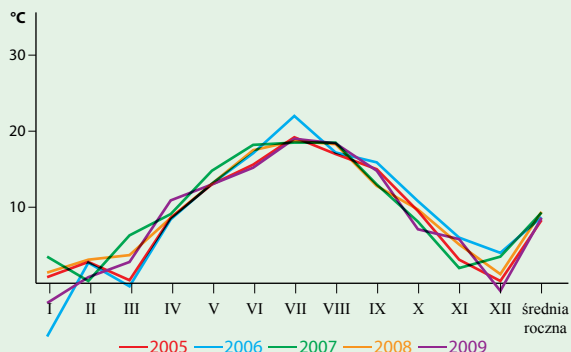
Ponad 75% terytorium kraju położone jest poniżej 200 m n.p.m., a tylko niespełna 3% powyżej 500 m n.p.m.

Klimat w Polsce charakteryzuje się dużymi wahaniami w długości poszczególnych pór roku. W ostatnich 3 latach średnia temperatura powietrza wahała się od 8,6°C do 9,4°C, a suma opadów w przedziale od 609 mm do 717 mm. **Ryc. 1.**

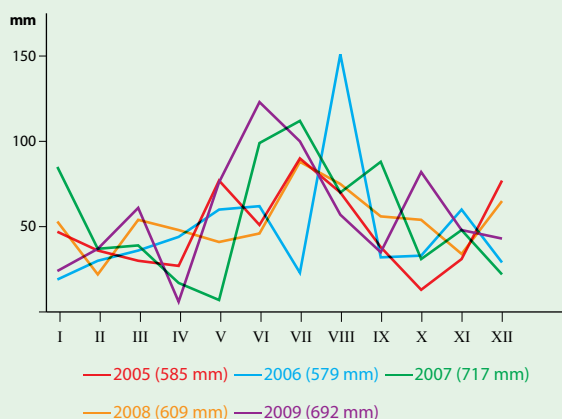
Opady atmosferyczne są głównym źródłem zasobów wodnych i charakteryzują się dużymi wahaniami w latach, miesiącach i regionach. W rezultacie występują obszary suszy i podtopienia, a nawet powodzie. **Ryc. 2.**

Polska podzielona jest na 16 województw, 314 powiatów, 65 miast na prawach powiatów i 2.478 gmin. Jednostkami pomocniczymi w gminach są między innymi sołectwa, których jest ponad 40,3 tys. **Ryc. 3.**

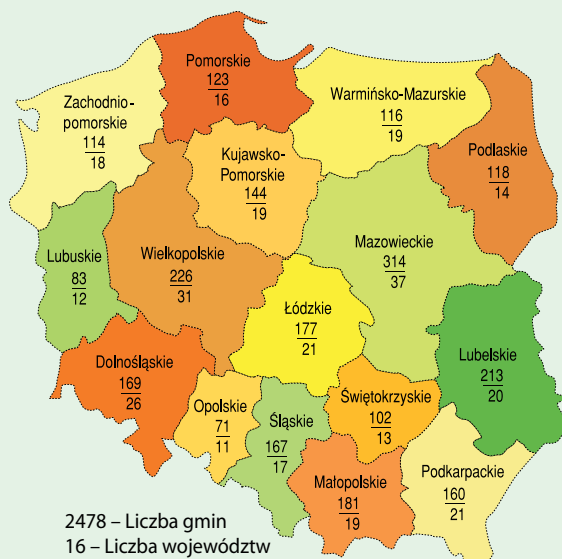
Liczba ludności w Polsce w 2009 r. wyniosła 38,1 mln osób, w tym w miastach 23,3 mln, a na obszarach wiejskich 14,8 mln. W wieku produkcyjnym znajdowało się 24,6 mln, z tego w miastach 15,3 mln, a na wsiach 9,3 mln osób. W porównaniu do 2000 r.

Ryc. 1. Średnie miesięczne temperatury powietrza w Polsce; źródło: GUS – Rolnictwo w 2009 r., Warszawa 2010.

Ryc. 2. Średnie miesięczne sumy opadów atmosferycznych w latach 2005–2009; źródło: GUS – Rolnictwo w 2009 r., Warszawa 2010.

Ryc. 3. Jednostki podziału terytorialnego w Polsce.

liczba ludności zmniejszyła się o około 90 tys. osób, przy czym spadek dotyczył tylko miast, na obszarach wiejskich wystąpił bowiem wzrost liczby mieszkańców. W porównaniu do roku 2008 nastąpił wzrost liczby urodzeń żywych (o 0,7%). Na 1000 mieszkańców wskaźnik urodzeń żywych nie zmienił się w porównaniu do roku poprzedniego i wyniósł 10,9, wobec 10,2 w 2007 r. Zwiększyła się liczba – o 1,5% i odsetek zgónów na 1000 mieszkańców – o 1,4%.

Prognoza ludności sporządzona przez GUS zakłada, że na obszarach wiejskich do 2035 roku notowane będzie dodatnie, ale malejące saldo migracji wewnętrznych. Odpływ ludności z miast będzie hamowany przede wszystkim tworzeniem nowych miejsc pracy na terenach zurbanizowanych. Prognozuje się również, że część osób zamieszkujących dotychczas w miastach okresowo, zamieszka w nich na stałe. Prognoza GUS do roku 2035 zakłada niewielki spadek ludności na obszarach wiejskich (o 0,5%) na skutek zmniejszającej się liczby urodzeń przy dodatnim saldzie migracji wewnętrznych.

Wybrane informacje o sytuacji gospodarczej Polski w 2009 r.

W 2009 roku sytuację gospodarczą w Polsce determinowały procesy zachodzące w gospodarce światowej. Pod wpływem negatywnych zjawisk kryzysowych w gospodarce światowej, gospodarka polska po 4 latach wysokiego tempa wzrostu, od II półrocza roku 2008 odczuwa osłabienie tendencji wzrostowych, we wszystkich sektorach. Jednak ujemny wpływ globalnej recesji na gospodarkę polską był mniejszy niż w większości państw UE. O ile w 2009 r. ogólnoswiatowy PKB zmniejszył się o 0,8%, a w Unii Europejskiej o 4%, to Polska była jedynym krajem członkowskim, który osiągnął wzrost gospodarczy (o 1,7%). Podstawowym czynnikiem tego wzrostu był popyt konsumpcyjny, chociaż spożycie indywidualne zwiększyło się tylko o 2,3% wobec wzrostu o 5,9% w roku 2008. Przyczyną osłabienia popytu wewnętrznego było ograniczenie dochodów gospodarstw domowych, wynikające przede wszystkim z negatywnych perturbacji na rynku pracy. Nie bez znaczenia dla konsumpcji była też malejąca podaż kredytów komercyjnych w wyniku zaostrzenia kryteriów ich przyznawania przez banki komercyjne. Inną przyczyną była większa ostrożność ludności przy zaciąganiu zobowiązań kredytowych wynikająca z niepewności co do przyszłych dochodów. Niepokojącą stroną procesów gospodarczych zachodzących w roku 2009 stało się ograniczenie procesów inwestycyjnych, które może osłabić lub podważyć trwałość przewidywanego wzrostu gospodarczego. Większość firm dokonała rewizji programów rozwojowych na najbliższy okres

oraz opóźniła decyzje o rozpoczęciu nowych przedsięwzięć. W rezultacie nakłady brutto na środki trwałe zmniejszyły się w porównaniu do roku 2008 o 0,3%, a stopa inwestycji zmalała w ciągu roku z 22,1% do 21%. Globalny kryzys przyniósł najbardziej negatywne skutki dla przemysłu, gdzie produkcja w 2009 r. była niższa niż przed rokiem – o 3,2% i budownictwa w którym tempo wzrostu zmalało z 10,9% w roku 2008 do 3,7% w roku 2009. Sektor rolnictwa w mniejszym stopniu odczuł skutki kryzysu – tempo wzrostu produkcji globalnej rolnictwa było zbliżone do roku poprzedniego.

Handel zagraniczny towarami rolno-spożywczymi po raz kolejny przyniósł dodatnie saldo obrotów w 2009 r. – 2,3 mld EUR). Od czasu akcesji wzrasta znaczenie handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w bilansie handlowym i płatniczym Polski. Uzyskiwana w handlu zagranicznym żywnością nadwyżka zmniejsza ujemne saldo obrotów w całym handlu zagranicznym Polski. Udział eksportu rolno-spożywczego w eksporcie ogółem wzrósł w 2009 r. do 11,7% wobec 10,1% w roku poprzednim, a importu zwiększył się z 7,2% do 8,6%.

Według wstępnych szacunków, Produkt Krajowy Brutto (PKB) w 2009 r. był realnie wyższy o 1,7% niż przed rokiem, ale zdecydowanie niższy niż w latach poprzednich. Pomimo odczuwalnego spowolnienia gospodarczego, Polska jako jedyna spośród państw Unii Europejskiej zanotowała wzrost PKB, któremu towarzyszył wzrost siły nabywczej wynagrodzeń o 1,1% oraz wzrost emerytur i rent, których siła nabywcza w 2009 roku wzrosła o 4%. Średni roczny poziom inflacji w roku 2009 wyniósł 3,5% wobec 4,2% przed rokiem. Czynnikiem wzrostu inflacji w roku 2009 były przede wszystkim drożące na rynkach światowych surowce i paliwa, decyzje o podwyżkach cen regulowanych oraz utrzymująca się w II półroczu 2009 silna deprecjacja złotego. Duży wpływ na poziom inflacji miał też wzrost cen żywności o 4,1%. Osłabienie dynamiki wzrostu gospodarczego niekorzystnie wpłynęło na rynek pracy. W roku 2009 – nastąpił wzrost liczby bezrobotnych o 420 tys. osób, a stopa bezrobocia w relacji grudzień 2008 r. do grudnia 2009 r. wzrosła o 2,4%.

ROLNICTWO

Ogólna charakterystyka

Rolnictwo polskie charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem – średnia powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 gospodarstwo zwiększa się stopniowo i wyniosła w roku 2009 8,0 ha użytków rolnych (w roku 2008 – 7,8 ha). Ponad połowa gospodarstw produkuje wyłącznie lub głównie na własne potrzeby, ograniczając wydatki na zakup żywności i koszty utrzymania rodziny. Gospodarstwa te o relatywnie niewielkim areale prowadzą produkcję metodami tradycyjnymi, przy niskim nawożeniu mineralnym i zużyciu chemicznych środków ochrony roślin, a także pasz przemysłowych w żywieniu zwierząt gospodarskich, zwłaszcza bydła. Mimo tego, a także faktu występowania przewagi gleb o niskiej przydatności rolniczej, Polska jest znaczącym w świecie i Europie producentem produktów rolnych, ogrodniczych i pochodzenia zwierzęcego. **Tab. 1.**

Znaczące miejsce zajmuje Polska także w produkcji owoców jagodowych (truskawek, malin i porzeczek) oraz warzyw gruntowych, takich jak: cebula, kapusta i kalafior.

Warunki glebowo-klimatyczne i tradycje regionalne decydują o specjalizacji produkcji.

Tereny Polski centralnej, wschodniej i północnej to obszary upraw ziemniaków i żyta oraz użytki zielone. Sady i plantacje owoców jagodowych zlokalizowane są na Mazowszu (rejon grójecki), w woj. lubelskim, na Sandomierszczyźnie, a także w Wielkopolsce i woj. łódzkim. Uprawy roślin o większych wymaganiach glebowych i klimatycznych koncentrują się w południowo-wschodniej i zachodniej części kraju oraz w regionie Żuław i Warmii. Przeważa tam uprawa zbóż intensywnych, głównie pszenicy oraz buraków cukrowych i rzepaku.

Największa koncentracja chowu bydła występuje w woj. podlaskim, mazowieckim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim, a trzody chlewnej w woj. wielkopolskim i kujawsko-pomorskim. Chów owiec jedynie w rejonach górskich (woj. małopolskie) ma większy wymiar.

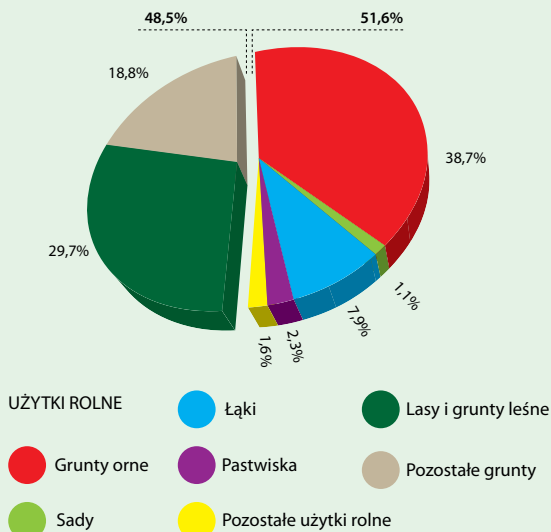
Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

W ogólnej powierzchni Polski wynoszącej 31,3 mln ha, powierzchnia użytków rolnych wynosi 16,2 mln ha, stanowiąc 51,6% ogólnej powierzchni kraju. Rok 2009 nie przyniósł istotnych zmian powierzchni ogólnej, ani struktury użytkowania gruntów rolnych należących do gospodarstw. W sektorze prywatnym

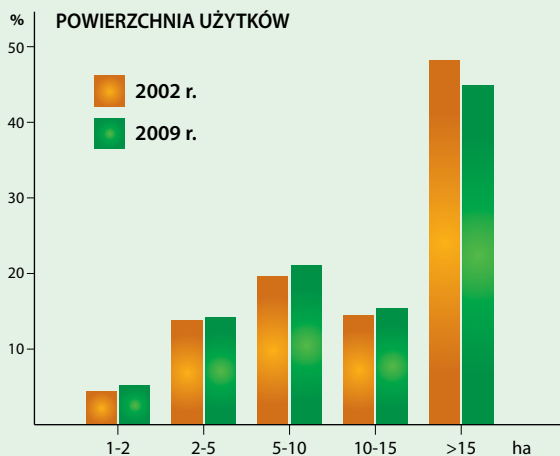
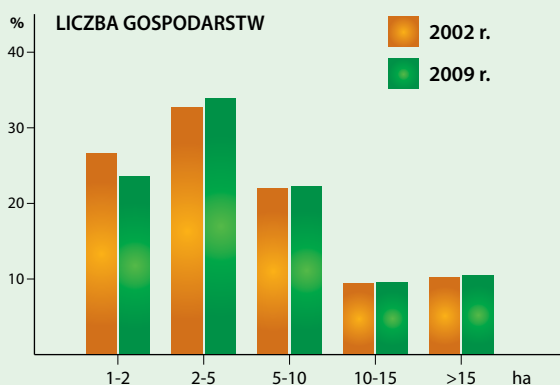

Produkcja niektórych artykułów rolnych	Udział		Miejsce	
	w świecie	w UE	w świecie	w UE
pszenica	1,4	6,9	16	4
żyto	21,2	41,0	2	1
ziemniaki	3,8	18,4	6	1
buraki cukrowe	5,1	11,0	6	3
rzepak	4,2	11,6	6	3
jabłka	1,6	9,9	13	4
mięso	1,3	7,9	14	5
mleko krowie	2,1	8,2	10	4
Pogłowie bydła	0,4	6,3	46	7
Pogłowie trzody chlewnej	2,0	11,2	7	3

Tab. 1. Udział i miejsce polskiego rolnictwa w świecie i UE (27 państw); źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2009. Dane za 2007 r.

Ryc. 4. Struktura użytkowania gruntów. (w % powierzchni ogółem); źródło: GUS. Rolnictwo w 2009, Warszawa 2010.

Ryc. 5. Struktura indywidualnych gospodarstw rolnych według grup obszarowych użytków rolnych w 2002 i 2009 r.; źródło: GUS. Rolnictwo w 2009, Warszawa 2010.

w 2009 roku znajdowało się 15,6 mln ha, tj. 96,8% użytków rolnych, w tym 14,5 mln ha, tj. około 90% użytków rolnych w kraju użytkowały gospodarstwa indywidualne. Sektor publiczny dysponował pozostałą częścią powierzchni tych użytków (0,6 mln ha).

Powierzchnia gruntów ornych będących w dobrej kulturze wynosiła w roku 2009 – 12,1 mln ha i stanowiła 75,1% ogólnej powierzchni użytków rolnych. W porównaniu do roku 2008 powierzchnia gruntów utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej nie zmieniła się.

W ogólnej strukturze użytków rolnych (16,2 mln ha – 100%) – grunty orne utrzymywane w dobrej kulturze rolnej stanowią 75,1% powierzchni tych użytków, sady o łącznej powierzchni 330,0 tys. ha (2,0%), a trwałe użytki zielone z powierzchnią ogółem 3,2 mln ha – 19,7%. Ryc. 4.

Jakość użytków w Polsce jest niska, niższa niż średnio w UE. Duży udział gleb słabych i zakwaszonych zmniejsza rolniczą przydatność użytków rolnych. Udział gleb lekkich, charakteryzujących się w Polsce wysoką piaszczystością, jest w Polsce dwukrotnie większy niż średnio w UE; w Polsce wynosi 60,8%, a w UE – 31,8%.

Wskaźnik bonitacji gleb będący ilorzem hektarów przeliczeniowych do fizycznych użytków rolnych wynosi w Polsce 0,82. Niekorzystne warunki glebowe i nakładające się gorsze warunki klimatyczne znajdują odzwierciedlenie w niższej produktywności ziemi w porównaniu do średniej z UE. Od czasu akcesji Polski do UE zmniejsza się powierzchnia gruntów ugorowanych na gruntach ornych. W roku 2009 wyniosła ona około 498 tys. ha i była ponad 3-krotnie niższa niż w 2004 r. W gospodarstwach indywidualnych grunty ugorowane ograniczono w tym czasie ponad 2,5-krotnie. Powierzchnia ugorów w sektorze prywatnym w 2009 roku wyniosła 433 tys. ha. Tendencja do zmniejszania powierzchni ugorów związana jest ze stosowaniem dopłat bezpośrednich do każdego hektara użytkowanego rolniczo oraz wzrostem cen ziemi rolniczej.

Rok 2009 nie przyniósł istotnych zmian w strukturze gospodarstw rolnych według grup obszarowych i użytkowanej przez nie powierzchni. Zmiany nie przekraczały 0,5% i miały charakter nieznaczny. Indywidualnych gospodarstw rolnych o areale powyżej 1 ha użytków rolnych było 1765,9 tys. W porównaniu do roku 2002 r. liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się o 185,8 tys., tj. o 9,6%. Największy spadek liczby gospodarstw w porównaniu do roku 2002 wystąpił w grupie obszarowej 1-2 ha UR, gdzie liczba gospodarstw zmniejszyła się o 103,5 tys. W 2009 roku, w porównaniu do roku 2008, odnotować należy spadek liczby gospodarstw o powierzchni od 1 do 10 ha (o 43,7 tys) i wzrost liczby gospodarstw o powierzchni powyżej 10 ha (o 2,2

tys.). Przeciętna powierzchnia indywidualnych gospodarstw rolnych wzrosła w 2009 r. o 0,2 ha, przy czym wzrost ten jest skutkiem przyrostu powierzchni w gospodarstwach powyżej 15 ha (o 0,8 ha). W ogólnej strukturze gruntów użytkowanych rolniczo przez gospodarstwa indywidualne najwyższy udział mają gospodarstwa o powierzchni powyżej 15 ha – 48,4% (wzrost o 1,4% w porównaniu do 2008 r). **Ryc. 5.**

Od czasu integracji z UE wzrasta zainteresowanie zakupem ziemi rolniczej, co skutkuje wzrostem jej cen. Nasilenie transakcji w rynkowym obrocie ziemią rolniczą cechuje się znacznym zróżnicowaniem regionalnym, uwarunkowanym głównie podażą, odmienną strukturą agrarną, siłą ekonomiczną gospodarstw i zróżnicowanymi motywacjami zakupu gruntów. Relatywnie najmniej obroty notowane są w regionach południowej i środkowej Polski gdzie struktura gospodarstw jest najbardziej rozdrobniona i dominuje przekazywanie ziemi usamodzielniającym się dzieciom. **Tab. 2.**

Wysoka dynamika wzrostu średnich cen gruntów rolnych utrzymała się również w roku 2009 zarówno w obrocie prywatnym jak i z Zasobu Agencji Nieruchomości Rolnych. Jednak wzrost cen był nieco wolniejszy niż w roku poprzednim. Średnia cena gruntów z Zasobu WRSP w 2009 r. wyniosła 14 932 zł za 1 ha i była wyższa niż w roku poprzednim o 19%. Najwyższe ceny uzyskano w grupach obszarowych do 1 ha – ponad 19 tys. zł/ha i powyżej 100 ha – ponad 15 tys. zł/ha. W 2009 roku sprzedaż gruntów z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa wzrosła o ponad 30% w porównaniu z rokiem poprzednim. Ponad 102 tys. ha nabyli rolnicy w przetargach nieograniczonych i ograniczonych oraz dotychczasowi dzierżawcy, którzy korzystali z przysługującego im prawa pierwokupu. Najwyższą sprzedaż odnotowano w woj. warmińsko-mazurskim (ponad 21 tys. ha), zachodniopomorskim (ponad 18 tys. ha) i lubuskim (ponad 11 tys. ha). Najniższą sprzedaż odnotowano w woj. małopolskim (0,8 tys. ha), łódzkim (1,5 tys. ha) oraz w woj. śląskim (1,7 tys. ha). Na terenie całego kraju w Zasobie WRSP pozostaje 2,2 mln ha gruntów, w tym około 1,7 mln ha pozostaje w dzierżawie. Do rozdysponowania pozostaje około 330 tys. ha.

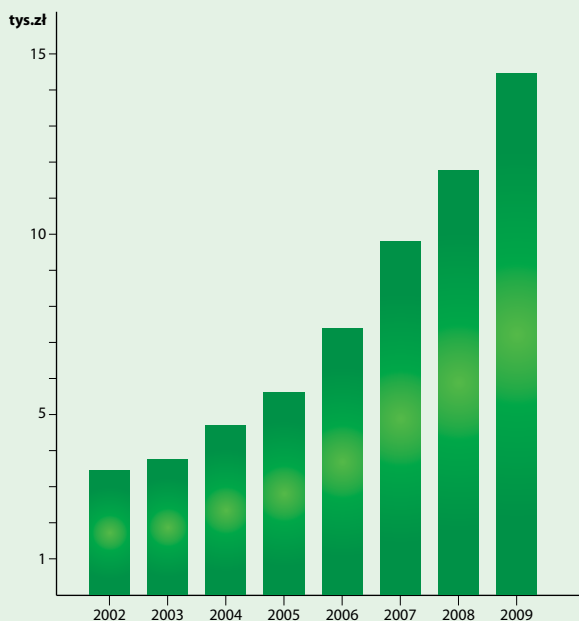
Według danych GUS ceny gruntów rolnych w obrocie prywatnym wynosiły w 2009 r. średnio około 17 tys. zł/ha i były o ponad 1,6 tys. zł wyższe niż przed rokiem (o 11%). **Ryc. 6.**

Czynniki kształtujące produkcyjno-ekonomiczną sytuację rolnictwa w 2009 r.

W roku 2009 nastąpiło ponowne pogorszenie rynkowych uwarunkowań produkcji rolniczej. Mimo to rok 2009 r. był trzecim – od 2007 roku – w któ-

Rodzaj gruntu	CENA za 1 ha			
	rok	w zł	w dt – żyta	w dt – żywa rzeźnego wieprzewego
Grunty orne	2000	4786	115,3	13,3
	2005	8244	237,8	21,1
	2009	17042	374,3	37,9
dobre pszenno-buraczane	2000	6712	161,7	18,6
	2005	11001	317,3	28,1
	2009	20809	457,0	46,1
średnie żytnio-ziemniaczane	2000	4920	118,5	13,7
	2005	8603	248,1	22,0
	2009	17725	389,3	39,3
słabe (piaszczyste)	2000	2725	65,6	7,6
	2005	5843	168,5	14,9
	2009	13561	297,9	30,1
łąki dobre	2000	4883	117,6	13,6
	2005	6144	177,2	15,7
	2009	13724	301,4	30,4
łąki słabe	2000	2753	66,3	7,6
	2005	4003	115,5	10,2
	2009	10319	226,6	22,9

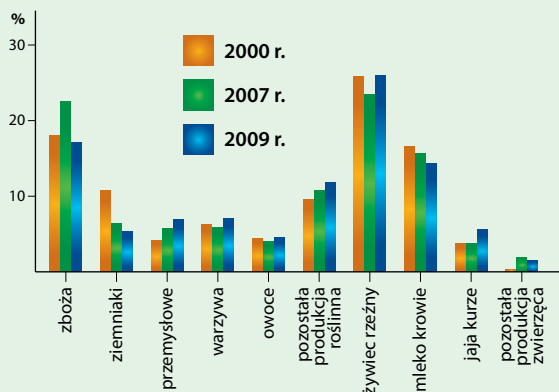
Tab. 2. Przeciętne ceny gruntów ornych i łąk w obrocie prywatnym; źródło: GUS. Rolnictwo w 2009, Warszawa 2010.

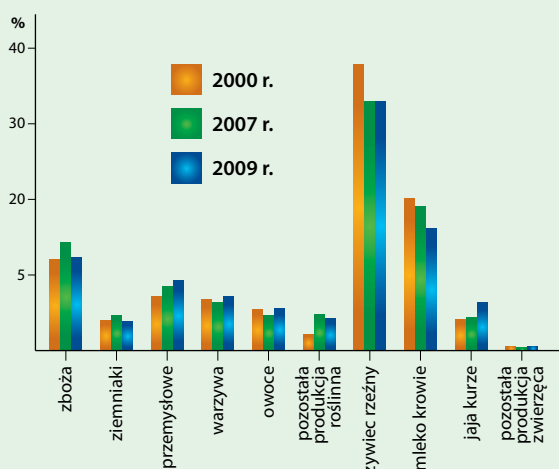
Ryc. 6. Ceny sprzedaży nieruchomości rolnych ANR w zł/ha w latach 2002–2009; źródło: ANR.

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009
	rok poprzedni = 100						2005 = 100
Produkcja globalna ogółem	107,5	95,7	98,8	105,9	103,2	102,4	110,5
- roślinna	116,7	88,1	94,8	108,9	108,3	103,0	115,2
- zwierzęca	97,3	105,2	102,6	102,9	97,1	101,6	104,1
Produkcja towarowa ogółem	103,3	95,4	104,2	101,5	106,2	103,9	116,7
- roślinna	112,2	87,0	103,7	99,3	111,3	107,9	127,3
- zwierzęca	97,5	102,1	104,6	103,1	102,4	100,6	108,1
Udział produkcji towarowej w produkcji globalnej	66,3	67,7	70,5	64,4	67,7	71,2	x

Tab. 3. Dynamika globalnej i towarowej produkcji rolniczej (w % – ceny bieżące); źródło: GUS. Rolnictwo w 2009 r.

Ryc. 7. Struktura globalnej produkcji rolniczej w 2000, 2007 i 2009 r. (w odsetkach); źródło: GUS. Rolnictwo w 2009 r.

Ryc. 8. Struktura globalnej produkcji rolniczej w 2000, 2007 i 2009 r. (w % – ceny bieżące); źródło: GUS. Rolnictwo w 2009 r.

rym rolnictwo odnotowało wzrost produkcji. Według wstępnych szacunków globalna produkcja rolnicza w porównaniu do roku 2008 wzrosła o 2,4%, na co złożył się wzrost produkcji roślinnej o 3,0%, a także, chociaż w małym stopniu – wzrost produkcji zwierzęcej – o 1,6%. Sytuacja produkcyjno-ekonomiczna rolnictwa w 2009 r. kształtowała się przede wszystkim pod wpływem:

- ▶ relatywnie niskich cen większości zbóż w rezultacie wysokich zbiorów w roku poprzednim i ograniczenia zapotrzebowania krajowego w roku 2009 (spadek zużycia zbóż paszowych w wyniku znaczącej redukcji pogłowia trzody chlewnej). Spadek popytu na zboża równoważył – w pewnym stopniu – wzrost zapotrzebowania na pasze w sektorze drobiu i bydła,
- ▶ wzrostu cen trzody chlewnej w rezultacie niskiej podaży żywca wieprzowego po ograniczeniu produkcji w roku 2008 w wyniku utrzymującej się w latach 2006 i 2007 niskiej rentowności produkcji trzody chlewnej,
- ▶ poprawy koniunktury na rynku wołowiny i w produkcji drobiarskiej oraz wzrostu cen mięsa wołowego i drobiu,
- ▶ ożywienia popytu na produkty mleczarskie na rynkach światowych, zahamowania spadku krajowych cen mleka, a od III kwartału 2009 r. dynamicznego wzrostu tych cen.

Wartość produkcji rolniczej i relacje cen

W 2009 r. globalna produkcja rolnicza w cenach bieżących osiągnęła wartość 80,1 mld. zł i była o 2,4% większa niż w 2008 r. Produkcja roślinna osiągnęła poziom 42,1 mld zł i była wyższa o 3,0% niż w roku poprzednim, a produkcja zwierzęca w wysokości 38,0 mld zł była wyższa o 1,6%. Produkcja towarowa stanowiła 71,2% wartości produkcji globalnej, przy czym jej udział w produkcji globalnej zwiększył się w porównaniu do roku poprzedniego o 3,5 pkt, w tym w gospodarstwach indywidualnych o 4,0%. Udział produkcji roślinnej w strukturze towarowej produkcji rolniczej zmniejszył się o 1,4 pkt, a wzrósł udział produkcji zwierzęcej. **Tab. 3.**

Duże wahania dynamiki produkcji roślinnej i zwierzęcej w poszczególnych latach są spowodowane głównie zmiennymi warunkami pogodowymi, które wpływają na poziom plonów i zbiorów, a w konsekwencji ograniczenie zasobów paszowych i wzrost ich cen, co odbija się na poziomie produkcji zwierzęcej. **Ryc. 7, Ryc. 8.**

W 2009 r. nadal pogarszały się rynkowe uwarunkowania produkcji rolnej, zwłaszcza w stosunku do wyjątkowo korzystnego pod tym względem roku

2007. Sytuacja produkcyjno-ekonomiczna rolnictwa w roku 2009 kształtowała się pod wpływem zwiększonych zbiorów zbóż i spadku podaży żywca wieprzowego, na skutek drastycznego obniżenia się opłacalności tuczu trzody chlewnej w latach 2006/2007 i 2007/2008. Wprawdzie w roku 2009 nastąpiła poprawa sytuacji na rynku żywca wieprzowego na skutek wzrostu cen żywca i niskich cen zbóż (korzystna relacja cen zboża/żywiec), mimo to jednak produkcja wieprzowiny wykazywała nadal tendencję malejącą. Wysokie zbiory zbóż na świecie w roku 2008 przyczyniły się do silnego spadku krajowych cen ziarna zbóż. Po bardzo dobrych zbiorach w roku 2009 ceny większości zbóż kształtowały się na niskim poziomie. Wpłynęło to korzystnie na rozwój produkcji drobiarskiej, gdzie mimo zwiększonej podaży żywca drobiowego odnotowano wzrost cen w stosunku do roku 2008. We wrześniu 2009 r. przerwana została długotrwała tendencja spadkowa cen skupu mleka. Pomimo jednak dynamicznie rosnących cen w kolejnych miesiącach roku 2009 r. przeciętne ceny mleka były niższe niż w roku 2008 o 12,4%.

Szacuje się, że w wyniku spadku dynamiki cen produktów rolnych sprzedawanych przez rolników i wzrostu cen towarów i usług zakupywanych na cele produkcji rolnej oraz na cele inwestycyjne w roku 2009 nadal niekorzystnie kształtował się wskaźnik relacji cen („nożyce cen”). Trzeba podkreślić, że w porównaniu do wyjątkowo niekorzystnego pod tym względem roku 2008, rok 2009 przyniósł znaczącą poprawę. W konsekwencji wskaźnik relacji cen („nożyce cen”) podwyższył się z 91,0 w roku 2008 do 96,1 w roku 2009. **Tab. 4.**

W 2009 r. wskaźnik cen towarów i usług (inflacja) wyniósł 103,1% w stosunku do 2008 r., co oznacza, że wzrost cen produktów rolnych nadal nie nadążał za wzrostem cen innych towarów oraz usług. Na tym tle odnotować należy relatywny spadek w porównaniu do roku 2008 r. cen towarów i usług dla rolnictwa, na zaopatrzenie bieżącej pro-

dukcji rolnej (ze 112,3 do 101,9%) i cele inwestycyjne (ze 105,3 do 102,3%). Niższa niż w roku 2008 była dynamika wzrostu cen detalicznych większości środków do produkcji rolnej. Cena nawozów wzrosła średnio o 7,1%, środków ochrony roślin o 7,0%, obsługi maszynowej produkcji rolnej o 6,2%, zwierząt hodowlanych o 3,5%. W stosunku do roku poprzedniego obniżyły się ceny zakupu nasion siewnych – o 10,1%, pasz – o 6,0%, paliw – o 2,6% i materiałów budowlanych – o 1,9%. Różny wzrost cen poszczególnych produktów rolnych i środków do produkcji rolnej wpłynął na znaczące zróżnicowanie opłacalności poszczególnych kierunków produkcji. W niekorzystnej sytuacji znaleźli się producenci zbóż i mleka, w lepszej producenci żywca wieprzowego, bo kolejne kwartały roku 2009 przynosiły poprawę relacji cen środków produkcji do cen żywca wieprzowego. Przeciętne ceny skupu trzody chlewnej wzrosły w 2009 r. w stosunku do 2008 r. o 13,8%, bydła o 12,2 a drobiu o 5,3%. Obniżyły się ceny skupu zbóż o blisko 25%, a także ceny mleka.

PRODUKCJA ROŚLINNA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA

Ogólna powierzchnia zasiewów pod zbiory 2009 r. wyniosła 11,6 mln ha i była niewiele tylko mniejsza niż w ubiegłym roku (o 0,1%). W stosunku do roku poprzedniego zwiększyła się powierzchnia zasiewów rzepaku i rzepiku – o 5%, buraków cukrowych – o 6,6% i warzyw gruntowych – o 4,4%. Areał uprawy zbóż ogółem (zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi, kukurydzy, gryki, prosa i innych zbożowych oraz roślin pastewnych) zmniejszył się nieznacznie – o 0,2% i 0,5%. Powierzchnia uprawy zbóż ogółem wyniosła – podobnie jak przed rokiem – około 8,6 mln ha. Wyraźnie zmniejszyła się w stosunku do roku 2008 powierzchnia okopowych roślin pastewnych – o 10,8%, tj. do około 29 tys. ha,

Wyszczególnienie	2000	2003	2004	2005	2007	2008	2009	2009	2009
	rok poprzedni = 100							2000 = 100	2005 = 100
Ceny produktów rolnych sprzedawanych ogółem	114,7	99,5	111,4	97,9	114,5	101,2	97,9	121,4	116,4
- roślinnych	107,4	106,2	93,1	94,8	125,1	94,8	88,7	108,2	120,6
- zwierzęcych	118,8	95,6	122,3	99,7	106,4	104,9	103,7	127,4	114,0
Ceny towarów i usług zakupywanych	111,4	102,1	108,6	102,0	106,3	111,2	102,0	148,8	121,3
Wskaźnik relacji cen („nożyce cen”) produktów sprzedawanych do cen towarów i usług zakupywanych	103,0	97,5	102,6	96,0	107,7	91,0	96,0	81,7	96,1

Tab. 4. Relacje cen produktów rolnych do cen towarów i usług zakupywanych przez gospodarstwa rolne; źródło: GUS. Rolnictwo w 2009 r.

i ziemniaków – o 7,7% i wyniosła 508 tys. ha. W porównaniu z rokiem 2008 zwiększyła się do prawie 5 mln ha, tj. o 3,1% powierzchnia zasiewów zbóż intensywnych (pszenicy, jęczmienia i pszenżyta). Zmniejszyła się natomiast – o 3,8% powierzchnia uprawy zbóż ekstensywnych (żyta, owsa mieszanek paszowych) i wyniosła 3,3 mln ha. **Ryc. 9.**

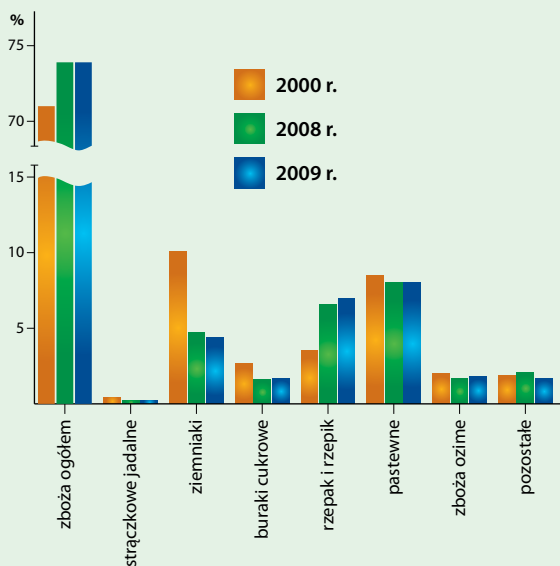
W 2009 r. ogólna liczba gospodarstw zajmujących się uprawą ziemiopłodów rolnych i ogrodnich wyniosła 1897,6 tys., tj. 73,6% ogólnej liczby gospodarstw rolnych i 79,4% liczby gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Najwięcej gospodarstw – 1666,4 tys., tj. 87,8% liczby gospodarstw prowadzących uprawę ziemiopłodów prowadziło produkcję zbóż. Średnia powierzchnia zasiewów zbóż w 1 gospodarstwie wyniosła 5,01 ha. Mimo ograniczania powierzchni ziemniaków nadal 1187,3 tys. gospodarstw (62,6% ogólnej liczby gospodarstw posiadających grunty pod zasiewami) prowadzi ich uprawę. Znacznie mniej gospodarstw uprawia buraki cukrowe – 66,9 tys. stanowiąc 3,5% ogólnej liczby gospodarstw posiadających grunty pod zasiewami oraz rzepak i rzepik – 78,3 tys., tj. odpowiednio 4,1%.

Warunki agroklimatyczne w 2009 r. na większości obszaru kraju nie były korzystne dla produkcji roślinnej. Wystąpiły znaczne dobowe wahania temperatur w okresie zimowym, które prowadziły do zastoisk wody. Niedostateczne uwilgotnienie gleby od połowy kwietnia spowodowało zahamowanie rozwoju zbóż jarych i pogorszyło stan zbóż ozimych. Występujące od końca maja i w czerwcu obfite opady powodowały podtopienia i przyczyniały się do rozwoju chorób grzybowych i wylegania zbóż. **Tab. 5.**

Zbiory zbóż ogółem były, pomimo zmniejszonej powierzchni zasiewów, wyższe niż w roku 2008 o 8,1% i wyniosły 29,8 mln t. Plony zbóż ogółem były o 8,1% wyższe niż przed rokiem i wyniosły 34,8 dt/ha. W stosunku do roku poprzedniego wyższa była produkcja rzepaku i rzepiku, buraków cukrowych i warzyw gruntowych. Zmniejszyły się zbiory ziemniaków (w wyniku ograniczenia areалу uprawy), zmniejszyły się też zbiory owoców z drzew, w porównaniu z bardzo dobrym pod tym względem rokiem poprzednim.

Rynek produkcji nasiennej

W roku 2009 wzrosło zainteresowanie rolników zakupem kwalifikowanego ziarna. Pod zbiory 2009 rolnicy zakupili ponad 141 tys. ton nasion kwalifikowanych wszystkich zbóż, co oznacza wzrost o 1,2% w porównaniu do roku poprzedniego. Pomimo utrzymującej się tendencji spadkowej w sprzedaży sadzenia ziemniaka przy dalszym ograniczaniu

Ryc. 9. Struktura zasiewów poszczególnych upraw w 2000, 2008 i 2009 r. (w %); źródło: GUS. Rolnictwo w 2009

powierzchni upraw, sprzedaż kwalifikowanego materiału na 1 ha zasadzonej powierzchni była o 1,5% wyższa niż w 2008 roku.

W 2009 r. w produkcji materiału siewnego roślin rolniczych przeważały tendencje spadkowe. Do sprzedaży zakwalifikowano o 13,2% nasion zbóż mniej niż w roku poprzednim. Najbardziej zmniejszyła się produkcja nasion żyta (o 41,4%) i innych zbóż ozimych, pszenicy – o 14,5%, jęczmienia (o 11,8%) i pszenżyta (o 10,7%). Zakwalifikowano o 16,3% mniej nasion kukurydzy. Mniejsze były spadki produkcji nasion pozostałych zbóż jarych. Podaż nasion roślin strączkowych, wzrosła o 35%. Odnotowano również spadek podaży nasion buraków, roślin oleistych i motylkowych drobnonasiennych.

W 2009 r. powierzchnia zakwalifikowanych plantacji nasiennych roślin rolniczych wzrosła po raz kolejny i wynosiła 105,6 tys. ha i była o 4% wyższa niż w 2008 r. Powierzchnia plantacji nasiennych zbóż wzrosła nieznacznie, jednak wyraźnie zmieniła się ich struktura. Zwiększyła się powierzchnia plantacji nasiennych zbóż ozimych – pszenicy o 20,7%, pszenżyta o 24,4% i jęczmienia o 25,9%. Zmniejszyła się powierzchnia plantacji nasiennych pszenicy i jęczmienia jarego (odpowiednio o blisko 34 i 23%), rzepaku jarego (o 89%). Zasiewy nasienne traw były niższe o 5,7%.

W Krajowym Rejestrze Odmian Roślin Rolniczych liczba nowych odmian roślin rolniczych zwiększyła się do 1257 (o 30 odmian) – w porównaniu do 2008 r. Udział odmian zagranicznych wyniósł 49,3%.

Podobny udział odmiany krajowe mają też w strukturze plantacji nasiennych. Hodowle zagraniczne dominują w produkcji nasion rzepaku – 83,3%, kukurydzy – 76,4%, i buraka cukrowego – 72,4%.

Pomimo stosowanych od 2007 r. dopłat do materiału siewnego nadal utrzymuje się niski udział nasion kwalifikowanych w zasiewach. Średni udział kwalifikowanego materiału siewnego zbóż w produkcji w 2009 r. wyniósł 9,6%. Najwięcej nasion kwalifikowanych stosuje się w uprawie pszenicy jarej i jęczmienia ozimego, a najmniej w uprawie żyta. Udział kwalifikowanych sadzeniaków w 2009 r. wyniósł 3,9%. Agencja Rynku Rolnego wypłaciła beneficjentom w 2009 r. 60,3 mln zł z tytułu dopłat do materiału siewnego, z tego 59 mln zł w ramach pomocy de minimis oraz 1,3 mln zł z tytułu dopłat do materiału siewnego w związku z suszą i szkodami w uprawach, jakie ponieśli rolnicy w 2008 r.

Utrzymuje się również regionalne zróżnicowanie w sprzedaży nasion; najwięcej materiału siewnego zbóż sprzedaje się w województwach: śląskim, kujawsko-pomorskim i opolskim, najmniej w zachodniopomorskim, mazowieckim i lubelskim.

	1996–2000	2001–2005	2008	2009	2009		
	średniorocznie				1996–2000 = 100	2001–2005 = 100	2008 = 100
Zboża ogółem							
A	8796,0	8396,7	8598,8	8583,0	97,6	101,9	99,8
B	28,6	31,9	32,2	34,8	121,7	108,5	106,1
C	25189,4	26758,3	27664,3	29827,0	118,4	111,5	107,8
Pszenica ogółem							
A	2576,8	2375,6	2277,9	2346,0	91,1	98,8	103,0
B	34,0	38,0	40,7	41,7	122,6	109,7	102,5
C	8772,0	9022,0	9274,9	9790,0	111,6	108,5	105,6
Żyto							
A	2275,4	1601,0	1396,5	1396,5	61,4	87,2	99,9
B	22,7	24,4	24,7	26,6	117,2	109,0	107,7
C	5160,0	3910,0	3448,5	3713,0	71,9	95,0	107,7
Jęczmień ogółem							
A	1142,6	1053,0	1206,6	1157,0	101,3	109,9	95,9
B	29,9	31,7	30,0	34,4	115,0	108,5	114,7
C	3420,0	3337,0	3619,4	3984,0	116,5	119,4	110,1
Owies							
A	590,0	544,4	550,6	525,0	89,0	96,5	95,4
B	24,4	24,7	22,9	26,9	110,2	108,9	117,5
C	1437,5	1346,0	1262,3	1,415,0	98,5	105,1	112,1
Pszenżyto ogółem							
A	663,4	1004,4	1333,5	1465,0	220,8	145,9	109,9
B	30,2	32,2	33,4	35,7	118,2	110,9	106,9
C	2006,0	3237,0	4459,6	5234,0	260,9	161,7	117,4
Ziemniaki							
A	1292,0	813,0	548,9	508,0	39,3	62,5	92,5
B	183,0	180,0	191,0	191,0	104,4	106,1	100,0
C	23620,0	14600,0	10462,0	9703,0	41,0	66,5	92,7
Rzepak i rzepik							
A	409,6	479,4	771,1	810,0	198,0	169,1	105,0
B	20,7	24,6	27,3	30,8	148,8	125,2	112,8
C	846,7	1178,0	2105,8	2497,0	294,1	211,9	118,6
Buraki cukrowe							
A	395,4	298,0	187,5	200,0	50,6	67,1	106,6
B	377	411	465	543	144,0	132,1	116,8
C	14920,1	12236,0	8715,1	10849,0	72,7	88,7	124,5

A – powierzchnia w tys. ha
B – plony z 1 ha w dt
C – zbiory w tys. ton

Tab. 5. Powierzchnia upraw, zbiory i plony podstawowych ziemiopłodów; źródło: GUS. Rolnictwo w 2009 r. Produkcja upraw rolnych i ogrodniczych 2009. Mały Rocznik Statystyczny 2009.

Rynek i przetwórstwo zbóż

Krajowe zapotrzebowanie na zboża od lat waha się w granicach od 26 do rekordowego poziomu w 2004, który wynosił 28 mln ton. Głównymi czynnikami powodującymi zmiany poziomu krajowego zużycia zbóż w poszczególnych latach gospodarczych są cykliczne wahania pogłowia trzody chlewnej oraz rosnąca produkcja drobiu. Spożycie zbóż, które do niedawna było stabilne, wykazuje lekką tendencję spadkową. Natomiast zużycie przemysłowe ziarna systematycznie rośnie, chociaż jego udział w całkowitym zagospodarowaniu zbóż nadal jest niewielki. Zużycie ziarna do siewu pozostaje na stałym poziomie. Dominującą pozycję w strukturze zużycia krajowego stanowi spasanie. Średniorocznie na pasze przeznaczają się 16-18 mln ton zbóż, w tym dla trzody 10,5-11,1 mln ton a dla drobiu 3,0-3,5 mln ton. W ostatnich latach zauważalna jest tendencja spadkowa w zużyciu pszenicy i żyta na paszę na korzyść kukurydzy i pszenżyta. Od roku 2005 zużycie zbóż na cele konsumpcyjne stale maleje i wynosi obecnie nieco ponad 5 mln ton. Spadek spożycia wynika głównie ze zmiany nawyków żywieniowych i malejącej liczby ludności. Od kilkunastu lat obserwowany jest stopniowy wzrost przerobu zbóż w przemyśle browarnianym i gorzelnicznym. W związku z przewidywanym rozwojem rynku biopaliw należy się spodziewać utrzymania wzrostowej tendencji w wykorzystaniu zbóż w przemyśle oraz dalszego wzrostu jego udziału w zużyciu krajowym.

Zbiory zbóż w 2010 roku będą prawdopodobnie mniejsze niż w roku 2009. Mniejszy obszar obsiany zbożami pod zbiory 2010 r. oraz niezbyt korzystne dla rozwoju roślin warunki agrometeorologiczne (nadmierne opady deszczu i utrzymujące się zastoiska na polach, utrudniające wykonanie zabiegów agrotechnicznych) w niektórych rejonach kraju mogą skutkować zmniejszeniem plonów zbóż, a tym samym obniżeniem ich produkcji. Dotychczasowe warunki są szczególnie niekorzystne dla uprawy kukurydzy. Szacuje się, że tegoroczne zbiory zbóż (łącznie z kukurydzą, gryką i prosem) ukształtują się na poziomie ok. 26-27mln t, tj. o 10%-14% niższym niż w 2009 r. **Tab. 6.**

Szacuje się, że w sezonie 2010/2011 krajowe zużycie zbóż może być większe niż w sezonie 2009/2010 (o 2%) i wynieść 28 mln t. Tradycyjnie, największą pozycją po stronie rozchodów będzie zużycie zboża na cele paszowe, które (z uwagi na wzrostową fazę w pogłowiu trzody chlewnej oraz przewidywany dalszy wzrost w produkcji drobiu) może zwiększyć się do 16,6 mln t, tj. o 0,7 mln t. Zakłada się zmniejszenie wykorzystania zbóż w przemyśle o 8%, do 2,7 mln t. Przewiduje się także niewielkie

Wyszczególnienie	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10 szacunek	2010/11 prognoza
Zapasy początkowe	3,8	0,7	2,0	3,2	5,5
Produkcja	21,8	27,1	27,7	29,8	26-27
Import	3,5	2,1	2,3	1,2	08-1,0
Zasoby ogółem	29,1	29,9	32,0	34,2	32,3-33,5
Zużycie krajowe	27,2	26,8	26,5	26,7	27,5
- spożycie	5,4	5,3	5,3	5,3	5,3
- wysiew	1,7	1,7	1,8	1,8	1,7
- zużycie przemysłowe	2,0	2,0	2,1	2,5	2,7
- spasanie	17,0	16,7	16,1	15,9	16,6
- straty i ubytki	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2
Eksport	1,2	1,1	2,3	2,0	1,5-1,7
Zapasy końcowe	0,7	2,0	3,2**	5,5**	3,3-4,3

* łącznie z kukurydzą

** łącznie z zapasami interwencyjnymi

Tab. 6. Bilans zbóż w latach 2004/2005–2010/2011 (mln t.);
źródło: dane GUS, IERIGZ, obliczenia własne na dzień 14.06.2010 r.

Podmioty	Wysokość pomocy (tys. zł.)
Producenci cukru	807 605,91
Plantatorzy buraków cukrowych	477 026,62
Usługodawcy	2 724,82
Pomoc restrukturyzacyjna łącznie	1 287 357,34

Tab. 7. Wysokość pomocy restrukturyzacyjnej

zmniejszenie spożycia zbóż. Zapasy zbóż na koniec sezonu 2010/11 wniosą – według szacunków IERiGŻ – 3,5 mln t i będą o blisko 30% niższe niż przed rokiem. Poziom ten jest jednak traktowany jako bezpieczny.

Przetwórstwo zbóż

Przemysłowe przemiały zbóż w 2009 r. w porównaniu do roku 2008 wzrosły o 8% do 3,4 mln t. Zwiększyła się także produkcja większości produktów zbożowych. Przemysłowa produkcja mąk pszennych była o 6,7% wyższa niż w roku poprzednim, tendencję spadkową w ostatnich dwóch latach wykazuje produkcja mąk żytnich. Ożywiła się w roku 2009 produkcja w branży makaronowej (wzrost o 18%). Nie zanotowano większych zmian w produkcji mąk żytnich i pieczywa świeżego. Wzrosła o 5% produkcja kasz, przy nieco niższej produkcji płatków.

W 2009 r. obniżyły się (za wyjątkiem produkcji trwałego pieczywa cukierniczego) nakłady inwestycyjne w zakładach pierwotnego i wtórnego przemiału zbóż (odpowiednio o 32 i 11%).

Wszystkie działy przetwórstwa zbóż w roku 2009 uzyskały dodatni wynik finansowy. Rentowność netto wahała się od 4% w przemiale zbóż do 11% w produkcji makaronu. Najbezpieczniejszy stan finansowy mieli producenci pasz, makaronu i pieczywa świeżego. Współczynniki bieżącej płynności finansowej w tych branżach oscylowały w granicach 1,2. Zadłużenie długoterminowe największe było w branży paszowej i młynarskiej, gdzie blisko dwukrotnie przekraczało kwotę amortyzacji.

Rynek cukru

W wyniku reformy rynku cukru w Unii Europejskiej nastąpiło ograniczenie produkcji cukru buraczanego na wspólnotowym rynku, stopniowa redukcja ceny minimalnej buraków cukrowych i ceny referencyjnej cukru. Celem reformy miało być zwiększenie konkurencyjności wspólnotowego przemysłu cukrowniczego, jednakże sposób i koszty jej przeprowadzenia w największym stopniu obciążały dużych producentów cukru, m.in. przemysł cukrowniczy w Polsce. W roku gospodarczym 2008/2009 producenci cukru w Polsce rzekli się 366 868,9 ton kwoty cukru, co stanowiło 20,7% kwoty produkcyjnej Polski. Od roku gospodarczego 2009/2010 kwota produkcji cukru w Polsce wynosi 1 405 608,1 ton. Zmniejszenie kwoty produkcji cukru oznaczało zamknięcie kilku zakładów produkcyjnych i ograniczenie obszaru upraw buraków cukrowych. Powierzchnia upraw buraków cukrowych zmniejszyła się z 286 tys. ha w 2005 roku (przed reformą) do 191 tys.

ha w 2009 roku. Mimo zmniejszenia produkcji, Polska jest trzecim co do wielkości producentem cukru w Unii Europejskiej, po Francji i Niemczech.

Zgodnie z przepisami wspólnotowymi plantatorzy buraków cukrowych za dostarczony surowiec mają zagwarantowaną minimalną cenę buraków cukrowych, która od roku gospodarczego 2009/2010 wynosi 26,29 euro/t.

Ponadto, plantatorzy, którzy zawarli na rok gospodarczy 2006/2007 umowę z producentem cukru na dostawy buraków cukrowych i spełniali warunki do przyznania płatności bezpośredniej w danym roku, uzyskali prawo do oddzielnej płatności z tytułu cukru tzw. płatności cukrowej. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 6 listopada 2009 r. w sprawie stawki płatności cukrowej za 2009 r., stawka ta wynosi 53,47 zł/t buraków cukrowych. Płatności te w latach ubiegłych kształtowały się następująco: 37,29 zł/t w 2007 r., a w 2008 r. – 39,45 zł/t.

Obecne przepisy wspólnotowe dotyczące rynku cukru, w tym ceny minimalnej buraków cukrowych, będą obowiązywały do roku gospodarczego 2014/2015 włącznie. Mimo zmniejszenia dochodowości uprawy buraków cukrowych w wyniku przeprowadzonej reformy rynku cukru i wzrostu kosztów produkcji, uprawa buraków cukrowych w dalszym ciągu jest uważana za bardziej opłacalną niż uprawa pszenicy czy rzepaku.

W celu ograniczenia negatywnych skutków procesu restrukturyzacji przemysłu cukrowniczego, producenci cukru, plantatorzy buraków cukrowych i usługodawcy, którzy świadczyli usługi zbioru i/lub doczyszczania buraków cukrowych na rzecz plantatorów dotkniętych działaniami restrukturyzacyjnymi uzyskali następującą, jednorazową pomoc restrukturyzacyjną. **Tab. 7.**

Dodatkowo, opracowany został Krajowy Program Restrukturyzacji. Głównym celem programu jest finansowe wsparcie rozwiązań alternatywnych w stosunku do uprawy buraka cukrowego i produkcji cukru w gminach objętych procesem restrukturyzacji sektora cukrowniczego. Na ten cel przeznaczono 34,4 mln euro. W ramach programu przewidziano pomoc na modernizację gospodarstw rolnych (ok. 10 mln euro) i na zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej (24,4 mln euro).

W kampanii cukrowniczej 2009/2010 pracowało 18 cukrowni. Producenci cukru skupili od plantatorów i przerobili 10 848 tys. ton buraków. Kampania rozpoczęła się 10 września 2009 r. i zakończyła 2 lutego 2010 r. Ze skupionego surowca wyprodukowano 1 647,0 tys. ton cukru. Buraki zebrano z 191,2 tys. ha, przy średnim plonie 56,7 t/ha oraz przy średniej wydajności cukru 14,81%. W 2009 r. powierzchnia przeciętnej plantacji wynosiła 4,8 ha.

Od roku gospodarczego 2010/2011 rynek cukru w Polsce podzielony jest wśród 4 producentów: Krajowa Spółka Cukrowa S.A – 37,8% rynku, Pfeifer & Langen Polska S.A. i Pfeifer & Langen Glinojec S.A. – 28,3%, Südzucker Polska Sp. z o.o. – 23,3% i Nordzucker Polska S.A. – 10,5%.

Produkcja i rynek warzyw i owoców

W 2009 r. zwiększył się areal uprawy warzyw gruntowych w porównaniu do roku poprzedniego o 4,4%, ale w porównaniu do średniej z lat 2001-2005 zmniejszył się nieznacznie – o 0,7%. Produkcja warzyw gruntowych w wyniku zwiększenia arealu i wyższego plonowania większości gatunków była wyższa o 8,6% niż przed rokiem. W największym stopniu wzrosły zbiory cebuli (o 14,5%), które w poprzednim roku były znacznie niższe (o 90,0 tys. t). W porównaniu do roku poprzedniego zmniejszeniu uległy zbiory ogórków – o blisko 6%. **Tab. 8.**

Po kłeskowym pod względem zbiorów owoców roku 2007 i rekordowych zbiorach jakie uzyskano w 2008 r. (3,3 mln t) zbiory owoców z drzew w roku 2009 były niższe o 5,7% niż przed rokiem ale nadal wysokie. Spośród wszystkich gatunków jedynie produkcja jabłek i wiśni była niższa niż przed rokiem (odpowiednio o 7,2 i 6,2%). Niskie ceny skupu tych owoców były przyczyną drastycznego pogorszenia opłacalności produkcji w wyniku czego rolnicy pozostawiali część owoców na drzewach.

W 2009 roku zmniejszyła się produkcja większości gatunków owoców z krzewów i plantacji jagodowych. Bardzo wysokie były w tej grupie zbiory borówki wysokiej (wzrost o 40% w stosunku do roku poprzedniego). **Tab. 9.**

Największy udział w zbiorach owoców z drzew w 2009 mają – podobnie jak w roku poprzednim – jabłonie – 84,2% i wiśnie – 6,4%.

Organizacja rynku owoców i warzyw

Od czasu przystąpienia Polski do UE polski sektor ogrodnicy objęty został wspólną organizacją rynku owoców i warzyw. Podstawowym elementem tej wspólnotowej organizacji rynku są wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw oraz uznane organizacje producentów owoców i warzyw, za pośrednictwem których do sektora kierowane jest wsparcie finansowe z budżetu wspólnotowego i krajowego. W Polsce w połowie lipca 2010 r. funkcjonowało 159 grup producentów owoców i warzyw oraz 29 organizacji producentów. Grupy i organizacje producentów powstają przede wszystkim w rejonach specjalizujących się w produkcji ogrodniczej, tj. w woj. mazowieckim (głównie jabłka,

	2001–2005	2008	2009	2009	
				2001–2005 = 100	2008 = 100
Ogółem warzywa gruntowe					
A	207,9	197,8	206,5	99,3	104,4
C	4653	4430	4810	103,4	108,6
Kapusta					
A	34,5	29,7	30,3	87,8	102,3
B	396	406	401	101,3	104,0
C	1365	1209	1276	93,5	106,7
Kalafiory					
A	10,9	10,5	10,9	100,0	103,8
B	188	211	207	110,1	98,1
C	205,1	221	225	109,7	101,8
Cebula					
A	33,1	30,2	31,4	94,9	104,1
B	212	205	225	106,1	109,8
C	701	618	708	101,0	114,5
Marchew jadalna					
A	30,9	28,2	29,5	95,5	104,7
B	278	290	309	111,2	106,6
C	861	817	913	106,0	111,8
Buraki ćwikłowe					
A	14,5	12,7	13,2	91,0	104,7
B	252	254	264	104,8	103,9
C	365	322	351	96,2	108,8
Ogórki					
A	21,1	18,7	18,8	89,1	100,8
B	133,0	145	136	102,2	93,8
C	280	272	256	91,4	94,2
Pomidory					
A	13,0	12,2	12,9	99,2	105,1
B	181	210	206	113,8	98,1
C	235	257	265	121,8	103,1

Tab. 8. Powierzchnia, plony i zbiory warzyw gruntowych; źródło: GUS. Produkcja upraw rolnych i ogrodniczych 2009 r.

grzyby, warzywa), kujawsko-pomorskim (pomidory), wielkopolskim (warzywa, grzyby) oraz lubelskim (owoce miękkie, jabłka). Mimo że pod względem ilości grup i organizacji stan zorganizowania rynku mógłby wydawać się wysoki, to w praktyce poziom organizacji rynku mierzony wartością wprowadzanych do obrotu owoców i warzyw nie przekracza poziomu 8–10%. Dla porównania średni stopień zorganizowania rynku owoców i warzyw w UE kształtuje się na poziomie ok. 35–36%.

Celem działalności grup i organizacji jest koncentracja podaży i sprzedaż produktów ich członków, planowanie produkcji i dostosowanie jej do popytu, obniżanie kosztów produkcji i stabilizacji cen produktów, a także promowanie metod uprawy, technologii produkcji oraz gospodarki ściekami i odpadami zgodnych z zasadami ochrony środowiska. Na te działania grupy i organizacje mogą otrzymywać różne rodzaje wsparcia finansowego.

Wsparcie wspólnotowe na niektórych rynkach produktów roślinnych (tytoń, len, konopie, susz paszowy oraz podstawowe informacje o rynku chmielu i tytoniu)

W 2009 r. plantatorom tytoniu przysługiwały płatności uzupełniające w formie związanej oraz w formie niezwiązanej z produkcją.

Rok 2009 był ostatnim rokiem, w którym za wyprodukowany surowiec tytoniowy przyznawano płatność związaną. Łącznie na płatności związane przeznaczono 263.857.357,5 zł. Całkowita stawka płatności związanej wynosiła 6,7635 zł/kg surowca tytoniu z grupy I (odmiany typu Virginia) i 5,6112 zł/kg surowca z grup II, III i IV. Na płatności niezwiązane z produkcją przeznaczono łącznie 122.367.894 zł, w tym: 78.364.176 zł wypłacono historycznym producentom tytoniu odmian typu Virginia (gr. I) i 44.003.718 zł – producentom tytoniu gr. II, III, i IV.

Na rynku lnu i konopi realizowano dopłaty do przetwórstwa słomy lnianej oraz słomy konopnej na włókno. Stawka płatności dla długiego włókna lnianego wynosiła 200 euro/t, a dla krótkiego włókna lnianego i włókna konopnego 90 euro/t.

Na rynku suszu paszowego stawka płatności do przetwórstwa wynosiła 33 euro/t.

W odniesieniu do ww. rynków, mechanizm płatności realizowany jest przez Agencję Rynku Rolnego.

Polska jest trzecim po Niemczech i Czechach wspólnotowym producentem chmielu. Powierzchnia uprawy chmielu w 2009 r. wyniosła 2.166,82 ha, a zbiory 3.692 ton.

Polska zajmuje po Włoszech 2. miejsce w Unii Europejskiej pod względem wielkości produkcji ty-

	1996–2000	2001–2005	2008	2009	2009		
	średniorocznie				1996–2000 = 100	2001–2005 = 100	2008 = 100
Zbiory owoców ogółem	2564	3237	3841	3646	141,1	112,6	95,0
Zbiory owoców z drzew	2134	2762	3288	3100	145,3	112,2	94,3
w tym: jabłka	1758	2325	2831	2623	149,2	113,0	92,8
gruszki	68	79	73	83	122,0	105,6	114,0
śliwki	108	114	114	121	112,0	106,2	106,3
wiśnie	145	177	202	189	130,3	106,8	93,8
czereśnie	37	43	41	51	137,8	117,2	123,7
Zbiory owoców z krzewów i plantacji jagodowych	430	475	553	546	127,0	114,9	98,7
w tym: truskawki	169	179	201	199	117,2	111,2	99,1
maliny	41	51	82	82	200,0	160,8	100,0
porzeczki	166	181	187	196	116,7	108,3	99,9
agrest	35	22	18	16	45,7	72,7	97,7

Tab. 9. Zbiory owoców z drzew i plantacji jagodowych (w tys. ton); źródło: GUS. Produkcja upraw rolnych i ogrodnich w 2009 r.

	1995	2000	2007	2008	2009
w tys. sztuk					
Bydło	7305,6	6082,6	5696,	5757,7	5700
w tym: krowy	3578,9	3097,5	2788,7	2808,5	2688
Trzoda chlewna	20417,8	17122,0	18128,5	15425,3	14279
w tym: lochy	1875,2	1577,4	1767,4	1366,6	1374
Owce	713,2	361,6	331,9	323,6	286,4
w sztukach na 100 ha użytków rolnych					
Bydło	39,2	33,0	35,2	35,8	35,4
w tym: krowy	19,2	16,8	17,2	17,4	16,7
Trzoda chlewna	109,6	93,0	112,1	95,5	82,3
w tym: lochy	10,1	8,6	10,9	8,5	8,4
Owce	3,8	2,0	1,9	1,7	1,7

Tab. 10. Zwierzęta gospodarskie w latach 1995-2009¹⁾ [¹] Stan trzody chlewniej w końcu lipca; źródło: GUS. Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich w 2009 r.

Wyszczególnienie	średniorocznie				2009		
	1996-2000	2001-2005	2008	2009	1996-2000 = 100	2001-2005 = 100	2008 = 100
Produkcja żywca rzeźnego – tys. ton wagi żywej	4181	4505	4975	4834	115,6	107,3	96,6
W tym: bydło (bez cieląt)	733	577	722	740	100,9	128,2	102,5
trzoda chlewna	2572	2586	2483	2202	85,6	85,1	88,6
Drob	726	1223	1664	1783	245,0	145,8	107,1
W przeliczeniu na mięso w wadze poubojowej ciepłej	3156	3425	3751	3623	114,8	105,8	96,2
Mleko krowie w mln. l.	11.762	11.533	12063	12085	102,7	104,8	100,2
Jaja kurze w mln. szt.	7415	9013	10463	10881	145,6	120,7	104,0
Produktywność zwierząt (przeciętna roczna wydajność od 1 sztuki)							
Udój mleka od 1 krowy w litrach	3453	3982	4351	4455	129	111,8	102,4
Liczba jaj uzyskanych od 1 kury niośki w szt.	174	201	217	226	131,0	112,4	105,1

Tab. 11. Produkcja podstawowych produktów zwierzęcych w latach 1996-2009; źródło: Mały Rocznik Statystyczny 2009. GUS. Rolnictwo w 2009 r.

Lata i miesiące	UE-27	Polska	Niemcy	Dania	Ceny w Polsce w % cen			
					UE-27	Niemcy	Dania	
2007	VII	146,12	144,81	150,74	121,73	99,2	96,2	119,1
	XII	132,11	129,82	135,40	112,06	97,8	95,9	115,8
2008	VII	169,22	185,13	178,08	139,51	109,4	103,3	131,4
	XII	144,36	150,27	150,82	125,21	104,1	99,6	120,0
2009	VII	156,48	160,52	158,40	134,27	102,3	101,4	119,6
	XII	131,92	125,81	134,34	113,78	95,4	93,7	110,6

Tab. 12. Rynkowe ceny trzody chlewniej w UE (euro/100 kg wagi poubojowej) i ceny w Polsce w % tych cen (lipiec i grudzień 2007 i 2008 r.); źródło: IERiGŻ – Rynek mięsa 2010 r.

toniu. Uprawa w 2009 r. była prowadzona w ponad 14 tys. gospodarstw, na powierzchni 16.875 ha. Produkcja wyniosła 43,8 tys. ton.

PRODUKCJA ZWIERZĘCA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA

Rynek mięsa w Polsce w 2009 r. wykazał istotne zmiany w porównaniu do roku poprzedniego. Sytuacja w produkcji zwierzęcej, przy zwiększonej podaży zbóż i spadku ich cen kształtowała się pod wpływem zahamowania spadku pogłowia trzody chlewniej, dalszego rozwoju produkcji drobiarskiej i rosnącego zainteresowania odchowem bydła. W 2009 r. ceny skupu trzody wzrosły w skali roku o 13,8%, a bydła o 12,2%. W wyniku wzrostu cen żywca wieprzowego i spadku cen zbóż i pasz poprawiła się opłacalność chowu trzody. W konsekwencji kilkuletnia spadkowa tendencja chowu trzody przekształciła się w tendencję wzrostową. W 2009 r. ceny skupu bydła były rekordowo wysokie i w stosunku do roku poprzedniego zwiększyły się o ponad 12%. Tak znaczący wzrost cen – po kilku latach stagnacji – poprawił opłacalność chowu bydła. Dobra koniunktura na rynku spowodowała też znaczące przyspieszenie dynamiki produkcji żywca i mięsa drobiowego w 2009 r. pomimo wzrostu cen skupu owiec, jaki odnotowano w roku 2009 – w stosunku do roku 2008 – nadal obniżało się pogłowie owiec i produkcja żywca baraniego (o 10,9%). **Tab. 10.**

W 2009 r. 94,5% pogłowia bydła, 86,6% trzody chlewniej, 95,4% owiec, 98,1% koni i 99,9% drobiu znajdowało się w sektorze prywatnym.

W 2009 r. udział gospodarstw indywidualnych w produkcji mleka krowiego utrzymał się na poziomie roku poprzedniego (92,6). Zmianie ulega jednak struktura gospodarstw utrzymujących krowy. Z produkcji mleka wycofują się gospodarstwa utrzymujące do 30 krów, wzrasta natomiast liczba gospodarstw posiadających powyżej 30 krów. Wciąż jednak około 1/3 pogłowia krów znajduje się w gospodarstwach najmniejszych. Tendencje do redukcji pogłowia w gospodarstwach małych wskazują na przyspieszenie procesu koncentracji produkcji mleka, które wyraźnie widoczne jest w roku 2010.

W czerwcu 2010 r. pogłowie krów mlecznych, utrzymywanych w celu pozyskiwania mleka konsumpcyjnego, stanowiło 95,6% ogólnej populacji krów. W ciągu ostatnich 6 lat pogłowie krów mlecznych zmalało o 232 tys. sztuk (o 8,4%), zwiększyła się natomiast ponad 4-krotnie liczebność krów pozostałych (z 26,5 do 116,8 tys. sztuk). Największy wpływ na dynamicznie powiększające się pogłowie

krów pozostałych miały tzw. krowy mamki, wykorzystywane przede wszystkim do odchovu cieląt ras mięsnych. Krów mlecznych ubyło we wszystkich typach gospodarstw, ale w gospodarstwach indywidualnych dynamika spadku była znacznie mniejsza (o 2,4%), podczas gdy spadek tej dynamiki w gospodarstwach osób prawnych wyniósł 6,5%.

Mimo istotnego postępu w koncentracji produkcji mleka nadal 73% pogłowia krów znajduje się w gospodarstwach małych (10–29 krów) i najmniejszych (do 9 krów), a tylko 6,2% w gospodarstwach posiadających 100 i więcej krów. W krajach UE-15 przeciętne stado krów liczy ponad 40 krów, a udział stad największych w strukturze pogłowia wynosi ponad 60%.

Z ogólnej liczby pogłowia krów utrzymywanych w gospodarstwach indywidualnych 9,2% stanu znajdowało się w gospodarstwach posiadających 1 krowę (w 2008 r. – 10,2%), 7,7% w gospodarstwach utrzymujących 2 krowy (przed rokiem – 9,1%), 8,4% w gospodarstwach z 3–4 krowami (w roku poprzedzającym – 10,1%), a najwięcej – 74,7% – w gospodarstwach posiadających 5 i więcej krów (70,6%).

Z ogólnego pogłowia trzody chlewnej utrzymywanej w gospodarstwach indywidualnych 5,6% pogłowia znajdowało się w gospodarstwach posiadających od 1 do 10 sztuk, a 84,1% w gospodarstwach utrzymujących 20 i więcej sztuk świń (w roku 2007 – 85,5%).

W pogłowie drobiu dominuje drób kurzy, stanowiło 88,5% całego pogłowia, 2,7% to gęsi, 5,3% indyki i 3,5% kaczki oraz drób pozostały.

Produkcja zwierzęca w 2009 r. kształtowała się na poziomie o 1,6% wyższym niż w roku poprzednim, głównie w wyniku wzrostu produkcji żywca drobiowego – o 7,1% oraz wołowego – o 2,5%, jaj kurzych – o 4,0% i mleka o 0,2%. Korzystne relacje cen skupu żywca wieprzowego do cen skupu zbóż spowodowały, że w roku 2009 zahamowane zostały tendencje redukcji pogłowia trzody chlewnej. Pogłowie trzody chlewnej w końcu lipca 2009 r. wynosiło 14278,6 tys. sztuk i było o 7,4% niższe niż przed rokiem, ale w końcu listopada 2009 r. pogłowie trzody kształtowało się na poziomie tylko nieco wyższym niż w listopadzie roku poprzedniego (100,1%). W czerwcu 2008 r. pogłowie bydła liczyło 5 700 tys. sztuk i było niższe o 1,0% niż przed rokiem. W czerwcu 2010 r. pogłowie bydła wyniosło 5 724 tys. sztuk i było o 0,4% wyższe niż przed rokiem. Obniżyło się w 2009 r. pogłowie owiec i produkcja żywca baraniego. Znacząco natomiast wzrosła produkcja żywca rzeźnego drobiowego (o 7,1%). **Tab. 11.**

W 2009 r. światowa produkcja wieprzowiny wyniosła 100,8 mln ton i była wyższa o 2,3% niż w roku 2008, w tym w Chinach wzrosła o 6%, a w UE-27 – i Stanach Zjednoczonych obniżyła się odpowiednio

(o 2,5 i 1,5%). Łączna produkcja Chin, USA i UE-27 stanowiła 81% produkcji światowej. Obniżyła się w roku 2009 – o 2% światowa produkcja wołowiny, w tym w Chinach o 5%, w USA o 2%, a w UE-27 o 1,0%. Łączna produkcja wołowiny w Chinach, USA, Brazylii, Argentynie i UE-27 wynosi prawie 71% produkcji światowej. Udział Polski w UE-25 w produkcji mięsa z uboju wynosił w 2007 r. 8,7%, a w Europie 7,1% i plasował Polskę na 7 miejscu. W światowej produkcji mięsa z uboju Polska z udziałem 1,3% zajmowała w 2007 r. 14. miejsce i w porównaniu do roku 2000 przesunęła się o 2 miejsca w górę. W produkcji mleka krowiego w Europie Polska z udziałem 5,8% zajmuje 6. lokatę, natomiast w UE-27 udział nasz wynosi 8,2%. W światowej produkcji mleka udział Polski wynosi 2,3% i plasuje nasz kraj na 10. pozycji (o 1 miejsce wyżej niż w roku 2000).

Rynek i przetwórstwo mięsa

W roku 2009 produkcja trzech podstawowych rodzajów żywca w wadze bitej ciepłej wyniosła 3351 tys. ton i była niższa niż przed rokiem o 4%. Wzrosła produkcja żywca drobiowego i wołowego (odpowiednio o 7 i 3%), a o 11% obniżyła się produkcja żywca wieprzowego. Spadek produkcji w segmencie wieprzowiny był konsekwencją utrzymującej się w latach 2006 i 2007 bardzo niskiej rentowności produkcji trzody chlewnej, która w roku 2008 doprowadziła do głębokiej redukcji pogłowia. W wyniku załamania produkcji w 2009 r. krajowa podaż żywca wieprzowego kształtowała się na niskim poziomie. Spowodowało to wzrost cen skupu – o 13,8%, a w połączeniu z korzystną relacją do cen skupu zbóż doprowadził do zahamowania tempa spadku produkcji trzody chlewnej w 2009 r. **Tab. 12.**

Pogłowie bydła sukcesywnie wzrasta od kilku lat, w 2009 r. w porównaniu do roku poprzedniego nastąpił jednak nieznaczny jego spadek (o 57 tys. sztuk). W czerwcu 2010 r. pogłowie bydła wzrosło o 0,4%, co stanowi konsekwencję zmian w jego strukturze. W stosunku do czerwca 2009 wzrosło pogłowie krów pozostałych – o 1,9%, w tym krów mamek o 44%, ale zmalało pogłowie krów mlecznych o 1,2%. W przekroju własnościowym zwiększyło się (o 0,7%) pogłowie w gospodarstwach indywidualnych, a obniżyło się w sektorze publicznym.

Z badań budżetów gospodarstw domowych wynika, że w roku 2009 całkowita konsumpcja mięsa, przetworów i podrobów była o 1,0% niższa niż w roku 2008. W porównaniu do roku poprzedniego w 2009 r. obniżyło się spożycie: wieprzowiny – o 1,9% (z 42,7 w 2008 r. do 41,9 kg/osobę), wołowiny – o 5,3% (z 3,8 do 3,6 kg/osobę), wzrosło natomiast spożycie drobiu – o 0,8%.

Przetwórstwo mięsa

W 2009 r. wzrósł o 4,3% przemysłowy ubój bydła i cieląt, znacząco zaś obniżył się – w porównaniu do roku poprzedniego – przemysłowy ubój trzody chlewnej (o ponad 20%). Jednak spadek zasobów surowca z ubojów własnych rekompensowany był importem mięsa wieprzowego (ponad 550 tys. t) oraz stale rosnącym przetwórstwem mięsa drobiowego. Oba te czynniki spowodowały, że spadek ubojów własnych nie wpłynął na zmniejszenie wartości obrotów firm mięsnych. W latach 2007–2009 obroty firm mięsnych zwiększyły się o ponad 15% przy wzroście cen produktów o około 10%. Po dwóch latach silnego spadku przemysłowych ubojów trzody od listopada 2009 r. powróciło ożywienie produkcyjne. Na podstawie wyników produkcyjnych dużych i średnich firm IRIĞZ szacuje, że uboje przemysłowe trzody w 2010 r. wzrosną o około 5%, a uboje przemysłowe bydła będą podobne lub nieco niższe niż w roku 2009. **Tab. 13.**

Po przejściowym pogorszeniu – głównie w 2008 r. – poprawiają się wyniki i stan finansowy przemysłu mięsnego. W porównaniu z rokiem poprzednim przychody całkowite wzrosły o 10,4%, zysk netto o 44,1%, kapitał własny o blisko 13%. Zmniejszyło się także zadłużenie długookresowe (o 13,2%). Prawie cały zysk netto przeznaczono na zwiększenie środków własnych w obrocie, co oznacza redukcję aktywności inwestycyjnej dużych i średnich firm przemysłu mięsnego. W przemyśle mięsnym od 2009 r. – obok korzystnych relacji cen zbytu do cen skupu – następuje wzrost wydajności pracy, zmniejszenie energochłonności i poprawa efektywności gospodarowania. Poprawa wyników finansowych następuje także w roku 2010, wskazując na trwałość tych korzystnych tendencji.

Rynek i przetwórstwo mleka

Według danych GUS w 2009 r. wartość towarowej produkcji mleka wyniosła 9,3 mld zł i stanowiła ponad 16% ogólnej wartości towarowej produkcji rolniczej. Całkowita produkcja mleka w Polsce w 2009 r. wyniosła 12,45 mln ton i była o 0,2% większa niż w 2008 r. Wzrost produkcji mleka jest wynikiem przede wszystkim poprawy wydajności mlecznej krów. W 2009 r. średnia wydajność krów mlecznych w kraju wyniosła 4 590 kg/szt., co stanowiło wzrost w porównaniu do 2008 r. o 2,3%. Na koniec 2009 r. liczba krów mlecznych w porównaniu z końcem 2008 r. spadła o 4% do 2,585 mln sztuk, co było wynikiem zmniejszenia się liczby producentów mleka w Polsce. Wzrasta natomiast liczba krów mlecznych objętych oceną wartości użytkowej – na koniec 2009 r. oceną zostało objętych ponad 22%

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010P	2009 2008	2010P 2009
Przemysłowy ubój zwierząt	2221,8	2000,4	1859,5	1900,0	93,9	102,2
w tym: – trzody	1859,0	1822,6	1453,0	1510,0	79,7	103,9
- bydła i cieląt	350,6	367,8	383,9	375,0	104,3	97,9
Produkcja przemysłu mięsnego						
Uboje trzody	1451,5	1214,5	1101,0	1150,0	90,7	104,4
Uboje bydła i cieląt	229,3	184,1	187,0	185,0	101,6	98,9
Produkcja przetworów	1146,6	1027,0	957,0	1020,0	93,2	106,6
Produkcja firm dużych i średnich						
w tym: - uboje trzody	953,1	873,6	814,6	870,0	93,2	106,9
- produkcja wędlin	754,9	708,7	624,7	670,0	88,1	107,2

Tab. 13 . Przetwórstwo mięsa zwierząt rzeźnych (tys.t.); źródło: IERIGZ – PIB Rynek mięsa 2010.

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2009:2008
Liczba mleczarni	232	224	214	95,5
Zatrudnienie	37230	35818	35574	99,3
Sprzedaż (mld zł)	21,8	20,9	20,9	100,0
Wskaźnik rentowności (%)				
brutto	3,81	1,08	3,85	359,2
netto	3,04	0,58	3,36	579,3
akumulacja kapitału	5,53	3,29	6,19	188,4
Bieżąca płynność finansowa	1,42	1,47	1,49	101,4
Stopa inwestowania	1,73	1,30	1,03	74,6
Udział firm rentownych w ogólnej liczbie firm	84,5	47,3	83,2	177,2

Tab. 14. Wyniki ekonomiczno-finansowe przetwórstwa mleka; Źródło – Rynek mleka – IERIGZ

pogłowia krów mlecznych, a ich średnia wydajność mleczna osiągnęła poziom 6 935 kg.

Towarową produkcją mleka zajmuje się (wg stanu z 31 marca 2010 r.) blisko 195 tys. dostawców, w tym 177,7 tys. dostawców hurtowych i 16,8 tys. dostawców bezpośrednich. Od momentu wprowadzenia w Polsce systemu kwot mlecznych liczba dostawców mleka uległa znacznej redukcji, co związane jest przede wszystkim z odchodzeniem od tego kierunku produkcji gospodarstw o niewielkiej skali chowu krów mlecznych, w których podjęcie działań inwestycyjnych jest nieuzasadnione ekonomicznie. Następuje zatem proces koncentracji i specjalizacji produkcji mleka, który przyczynia się do podniesienia konkurencyjności poszczególnych gospodarstw mlecznych. Proces ten wspierany jest dodatkowo poprzez dofinansowanie ze środków unijnych działań inwestycyjnych związanych z modernizacją gospodarstw.

Dzięki zmianom w strukturze gospodarstw i zwiększaniem się liczby gospodarstw o większej skali produkcji corocznie wzrasta towarowość produkcji mleka. Krajowa kwota mleczna jaką dysponuje Polska w ramach systemu kwot mlecznych wykorzystywana jest w bardzo dużym stopniu. W roku kwotowym 2009/2010 skupiono ok. 9,07 mld kg mleka, w związku z czym stopień wykorzystania kwot przysługujących dostawcom hurtowym po zakończeniu roku kwotowego 2009/2010 wyniósł ok. 96%.

Skupem mleka według stanu na lipiec 2010 r. zajmowało się 288 podmiotów skupujących, w tym ok. 200 prowadziło również przetwórstwo mleka. Liczba podmiotów skupujących ulega stopniowej redukcji – od roku kwotowego 2004/2005 zmniejszyła się o ok. 20%.

Zmianie ulega również struktura przetwórstwa skupionego mleka. Systematycznie rośnie produkcja napojów mlecznych, w tym różnego rodzaju jogurtów. Po wzrostach notowanych w ostatnich latach, w 2009 r. zaobserwowano niewielki spadek produkcji serów dojrzewających. Spadki produkcji notuje się również w przypadku produkcji masła i odtłuszczonego mleka w proszku.

Spżycie mleka łącznie z mlekiem przeznaczonym na przetwory mleczne (bez mleka przerobionego na masło) kształtuje się na poziomie 188 litrów na mieszkańca. W strukturze spożycia przetworów mlecznych na stabilnym poziomie utrzymuje się spożycie serów dojrzewających i twarogowych oraz napojów mlecznych. Zahamowany został spadek konsumpcji masła.

Polski sektor mleczarski objęty jest wspólną organizacją rynku mleka i przetworów mlecznych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Podstawą tej organizacji jest limitowanie produkcji i sprzedaży mleka lub przetworów mlecznych oraz możliwość

podjęcia określonych działań interwencyjnych w celu stabilizacji sytuacji cenowej. Limitowanie produkcji mleka polega na określeniu dla każdego państwa członkowskiego krajowej kwoty mlecznej określającej maksymalną ilość mleka, jaka może być wprowadzona do obrotu w danym roku kwotowym, tj. w okresie od 1 kwietnia danego roku kalendarzowego do 31 marca roku następnego. Przekroczenie tej ilości skutkuje obowiązkiem uiszczenia przez państwo członkowskie opłaty karnej. W roku kwotowym 2009/2010 Polska dysponowała kwotą krajową w wysokości 9,66 mld kg, w tym ok. 9,50 mld kg dla dostaw hurtowych i ok. 160 mln kg dla sprzedaży bezpośredniej. Kwoty te nie zostały przez Polskę przekroczone. W bieżącym roku kwotowym 2010/2011 kwota krajowa będzie wyższa o 1%, w związku z czym wyniesie ok. 9,76 mld kg.

Przetwórstwo mleka

W 2009 r. produkcja mleka płynnego przetworzonego wzrosła do 2703 mln l, w tym mleka przerzutowego (odsprzedawanego innym mleczarniom do dalszego przerobu) do 1030 mln l. Wzrosła też do 56,4 tys. t produkcja mleka i śmietany zagęszczanej. Zmniejszyła natomiast do 32,8 tys. t produkcja mleka pełnego w proszku. Utrzymuje się spadkowy trend w produkcji śmietany i śmietanki, która z 374 tys. t w roku 2008 zmniejszyła się do 361 tys. t w roku 2009. Tendencja ta dotyczy również produkcji masła, która zmniejszyła się w roku 2009 o dalsze 12,3 tys. t. Dynamicznie natomiast – z roku na rok – wzrasta produkcja jogurtów i pozostałych fermentowanych napojów mlecznych. W 2009 r. wzrosła ona o ponad 17% i wyniosła 654 mln l. Tendencję tę potwierdza produkcja za 7 miesięcy w roku 2010, kiedy to produkcja jogurtów i napojów fermentowanych wzrosła o kolejne 12%. Jest to skutek rosnącego popytu krajowego i rozwijającego się eksportu.

W 2009 r. nadal postępuje poprawa kondycji finansowej przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem mleka. Mleczarnie poprawiły swoją efektywność, czego wyrazem jest – w porównaniu do roku 2008 – zmniejszenie zatrudnienia o 0,7%, wzrost wskaźnika rentowności brutto i netto oraz akumulacji kapitału, a także prawie dwukrotny wzrost udziału firm rentownych w ogólnej liczbie firm. Zmalała natomiast stopa inwestowania, co może niekorzystnie wpływać na procesy dostosowawcze mleczarstwa do funkcjonowania po likwidacji kwot mlecznych. Mimo postępujących procesów restrukturyzacyjnych prowadzących do zmniejszenia liczby przedsiębiorstw i wzrostu ich wielkości, a także upraszczania struktury produkcji i specjalizacji poszczególnych zakładów produkcyjnych, konsolidacja branży nie przebiega zadawalająco jak na potrzeby liberalizującego się – wraz reformą WPR – rynku mleka. **Tab. 14.**

Zakres interwencji rynkowej, jaka może zostać podjęta na rynku mleka i przetworów mlecznych wynika bezpośrednio z przepisów UE w tym zakresie, przy czym obok mechanizmów obligatoryjnych część mechanizmów ma charakter fakultatywny, tj. ich uruchomienie zależy od sytuacji na rynku mleka. Obligatoryjnie prowadzony jest skup interwencyjny masła i odtłuszczonego mleka w proszku oraz dopłaty do prywatnego przechowywania masła i dopłaty do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych. Decyzja o prowadzeniu pozostałych dostępnych mechanizmów wsparcia, tj. dopłat do odtłuszczonego mleka w proszku przeznaczonego do produkcji kazeiny i kazeinianów, dopłat do odtłuszczonego mleka w proszku przeznaczonego do produkcji pasz oraz refundacji wywozowych do przetworów mlecznych podejmowana jest przez Komisję Europejską na podstawie sytuacji cenowej na rynku mleka.

Mechanizm „Dopłat do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych” został wprowadzony wraz z wejściem Polski do Unii Europejskiej, a jego realizacją zajmuje się Agencja Rynku Rolnego. Program jest skierowany do dzieci i młodzieży w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach średnich. Jego celem, dzięki codziennym dostawom mleka i przetworów mlecznych do szkół i przedszkoli, jest promowanie wśród dzieci i młodzieży zdrowego odżywiania się i stylu życia oraz walki z nadwagą.

Program finansowany jest z trzech niezależnych źródeł, tj.:

- ▶ środków pochodzących z budżetu UE,
- ▶ dodatkowego finansowania ze środków Funduszu Promocji Mleka wprowadzonego począwszy od 2006 r. dla przedszkoli i gimnazjów,
- ▶ dodatkowego finansowania z budżetu państwa (dopłata krajowa) dla szkół podstawowych, dzięki której od września 2007 r. mleko białe (bez dodatkowych smakowych) udostępniane jest dzieciom w szkołach podstawowych bezpłatnie.

Beneficjentem dopłaty mogą być placówki oświatowe, dostawcy (mleczarnie, firmy pośredniczące), urzędy gmin i organizacje społeczne. W roku szkolnym 2009/2010 programem dofinansowania spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych objętych zostało ponad 2,8 mln uczniów. Wg wstępnych danych w tym okresie do szkół dostarczono ok. 65 tys. ton mleka i przetworów mlecznych.

SPOŻYCIE ARTYKUŁÓW ŻYWNOŚCIOWYCH

W 2009 r. uwarunkowania rynkowe dla konsumentów były mniej korzystne niż w roku poprzed-

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2008 = 100
Ziarno 4 zbóż na przetwory	119	117	114	112	111	99,1
Ziemniaki	126	121	121	118	116	98,3
Warzywa	110	109	115	115	115	100,0
Owoce	54,1	54,4	41,0	55,0	55,0	100,0
Mięso i podroby	71,2	74,3	77,0	75,3	75,1	99,7
w tym: mięso	66,8	70,0	72,2	71,2	71,0	99,3
Tłuszcze jadalne zwierzęce	6,6	6,1	6,4	6,4	6,1	99,7
Masło	4,2	4,3	4,2	4,3	4,4	102,4
Mleko	173	176	178	182	185	101,6
Jaja kurze	215	214	209	205	203	99,0
Cukier	40,1	35,3	39,7	38,4	38,1	99,2

Tab. 15. Spożycie podstawowych artykułów żywnościowych na 1 mieszkańca rocznie; źródło: IERIGZ – PIB *Popyt ba żywność 2010*.

nim. Relatywny wzrost cen żywności, spowolnienie wzrostu płac oraz 2,5-krotny wyższy od stopy inflacji wzrost cen usług bytowych zahamował wzrost popytu. Realne dochody ludności do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych były wyższe niż w roku 2008 o około 1,5%. Miesięczna dynamika cen żywności była zbliżona do notowanej w roku poprzednim, a także do stopy inflacji. Od grudnia 2008 r. do grudnia 2009 r. łączne ceny detaliczne żywności i napojów alkoholowych zwiększyły się o 3,4%, wobec 3,2% w roku poprzednim, przy inflacji wynoszącej odpowiednio 3,5 i 3,3%. Wzrost cen żywności w 2009 r. był nierównomierny. Znacząca zwyżka nastąpiła w I półroczu (o 4,8%), podczas gdy w drugiej połowie roku odnotowano ich spadek (o 1,3%). Spożycie indywidualne ogółem wzrosło o 2,3% (2008 r. – 5,9%), przeciętne wynagrodzenie zwiększyło się o 2,1%, przeciętna emerytura i renta z pozarolniczego systemu wzrosła o 4,3%, a rolnicza zwiększyła się o 1,9%. Stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła 11,9 i była wyższa niż przed rokiem o 2,4%.

W grudniu 2009 r. ceny detaliczne żywności i napojów bezalkoholowych wzrosły o 3,3% w porównaniu do grudnia poprzedniego roku (ceny towarów i usług konsumpcyjnych wzrosły średnio o 3,5%), w tym pieczywa i produktów zbożowych o 1,8%, mięsa wieprzowego o 2,2%, drobiowego o 5,5%, ryb o 9,0%, jaj o 5,8%, tłuszczów jadalnych o 5,8%, owoców o 4,9%. Zmniejszyły się ceny mleka o 0,7 i warzyw o 9,2%. Ceny cukru i napojów bezalkoholowych wzrosły odpowiednio o 1,3 i 4,2%.

Według szacunków GUS w 2009 r. w porównaniu do roku poprzedniego obniżyło się w gospodarstwach domowych spożycie artykułów zbożowych, ryb, mięsa i tłuszczów wieprzowych, warzyw, cukru i masła. Wzrosło natomiast spożycie mięsa drobiowego i owoców krajowych, w tym jabłek oraz artykułów mleczarskich. Ustabilizowało się spożycie mięsa wołowego, wędlin, olejów, owoców cytrusowych i wyrobów cukierniczych. Szacuje się, że w roku 2009 bilansowe spożycie mięsa i przetworów wyniosło 75,1 kg na mieszkańca i było zbliżone do poziomu z roku poprzedniego (75,3 kg). Przy znacznym wzroście konsumpcji drobiu (o 0,9 kg) nastąpił spadek spożycia wieprzowiny (o 1,7 kg/osobę). Wzrosła też konsumpcja mięsa wołowego (o 0,6 kg/osobę). Przyczyną był głęboki spadek produkcji i wzrost cen żywności wieprzowej, który doprowadził do znacznego wzrostu cen detalicznych mięsa i przetworów w roku 2009 (o 11,1%), w tym mięsa wieprzowego o 2,2%, wołowego o 11,4% i drobiowego o 5,5%. W grupie przetworów największe wzrosty cen nastąpiły w popularnych kielbasach i wędlinach podrobowych (o 7,8–9,7%). Ceny wędlin wysokogatunkowych i kielbas trwałych zwiększyły się o 4,4%, a wędlin drobiowych o 5,3%.

W 2009 roku kontynuowany był spadkowy trend spożycia zbóż i przetworów zbożowych. Większe było jedynie spożycie mąk – o 2,4%. Łączna konsumpcja wyrobów zbożowych wyniosła w roku 2009 6,95 kg na osobę miesięcznie wobec 7,20 kg w roku poprzednim. Tendencja spadkowa w spożyciu przetworów zbożowych wynika ze wzrostu ich cen i zmian preferencji konsumpcyjnych. W strukturze spożycia przetworów zbożowych zmniejszyło się znaczenie pieczywa, a wzrósł udział ciastek, makaronów i mąki.

Spożycie mleka łącznie z mlekiem przeznaczonym na przetwory mleczne (bez mleka przerobionego na masło) wzrosło w porównaniu do roku 2008 i ukształtowało się na poziomie 185 l na mieszkańca (wzrost o 2%). Zdecydował o tym wzrost konsumpcji serów dojrzewających i topionych (o 8,3%), jogurtów (o 4,3%) i serów twarogowych (o 1,9%). Na poziomie roku poprzedniego utrzymała się konsumpcja śmietany i śmietanki, oraz napojów mlecznych. Zmalało spożycie mleka spożywczego (o 3,6%), w tym zwłaszcza mleka pełnego (o 4,8%).

Spożycie owoców w 2009 r. utrzymało się na poziomie roku poprzedniego (55 kg/osobę). Wzrosło natomiast – w niewielkiej skali – spożycie warzyw (o 0,3%). W przypadku owoców o stabilizacji spożycia zdecydował głównie spadek cen krajowych po wysokich zbiorach w roku 2008, a w przypadku warzyw większe zainteresowanie konsumentów. Ceny detaliczne owoców i warzyw wzrosły w roku 2009 średnio o 4,3%, a przetworów warzywnych o 3,7%. O podwyżkach cen zdecydowały głównie niskie zbiory i małe zapasy warzyw gruntowych z roku poprzedniego. W strukturze spożycia warzyw wzrósł udział kapusty i cebuli, zmniejszyła się zaś konsumpcja warzyw kalafiorowatych, buraków, pomidorów i marchwi. Większe zainteresowanie konsumentów budziły warzywa krajowe niż importowane, co znalazło odzwierciedlenie w strukturze spożycia warzyw w roku 2009.

Znaczący wzrost cen jaj w roku 2009 (o 8,7%) spowodował utrzymanie się spadkowej tendencji spożycia, charakterystycznej dla lat 2006–2008. W konsekwencji bilansowa konsumpcja jaj obniżyła się o 1% w porównaniu z rokiem poprzednim i o 6% w porównaniu do roku 2005. **Tab. 15.**

Przewiduje się, że w roku 2010 dynamika wzrostu cen żywności może być niższa niż w roku 2009. Wolniejszy wzrost cen żywności będzie skutkiem utrzymującej się niskiej dynamiki spożycia oraz słabej presji płacowej. Skalę wzrostu może ograniczać również poprawa sytuacji na rynku mięsa i aprecjacyjny trend polskiej waluty. W kierunku wzrostu cen żywności oddziaływać będzie wzrost cen regulowanych związanych ze wzrostem cen energii i paliw oraz trudna sytuacja na rynku zbóż i pasz.

RYNKI HURTOWE PRODUKTÓW ROLNYCH

Rynki hurtowe stanowią ważne ogniwo w systemie dystrybucji artykułów rolno-spożywczych w Polsce. O znaczeniu rynków hurtowych, jako miejsc zaopatrzenia przede wszystkim dużych aglomeracji miejskich, świadczy fakt, iż blisko 40% obrotu świeżymi owocami i warzywami w Polsce dokonuje się na rynkach hurtowych. Na rynkach oferowane są również kwiaty, nabiał, mięso, ryby, przetwory oraz akcesoria kwiatowe. Kilkunastoletnie doświadczenia w funkcjonowaniu tych podmiotów wskazują, że są one nie tylko miejscami, na których oferowany jest szeroki asortyment artykułów lecz również źródłem informacji cenowej, jak i miejscem organizowania szkoleń, konferencji oraz integracji producentów rolnych. Ich działalność wpływa na podniesienie jakości oferowanych produktów i dostosowanie do wymogów rynkowych, są one bowiem miejscem kreującym wymagania, co do jakości handlowej produktów i wskazującym kierunki zmian w popycie stanowiąc dla rolników miejsce edukacji w tym zakresie.

Funkcjonujące rynki hurtowe powstały w wyniku realizacji resortowego oraz rządowych programów budowy i rozwoju rynków hurtowych – I i II etap, ze znaczącym wsparciem środków publicznych. Poza nimi działa kilkanaście podmiotów z kapitałem prywatnym lub samorządowym.

Na forum publicznym rynki hurtowe reprezentowane są przez Stowarzyszenie Polskie Rynki Hurtowe. Przedstawiciele polskich rynków hurtowych są ponadto zrzeszeni w Światowym Związku Rynków Hurtowych.

Informacje o ofercie artykułów, ich cenach oraz wydarzeniach odbywających na rynkach hurtowych można uzyskać zapoznając się z ich stronami internetowymi. Adresy rynków hurtowych dostępne są na stronach MRiRW.

ZAOPATRZENIE ROLNICTWA W ŚRODKI PRODUKCJI

Zużycie nawozów mineralnych (NPK) pod zbiory 2009 r. wyniosło ogółem 1899,4 tys. ton i w stosunku do roku poprzedniego było niższe o 242,6 tys. ton, tj. o 11,3%. Spadek zużycia zanotowano we wszystkich grupach nawozów: azotowych (N) o 4,1%, fosforowych (P_2O_5) o 18,8% i potasowych (K_2O) o 20,2%.

W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych zużyto w całym rolnictwie 117,9 kg NPK, w tym na użytki rolne w tzw. dobrej kulturze – 121,5 kg, a w gospodarstwach indywidualnych odpowiednio 114,0 kg

i 116,1 kg NPK. Stosunek N:P:K w dawce nawozowej kształtował się na poziomie roku ubiegłego według proporcji 1,0:0,3:0,4; oznacza to, że w ogólnym zużyciu nawozów mineralnych w przeliczeniu na czysty składnik azot (N) stanowił 57,7%, fosfor (P_2O_5) – 19,8% i potas (K_2O) – 22,5%.

Odnotowano też spadek zużycia nawozów wapniowych pod zbiory w 2009 r., które wyniosło 529,8 tys. ton CaO, co w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wyniosło 32,9 kg, w tym na 1 ha UR w dobrej kulturze – 33,9 kg, tj. o 15,0% mniej niż w roku poprzednim. Był to najniższy dotychczas notowany poziom nawożenia wapniowego. Porównując zużycie NPK i CaO, należy zwrócić uwagę, że poziom krajowego zużycia nawozów mineralnych przewyższał poziom zużycia nawozów wapniowych ponad 3-krotnie, a w niektórych województwach nawet 17-krotnie (woj. świętokrzyskie). Bardzo niskie zużycie nawozów wapniowych niekorzystnie wpływa na strukturę gleb, powodując ich zakwaszenie. Tendencja ta jest niekorzystna, szczególnie w rejonach, w których stosuje się zwiększone nawożenie azotowe obniżające zasadowość gleb, np. w województwie małopolskim, podlaskim, czy we wspomnianym wcześniej woj. świętokrzyskim.

Nawozy mineralne i wapniowe stosuje w Polsce ok. 1553 tys. gospodarstw rolnych co stanowi 64,2% ogółu gospodarstw posiadających użytki rolne w dobrej kulturze. Najwięcej gospodarstw stosowało nawożenie azotowe – 88,9%, wieloskładnikowe – 60,9%, potasowe – 4,7%, fosforowe – 14,2%. Najmniej gospodarstw, tylko 7,2%, zastosowało nawozy wapniowe.

Przy średnim krajowym zużyciu nawozów mineralnych w roku gospodarczym 2008/09 wynoszącym 121,5 kg NPK na 1 ha UR w dobrej kulturze, występuje wyraźne zróżnicowanie poziomu nawożenia w poszczególnych województwach – w 9 województwach było ono wyższe od średniej w krajowej, przy czym najwyższe w województwach: opolskim – 187,6 kg, kujawsko-pomorskim – 177,1 kg, dolnośląskim – 167,4 kg, wielkopolskim – 156,4 kg. Najniższe zużycie NPK odnotowano w województwie podkarpackim – 58,0 kg i małopolskim – 64,3 kg.

W ocenie poziomu nawożenia gleb należy również uwzględnić nawożenie organiczne, które jest cennym źródłem składników pokarmowych roślin, posiada właściwości sorbowania (zatrzymywania) w glebie i powolnego rozkładania fosforu (4 lata) i potasu (2 lata). Badania GUS wykazują, że w roku gospodarczym 2008/09 ok. 1001 tys. gospodarstw indywidualnych zastosowało nawozy naturalne, w tym obornik – 995,3 tys. gospodarstw, gnojówkę i gnojo-

więcej odpowiednio 274,1 tys. i 47,9 tys. gospodarstw. W badanych gospodarstwach zużyto 54,7 mln ton obornika, co w przeliczeniu na czysty składnik NPK wzbogaciło użytki rolne w dobrej kulturze o 47,3 kg NPK na 1 ha, a w gospodarstwach indywidualnych o – 50,1 kg NPK na 1 ha. **Tab. 16.**

Sprzedaż **środków ochrony roślin** w 2009 r. – z produkcji krajowej i z importu – wyniosła 20,6 tys. ton substancji aktywnej i była o około 10,1% wyższa niż w roku poprzednim. Największy udział w strukturze sprzedaży (w masie towarowej) stanowiły preparaty chwastobójcze (53,1%), oraz grzybobójcze i zaprawy nasienne (29,6%). W stosunku do roku poprzedniego wzrost sprzedaży wystąpił we wszystkich grupach preparatów, mimo że średnie ceny środków ochrony roślin były o 7,3% wyższe niż w roku poprzednim (grudzień 2009 do grudnia 2008). Największy wzrost cen odnotowano w grupie środków grzybobójczych (o 13,6%), owadobójczych (o 7,2%) i chwastobójczych (o 2,1%). Opłacalność stosowania środków ochrony roślin w 2009 roku uległa pogorszeniu, zwłaszcza w ochronie pszenicy i ziemniaka. Szacuje się, że obrót i konfekcjonowanie środków ochrony roślin na terenie Polski prowadzony jest przez 5100 podmiotów.

Na koniec lutego 2009 roku liczba dopuszczonych do obrotu i stosowania środków ochrony roślin wyniosła 640, a także 217 środków ochrony, które utraciły rejestrację i pozostają na rynku do czasu wyprzedaży stanów magazynowych lub utraty terminu ważności. Wśród dopuszczonych największą grupę stanowiły fungicydy – 35%, herbicydy – 40%, insektycydy – 13% i regulatory wzrostu – 5%.

Produkcja i sprzedaż większości typów i rodzajów **maszyn rolniczych** w Polsce w ostatnich latach powoli wzrastała, ale zgodnie z wstępnymi szacunkami GUS w 2009 r. nastąpił spadek produkcji ciągników – o ok. 43% i większości maszyn rolniczych, w tym kombajnów do zbiorów ziemniaków – o 59,3%, kombajnów zbożowych – o 47,6% i rozsiewaczy nawozów mineralnych – o 47%. Udział importu w podaży krajowej jest znaczący, ale silnie zróżnicowany w zależności od rodzaju maszyn. W przypadku ciągników o mocy do 18 kW i siloso-kombajnów samojedźnych import pokrywał zapotrzebowanie krajowe w 100%. Czynnikiem warunkującym popyt na sprzęt rolniczy jest postępująca koncentracja i specjalizacja produkcji w gospodarstwach rolnych, zmiany technologii produkcji, czy ilościowy i jakościowy stan wyposażenia w sprzęt rolniczy oraz relacje cen i koniunktura w rolnictwie.

W 2009 r. ceny 35 maszyn i narzędzi rolniczych objętych analizą przez IERiGŻ wzrosły średniorocznie w przedziale od 0,3 do 11,1% w porównaniu do stanu z roku 2008. **Tab. 17.**

	2000/01	2005/06	2007/08	2008/09	2008/09 2007/08 =100
Nawozy mineralne NPK	90,8	123,3	132,6	117,9	88,8
w tym: azotowe N	50,3	62,5	70,7	68,0	96,2
fosforowe P ₂ O ₅	17,9	27,7	28,8	23,3	80,9
potasowe K ₂ O	22,6	33,1	33,3	26,6	79,9
Nawozy wapniowe CaO	94,2	54,8	38,5	32,9	85,5

Tab. 16. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych (w kg czystego składnika NPK na 1 ha użytków rolnych); źródło: GUS. *Rolnictwo w 2009 r.* Warszawa 2010.

Wyszczególnienie	2005	2006	2008	2009
Nasiona siewne, drzewka, sadzonki, inne	95,4	110,1	103,0	89,9
Nawozy mineralne lub chemiczne i wapniowe	107,9	100,4	138,4	107,1
Środki ochrony roślin	101,7	100,8	109,9	107,0
Zwierzęta hodowlane i ptactwo	107,6	102,9	104,1	103,5
Pasze	90,4	99,1	114,5	94,0
Maszyny narzędzia rolnicze	110,6	102,2	102,9	102,1
Materiały budowlane	104,9	100,9	105,0	98,1
Paliwa, oleje, smary techniczne	107,7	99,6	107,2	97,4
Obsługa maszynowa produkcji rolnej i ogrod.	105,1	104,0	111,4	106,2
Usługi weterynaryjne	102,3	101,4	103,1	102,9

Tab. 17. Dynamika cen detalicznych środków do produkcji rolnej (rok poprzedni = 100); źródło: GUS. *Rolnictwo w 2009 r.*

ROLNICTWO EKOLOGICZNE

Rolnictwo ekologiczne jest to system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Produkcja ekologiczna łączy najkorzystniejsze dla środowiska praktyki, wysoki stopień różnorodności biologicznej, ochronę zasobów naturalnych, stosowanie wysokich standardów dotyczących dobrostanu zwierząt i metody produkcji odpowiadające wymaganiom konsumentów preferujących wyroby wytwarzane przy użyciu substancji naturalnych i naturalnych procesów. **Ryc. 10**

Liczba gospodarstw ekologicznych jest zróżnicowana terytorialnie. Relatywnie najwięcej gospodarstw występuje w południowo-wschodniej Polsce, gdzie gospodarstwa są małe obszarowo i mają charakter rodzinny.

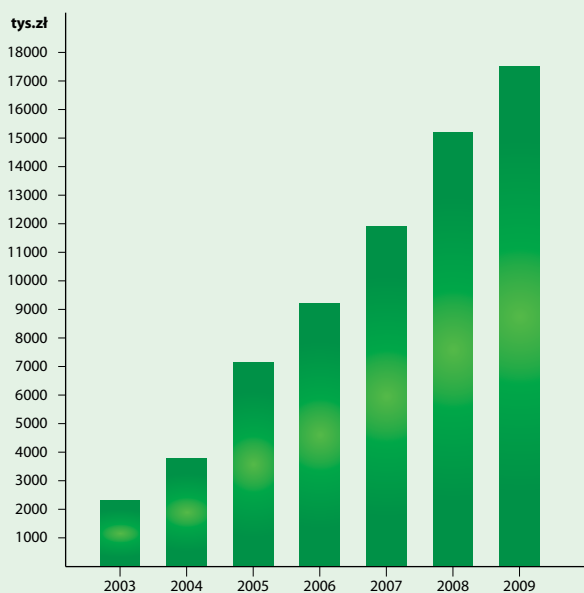
Rolnictwo ekologiczne jest najbardziej przyjazną środowisku metodą produkcji rolniczej, która umożliwia zwiększenie żyzności gleby oraz zachowanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej. Dla podwyższenia biologicznej aktywności i żyzności gleby stosuje się odpowiedni płodozmian, obowiązkiem jest uprawa roślin wzbogacających glebę np. roślin motylkowych.

Ostatnie lata w rolnictwie to dynamicznie rosnące zainteresowanie produkcją żywności metodami ekologicznymi na świecie, a zwłaszcza w UE. Na świecie powierzchnia upraw ekologicznych przekracza 35 mln. ha, z czego 20% przypada na kraje Unii Europejskiej. Polska, mimo dobrych warunków odstaje od średniego w UE udziału gospodarstw i arełu objętego produkcją ekologiczną.

Podstawowymi dokumentami regulującymi zasady funkcjonowania rolnictwa ekologicznego jest rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 oraz rozporządzenie Komisji (WE) nr 889/2008 z 5 września 2008 r. ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych w odniesieniu do produkcji ekologicznej, znakowania i kontroli. Rozporządzenia te w odniesieniu do rozporządzenia Rady 2092/91 poszerzają zakres produkcji ekologicznej o akwakulturę. W przyszłości ustanowione zostaną także szczegółowe przepisy w zakresie produkcji wina ekologicznego z winogron.

Na poziomie krajowym funkcjonowanie rolnictwa ekologicznego jest regulowane ustawą z 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym.

Ważnym elementem systemu produkcji metodami ekologicznymi jest kontrola i certyfikacja procesu

Ryc. 10. Liczba kontrolowanych gospodarstw ekologicznych w Polsce w latach 2003–2009.

produkcji, zapewniająca zgodność produkcji z zasadami rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 i rozporządzenia Komisji (WE) nr 889/2008. Certyfikaty zgodności produkcji są honorowane w całej Unii Europejskiej. Polski system kontroli i certyfikacji został utworzony na podstawie ustawy o rolnictwie ekologicznym. W 2009 r. kontrolę i certyfikację w rolnictwie ekologicznym prowadzi 11 upoważnionych jednostek certyfikujących:

EKOGWARANCJA PTRE Sp. z o. o.

21-008 Tomaszowice, Dąbrowica 185 P,
nr: PL-EKO-01, tel.: +48 81 501 68 30

PNG Sp. z o.o.

Jednostka Certyfikująca PNG w Zajązkowi
26-065 Piekoszów,
nr: PL-EKO-02, tel.: +48 41 306 40 00

COBICO Sp. z o. o.

31-559 Kraków, ul. Grzegórzecka 77
nr: PL-EKO-03, tel.: +48 12 632 35 71

BIOEKSPERT Sp. z o. o.

00-621 Warszawa, ul. Boya Żeleńskiego 6/34
nr: PL-EKO-04, tel.: +48 22 825 10 78

BIOCERT MAŁOPOLSKA Sp. z o.o.

31-503 Kraków, ul. Lubicz 25 A
nr: PL-EKO-05, tel.: +48 12 430 36 06

**Polskie Centrum Badań i Certyfikacji S.A.,
Oddział Badań i Certyfikacji w Pile**

64-920 Piła, ul. Śniadeckich 5
nr: PL-EKO-06, tel.: +48 67 213 87 00

AGRO BIO TEST Sp. z o. o.

02-787 Warszawa, ul. Nowoursynowska 166
nr: PL-EKO-07, tel.: +48 22 847 87 39

TÜV Rheinland Polska Sp. z o. o.,

02-146 Warszawa, ul. 17 Stycznia 56
nr: PL-EKO-08, tel.: +48 22 846 79 99

Centrum Jakości AgroEko Sp. z o.o.

05-126 Nieporęt, ul. Bałki 2
nr: PL-EKO-09, tel.: +48 695 599 886

SGS Polska Sp. z o.o.

01-233 Warszawa, ul. Bema 83
nr: PL-EKO-10, tel.: +48 22 329 22 22

Control Union Poland Sp. z o.o.

70-535 Szczecin, ul. Wielka Odrzańska 31/2
nr: PL-EKO-11, tel.: +48 22 640 28 50

Wsparcie finansowe dla rolnictwa ekologicznego w Polsce pochodzi z dwóch źródeł:

- 1) z budżetu krajowego, z którego można dofinansowywać:
  - ▶ prowadzenie badań dotyczących rolnictwa ekologicznego, w tym wykonywanie analiz na zawartość substancji niedozwolonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym;
  - ▶ działania promocyjne w rolnictwie ekologicznym, w tym udział w targach krajowych i międzynarodowych.
- 2) z budżetu krajowego i z budżetu Unii Europejskiej:
  - ▶ w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006 – rolnicy otrzymują pomoc w formie dotacji do powierzchni upraw ekologicznych z tytułu realizacji działania „wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt” – pakiet „rolnictwo ekologiczne”.
  - ▶ w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013:
    - *producenci rolni mogą otrzymać pomoc w ramach działania „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności”,*
    - *grupy producentów mogą otrzymać pomoc w ramach działania „Działania informacyjne i promocyjne”,*
    - *rolnicy otrzymują wsparcie do powierzchni w formie dotacji upraw ekologicznych z tytułu realizacji działania „Program rolnośrodowiskowy” pakiet „rolnictwo ekologiczne”.*

Ostatnie lata w rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce charakteryzują się stałą dynamiką wzrostu, zarówno liczby gospodarstw ekologicznych, jak i powierzchni upraw ekologicznych, a także liczby przetwórci. W 2009 roku systemem kontroli i certyfikacji objętych było ogółem 17478 gospodarstw rolnych (tj. ok. 15% więcej niż w roku 2008) o powierzchni ~ 395 tys. ha oraz 277 przetwórci (wzrost o ok. 16% w porównaniu do 2008 r.).

Polska ma sprzyjające warunki rolno-środowiskowe do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Jesteśmy krajem, w którym zużycie chemicznych środków produkcji w rolnictwie było zawsze niższe niż w większości krajów europejskich, co sprawiło, że jakość ekologiczna przestrzeni produkcyjnej w rolnictwie oraz jej bogactwo różnorodności biologicznej należą do jednych z najlepszych.

Integrowana produkcja rolnicza

Integrowana produkcja (IP) jest systemem gospodarowania, w którym producent prowadzi produkcję roślin, z wykorzystaniem zrównoważonego postępu technicznego i biologicznego w uprawie, ochronie roślin i nawożenia, zwracając szczególną uwagę

na ochronę środowiska i zdrowie ludzi. Integrowana produkcja umożliwia uzyskanie plodów rolnych o najwyższej wartości biologicznej i odżywczej, bezpiecznych dla zdrowia człowieka.

W Polsce integrowana produkcja została uregulowana przepisami ustawy o ochronie roślin z 18 grudnia 2003 r. (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849 z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 26 lipca 2004 r. w sprawie integrowanej produkcji (Dz. U. z 2004 r. Nr 178, poz. 1834 z późn. zm.). Nadzór oraz certyfikacja IP zostały powierzone Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa.

14 czerwca 2007 r. decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi integrowana produkcja w rozumieniu art. 5 ust. 1 ustawy o ochronie roślin została uznana za krajowy system jakości żywności.

Producent rolny zainteresowany uzyskaniem urzędowego certyfikatu IP powinien zgłosić zamiar prowadzenia upraw do wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasiennictwa. Na podstawie pierwszego zgłoszenia producent otrzymuje indywidualny numer oraz zostaje wpisany do ewidencji. Zobowiązuje to producenta do prowadzenia produkcji rolnej w oparciu o metodyki zatwierdzone przez Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa, które dostępne są na stronie internetowej Głównego Inspektoratu pod adresem: <http://www.piorin.gov.pl/>. Wszystkie czynności prowadzone w uprawach IP muszą być dokumentowane w Notatniku integrowanej produkcji, którego wzór jest określony w rozporządzeniu w sprawie integrowanej produkcji.

Przed zakończeniem produkcji producent składa wniosek o wydanie certyfikatu do jednostki terenowej Inspekcji właściwej ze względu na miejsce prowadzenia upraw. Certyfikat otrzymują producenci, u których przeprowadzone kontrole nie wykazały nieprawidłowości, złożyli prawidłowo wypełniony wniosek o certyfikat, posiadają ukończone szkolenie w zakresie IP, prowadzili produkcję i ochronę roślin według szczegółowych metodyk zatwierdzonych przez Głównego Inspektora oraz udokumentowali prowadzenie działań związanych z integrowaną produkcją w prawidłowo i na bieżąco wypełnionym Notatniku. Przystąpienie do systemu IP pozwala producentom na znakowanie swoich produktów zastrzeżonym znakiem IP oraz na refundację części kosztów w ramach wsparcia finansowego PROW 2007–2013. W 2009 roku zakończone zostały prace nad przepisami UE regulującymi kompleksowo sprawy związane ze środkami ochrony roślin. W związku z tym przyjęta została dyrektywa PE i Rady 2009/128/WE z 21 października 2009 ustanawiająca ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów oraz trzy inne akty prawne regulujące m.in. zasady dopuszcze-

nia do obrotu środków ochrony roślin, precyzujące wymagania sprzętowe i zasady prowadzenia badań statystycznych sprzedaży i zużycia środków ochrony roślin. Wejście w życie tych przepisów powoduje konieczność opracowania i wdrożenia do polskiego porządku prawnego nowych regulacji prawnych UE od 2011, a w konsekwencji zmianę przepisów obecnie obowiązujących, a w szczególności ustawy o ochronie roślin, na podstawie której prowadzona jest obecnie integrowana produkcja. Zachętą do stosowania systemu IP – prócz wyżej wymienionych możliwości uzyskania wsparcia finansowego z PROW i realizowania wyższych cen z tytułu stosowania systemu jakości IP – może być też spełnienie wymogów stawianych przez system Wzajemnej Zgodności w ramach płatności bezpośrednich, które zostaną wprowadzone od stycznia 2011 roku oraz gwarancja wypełnienia obowiązkowego wymogu wprowadzenia zasad integrowanej ochrony roślin od 2014 r.

ROLNICTWO W REGIONACH

Produkcja jest zróżnicowana terytorialnie z uwagi na jakość ziemi rolniczej, wielkość gospodarstw, rodzaj własności ziemi oraz tradycje i możliwości zbytu produktów rolnych, zależnych od położenia rynków zbytu (lokalizacja zakładów przetwórczych, aglomeracje miejskie, granice państwa).

Zróżnicowane jest także zużycie przemysłowych środków produkcji decydujące o intensywności produkcji rolnej. Najwyższe plony uzyskuje się w województwach zachodniej i północnej Polski przy relatywnie większych gospodarstwach i intensywniejszym nawożeniu i ochronie roślin.

W rejonach wschodnich i południowych uzyskuje się gorsze plonowanie w warunkach rozdrobnienia rolnictwa, niższego nawożenia i produkcji w znacznej części gospodarstw na samozaopatrzenie rodzin rolników. **Tab. 18.**

W uprawie niektórych roślin występuje wyraźna koncentracja produkcji. O ile zboża uprawia się w znacznym rozmiarze we wszystkich województwach, to np. grykę zasiano w 2008 r. na 64,5 tys. ha, z czego w woj. dolnośląskim i lubelskim areal uprawy wyniósł blisko 26 tys. ha, tj. 40% ogólnej powierzchni uprawy.

Proso uprawia się głównie w woj. świętokrzyskim; uzyskane zbiory w wys. 56 700 dt stanowią blisko 60% zbioru w kraju. Kukurydzę na ziarno uprawiano przede wszystkim w woj. dolnośląskim, wielkopolskim i opolskim, gdzie zebrano 562 tys. ton, tj. 44,2% zbiorów w kraju.

Warzywa gruntowe, poza ogródkami przydomowymi uprawiane są głównie w 5 województwach; mazowieckim, lubelskim, łódzkim małopolskim i wielkopolskim, gdzie łączny zbiór w 2008 r. wyniósł ponad 60% zbiorów krajowych.

Truskawek najwięcej uprawia się w woj. mazowieckim i lubelskim, gdzie areal uprawy zajmuje 47% powierzchni plantacji krajowych, a zbiory stanowią 48,3% zbiorów w kraju. Owoców z drzew zbiera się najczęściej w regionie centralnym i wschodnim (w 2008 r. – 83,9% ogólnokrajowych zbiorów).

Regionalnie zróżnicowana jest także koncentracja chowu zwierząt gospodarskich. Tradycyjnie największy udział w krajowym pogłowie bydła ma woj. mazowieckie (18%), podlaskie (14,5%) i wielkopolskie (14,0%). Liczba krów również najwyższa była w wymienionych województwach, a udział ich w krajowym pogłowie krów wynosił odpowiednio 21,0%, 16,1% i 10,8%.

W stosunku do 2007 r. w grudniu 2008 r. pogłowie bydła było – przy ogólnym wzroście o 1,1% – najniższe w województwie małopolskim (86,0% stanu z 2007 r.). Pogłowie krów zmniejszyło się w 9 województwach, z tego: najgłębszy spadek odnotowano również w województwie małopolskim.

Pogłowie trzody chlewnej najliczniej występuje w woj. wielkopolskim (29,9%), kujawsko-pomorskim (11,7%) i mazowieckim (10,8%). Wg stanu z końca marca pogłowie trzody chlewnej w kraju zmniejszyło się o 13% i w żadnym z województw nie osiągnęło stanu sprzed roku.

Miernikiem natężenia chowu bydła, w tym krów i trzody chlewnej jest obsada na 100 ha użytków rolnych. **Ryc. 11, ryc. 12.**

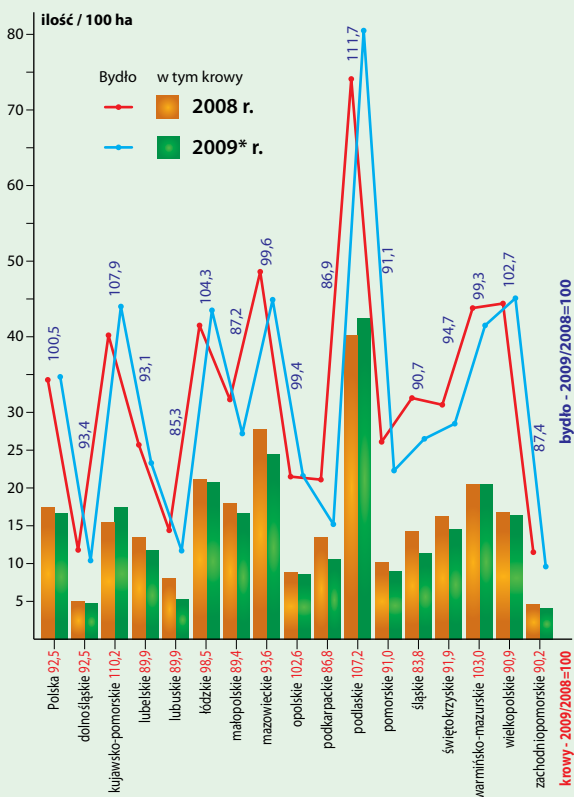
ENERGIE ODNAWIALNE I BIOPALIWA

W marcu 2007 r. Rada Europejska podjęła decyzję, że do 2020 r. Unia Europejska:

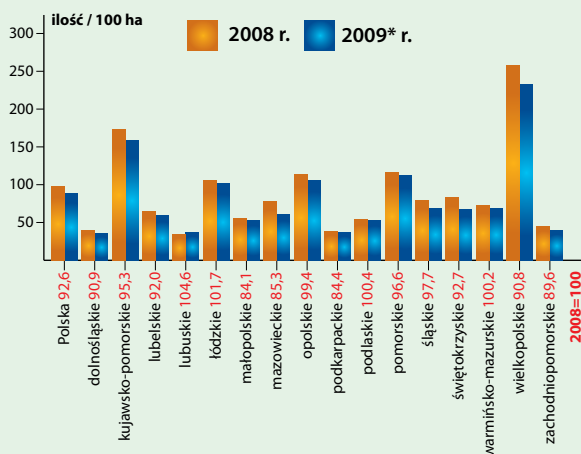
- ▶ zmniejszy o 20% emisję gazów cieplarnianych w stosunku do poziomu emisji z 1990 r.,
- ▶ zwiększy o 20% udział energii odnawialnej w finalnym zużyciu energii,
- ▶ poprawi o 20% efektywności energetyczną (zmniejszenie zużycia energii pierwotnej),
- ▶ osiągnie w 2020 r. 10% udział biopaliw w ogólnym zużyciu paliw transportowych.

Wyszczególnienie	Plony zbóż z 1 ha w dt	Plony ziemniaków z 1 ha w dt	Zużycie nawozów w przeliczeniu na czysty składnik	
			mineralnych lub chemicznych w tys. t	Wapniowych w tys. t
Polska	34,8	191	1899,4	529,8
dolnośląskie	41,8	204	151,3	54,3
kujawsko-pomorskie	38,0	202	190,8	42,3
lubelskie	30,3	189	155,3	31,0
lubuskie	37,1	191	60,2	18,2
łódzkie	31,4	210	131,9	25,5
małopolskie	31,8	181	42,9	4,8
mazowieckie	27,8	166	202,3	35,1
opolskie	49,0	215	104,6	55,9
podkarpackie	31,2	178	41,4	11,5
podlaskie	27,0	161	107,0	15,2
pomorskie	35,9	228	99,7	28,9
śląskie	34,9	209	48,2	11,0
świętokrzyskie	28,6	173	48,0	2,8
warmińsko-mazurskie	35,4	175	120,7	47,9
wielkopolskie	39,9	226	279,5	85,6
zachodniopomorskie	41,2	227	115,6	59,8

Tab. 18. Plony zbóż i ziemniaków na tle nawożenia mineralnego i organicznego; źródło: GUS. Rolnictwo w 2009 r.

*Pogłowie bydła i krów wg stanu czerwcowego
Ryc. 11. Pogłowie bydła i krów na 100 ha użytków rolnych według województw w 2009* r. (w szt.); źródło: GUS. Rolnictwo w 2009 r.

*Pogłowie trzody chlewnej wg stanu z marca

Ryc. 12. Pogłowie trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych według województw w 2009 r.*/ (w sztukach); źródło: GUS. Rolnictwo w 2009 r.

Ustanawiając cele 3x20 Rada Europejska przyjęła wytyczne w zakresie ich realizacji:

- ▶ w zakresie wkładów państw członkowskich w redukcję emisji gazów cieplarnianych potrzebne jest zróżnicowane podejście, sprawiedliwe i przejrzyste, uwzględniające uwarunkowania krajowe,
- ▶ cele powinny być osiągnięte z myślą o sprawiedliwym dzieleniu wysiłków i korzyści między państwa członkowskie, z uwzględnieniem zróżnicowania warunków,
- ▶ z uwagi na znaczenie energochłonnych gałęzi przemysłu, środki powinny poprawiać zarówno ich konkurencyjność, jak i wpływ na środowisko.

W związku z powyższym Rada Ministrów przyjęła Politykę energetyczną Polski do 2030 roku, której podstawowymi celami są:

- ▶ poprawa efektywności energetycznej,
- ▶ wzrost bezpieczeństwa energetycznego,
- ▶ rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw,
- ▶ rozwój konkurencyjnych rynków paliw i energii,
- ▶ ograniczenie oddziaływania energetyki na środowisko.

Do realizacji powyżej założonych celów w dużym stopniu może przyczynić się również krajowe rolnictwo, które posiada znaczny potencjał produkcji surowców energetycznych. Według szacunków Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na cele energetyczne można zagospodarować około 2 mln ha użytków rolnych. Do tego potencjału należy również dołączyć znaczne ilości produktów ubocznych i pozostałości z produkcji rolnej prowadzonej na pozostałych użytkach rolnych oraz przemysłu rolno-spożywczego, które zostaną opisane w dalszej części. **Tab. 19.**

Powyższa tabela obrazuje aktualne i potencjalne zapotrzebowanie na wykorzystanie użytków rolnych na cele energetyczne. Wykorzystanie dostępnych użytków rolnych pod uprawy energetyczne będzie zdeterminowane przede wszystkim przez zapotrzebowanie, m.in. energetyki zawodowej, która jest zobowiązana do wypełnienia ustawowych wielkości udziału energii ze źródeł odnawialnych w bilansie produkcyjnym.

Biopaliwa

Podstawowymi biokomponentami wykorzystywanymi w paliwach ciekłych i biopaliwach ciekłych są bioetanol oraz estry oleju rzepakowego. Obecnie do realizacji Narodowego Celu Wskaźnikowego wykorzystuje się coraz większe ilości biokomponentów wytwarzanych z krajowych surowców rolnych. Rynek ten stopniowo jest rozwijany, chociaż nie odbywa się to w tempie oczekiwanym przez środowisko producentów rolnych i wytwórców biokomponentów.

Wyszczególnienie	Wykorzystanie w 2009 rok [tys. ha]	Prognozowane docelowe zapotrzebowanie [tys. ha]
Razem powierzchnia użytków rolnych zabezpieczająca potrzeby rynku biopaliw (rzepak + zboże)	520	1300
Zboża do wytwarzania bioetanolu – powierzchnia uwzględniona w uprawie zbóż ogółem	120	500
Rzepak do wytwarzania estrów – powierzchnia uwzględniona w uprawie rzepaku ogółem	400	800
Celowe uprawy energetyczne stan obecny oraz szacunek	10	700 i więcej
Ogółem aktualne i prognozowane wykorzystanie gruntów ornych na cele energetyczne	10 / 530	700 / 2000

Tab. 19. Wykorzystanie oraz prognozowane zapotrzebowanie na powierzchnię użytków rolnych; źródło: obliczenia własne MRiRW na podstawie danych GUS.

Zapotrzebowanie na:	2008	2010	2020
Bioetanol tys. m ³	288,77	463,37	805,75
Zboża (80% udział) tys. ton	688,24	1 112,09	1 933,80
Estry (do ON zużycie og.) tys. m ³	356,16	648,46	1 127,76
Rzepak (75% potrzeb) w tys. ton	747,94	1 361,77	2 368,30

Tab. 20. Prognoza zapotrzebowania na surowce rolnicze do wytwarzania biokomponentów; źródło: MRiRW – obliczenia i dane.

Rozwój tego rynku jest wpisany jako jeden z podstawowych elementów polityki klimatycznej Unii Europejskiej. Na mocy Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/28/WE z 23 kwietnia 2009 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych zmieniającej i w następstwie uchylającej dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE, jak wspomniano wyżej, państwa członkowskie a w tym i Polska zostały zobligowane do wprowadzenia do 2020 r. regulacji, które spowodują, że 10% energii stosowanej w transporcie będzie pochodziło ze źródeł odnawialnych. Za realizację tej polityki odpowiada Minister Gospodarki, ale dla osiągnięcia tego celu niezbędna jest ścisła współpraca i współdziałanie również z branżą rolniczą. Rolnictwo bowiem dysponuje bazą surowcową do produkcji biokomponentów i biopaliw.

W Polsce rynek biopaliw i biokomponentów jest uregulowany przepisami ustawy z 25 sierpnia 2006 r. o biokomponentach i biopaliwach ciekłych. Na mocy tej ustawy powstał wieloletni program promocji biopaliw lub innych paliw odnawialnych na lata 2008-2014, który był przyjęty przez Radę Ministrów 24 lipca 2007 r. W ramach realizacji Programu przewidziano zastosowanie szeregu mechanizmów wspierających rozwój rynku biopaliwowego. Obecnie trwają prace nad nowelizacją ustawy o biokomponentach i biopaliwach ciekłych, która przewiduje wprowadzenie nowych instrumentów wsparcia tego rynku. **Tab. 20.**

Według szacunków resortu rolnictwa do wypełnienia celów wyznaczonych przez Unię Europejską na 2020 r. niezbędne będzie zabezpieczenie prawie 2 mln ton zbóż (900 tys. ha przy założeniu plonowania na poziomie 2,66 t/ha) oraz około 2,4 mln ton rzepaku (800 tys. ha przy założeniu plonowania na poziomie 3,08).

Biogaz

Produkcja rolnicza może stanowić ważne źródło surowców dla produkcji energii odnawialnej. Mając na uwadze podstawowy cel rolnictwa, jakim jest zabezpieczenie potrzeb żywnościowych, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi szczególną wagę kładzie na wykorzystanie do celów energetycznych w pierwszej kolejności:

- ▶ produktów ubocznych i pozostałości z rolnictwa;
- ▶ produktów ubocznych i pozostałości z przemysłu rolno-spożywczego;
- ▶ płynnych i stałych odchodów zwierzęcych;
- ▶ roślin energetycznych.

Najbardziej efektywnym sposobem wykorzystania tych substratów jest poddanie ich procesowi fermentacji metanowej w biogazowniach rolniczych.

Produkcja energii z biogazu rolniczego przynieść może wiele korzyści, m.in. dla obszarów wiejskich, w tym:

- ▶ poprawę bezpieczeństwa energetycznego,
- ▶ oparcie znaczącej części dostaw gazu oraz energii elektrycznej na wielu lokalnych wytwórniach biogazu,
- ▶ realizację zobowiązań międzynarodowych, określonych w przyjętych celach środowisko-klimatycznych, w oparciu o lokalnie dostępne surowce,
- ▶ wytwarzanie istotnych ilości energii z surowców nie konkurujących z rynkiem żywności, takich jak: produkty uboczne rolnictwa, płynne i stałe odchody zwierzęce oraz pozostałości przemysłu rolno-spożywczego nie wymagające termicznego przetworzenia lub utylizacji,
- ▶ wzrost przychodów rolniczych na skutek wykorzystania produktów, które dotychczas w większości nie miały cech towaru, oraz sprzedaży nadwyżki produkowanej energii,
- ▶ pozyskanie przyjaznych dla środowiska substancji pofermentacyjnych, możliwych do rolniczego wykorzystania,
- ▶ energetyczne wykorzystanie pozostałości i odpadów organicznych, które podlegając niekontrolowanym procesom gnilnym emitują do środowiska gazy określane jako cieplarniane.

Według badań Instytutu Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa (obecnie – Instytut Technologiczno-Przyrodniczy), realnie dostępny potencjał surowcowy produkcji biogazu, zawarty w produktach ubocznych rolnictwa i pozostałościach przemysłu rolno-spożywczego, wynosi odpowiednio rocznie:

- ▶ z produktów ubocznych produkcji rolnej – około 1 540 mln m³;
- ▶ z produktów ubocznych przetwórstwa rolno-spożywczego – około 100 mln m³.

Trwałe użytki zielone również mogą być istotnym źródłem surowca do produkcji biogazu. Instytut Melioracji i Użytków Zielonych szacuje, że z TUZ możemy pozyskać, co najmniej 2 300 tys. ton traw do wykorzystania energetycznego rocznie. Wielkości takie uzyskujemy przy założeniu, że są to uprawy nienawożone, oparte na naturalnej żyzności gleb, a pozyskiwana na cele energetyczne biomasa, jest wykorzystywana bez szkody dla produkcji pasz. Zasoby energii zawartej w runi trwałych użytków zielonych oraz możliwości wytwarzania z nich biogazu są zatem znaczne (łącznie około 1,1–1,7 mld m³/rok).

Ważnym surowcem do produkcji biogazu są również odchody zwierzęce. Szacuje się, że w gospodarstwach polskich powstaje rocznie 35–38 mln m³ gnojowicy, z której co najmniej 20% może

Zainstalowana moc [kW _e]	Zapotrzebowanie na biogaz [m ³]	kiszonka stanowi 100% substratu		kiszonka z stanowi 70% substratu, pozostałe 30% gnojowica			
		zapotrzebowanie na kiszonkę		zapotrzebowanie na kiszonkę		zapotrzebowanie na gnojowicę	
		ton	ha	ton	ha	Ton	SD (sztuk dużych)
1000	3650000	21000	440	14700	308	40556	1763
500	1825000	10500	220	7350	154	20278	882
300	1095000	6300	132	4410	92	12167	529
200	730000	4200	88	2940	62	8111	353
100	365000	2100	44	1470	30	4056	176
50	182500	1050	22	735	15	2028	88
30	110606	636	13	445	9	1229	53
20	73000	420	8	294	6	811	35
10	36500	210	4	147	3	406	18
5	18250	105	2	74	1	203	9

Tab. 21. Zapotrzebowanie na substrat do biogazowni rolniczej w zależności od proporcji substratu kiszonki do gnojowicy (zapotrzebowanie na powierzchnię uprawy i liczbę sztuk dużych zwierząt); źródło: Obliczenia MRiRW na podstawie danych eksploatacyjnych (L. Ciurzyński) oraz IBMER.

Wyszczególnienie	1995	2000	2005	2006	2008 IV kwartał	2009 IV kwartał
Współczynnik aktywności zawodowej ogółem	58,4	56,4	54,9	54,0	54,7	55,1
Miasta	57,2	55,8	54,2	53,5	54,5	54,5
Wieś	60,5	57,5	56,0	54,9	54,5	55,2
Współczynnik zatrudnienia ogółem	50,7	47,4	45,2	46,5	51,0	51,0
Miasta	49,3	46,3	44,1	45,8	50,7	50,3
Wieś	53,1	49,3	47,0	47,8	51,5	50,6

Tab. 22. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej (w %); źródło: GUS. *Biuletyn Statystyczny 2010*.

Wyszczególnienie	2002	2005	2006	2008 IV kwartał	2009 IV kwartał
Stopa bezrobocia	19,7	17,7	13,8	6,7	8,5
- miasta	21,3	18,7	14,4	6,9	8,6
- wieś	17,2	16,1	13,0	6,4	8,2

Tab. 23. Stopa bezrobocia wg badania BAEL (w % ludności aktywnej zawodowo); źródło: GUS. *Biuletyn Statystyczny 2010*.

być wykorzystana do wytwarzania biogazu. Cennym substratem jest również obornik.

Potencjał energetyczny krajowego rolnictwa jest zatem duży i docelowo, po uzupełnieniu produkcją z upraw specjalnych, bez szkody dla produkcji żywności umożliwi pozyskanie surowców (substratów) niezbędnych do wytworzenia około 5–6 mld m³ biogazu, o czystości gazu ziemnego wysokometanowego, rocznie. **Tab. 21.**

Tabela przedstawia informacje dotyczące zapotrzebowania na kiszonkę i areal niezbędny do jej produkcji, jak również na gnojowicę i ilość zwierząt niezbędną do jej wyprodukowania. Biogazownia działająca w modelu substratowym 70÷30 (70% kiszonki, 30% gnojowicy) o mocy elektrycznej 100 kW potrzebuje około 31 ha użytków rolnych do produkcji samej kiszonki, pomijając konieczność pokrycia zapotrzebowania paszowego zwierząt (176 sztuk dużych) produkujących odchody możliwe do wykorzystania w biogazowni. Dopiero taka ilość substratu pozwoli zapewnić produkcję adekwatną do mocy, czyli na poziomie 365 tys. m³ biogazu rolniczego. W działaniach informacyjnych kierowanych do potencjalnych inwestorów szczególną wagę przywiązuje się do wskazania zalet wykorzystania biomasy pochodzenia rolniczego ze względu na jej skład, bezpieczny dla środowiska naturalnego, a także zdrowia i życia ludzi i zwierząt.

OBSZARY WIEJSKIE

Ogólna charakterystyka obszarów wiejskich

Obszary wiejskie w Polsce zajmują ponad 93,2% ogólnej powierzchni kraju i mieszka na nich 14,8 mln. osób, tj. 38,8% ludności kraju. Na 1 mieszkańca przypada 0,82 ha ogólnej powierzchni, w tym w miastach 0,09 ha i na wsi 1,97 ha.

Miejscowości wiejskich jest 53 tys., na jedną przypada średnio 278 osób; najbardziej zaludnione są miejscowości wiejskie w województwach: małopolskim (844 osób na 1 miejscowość), podkarpackim (746 osób) i śląskim (767 osób); najmniej ludności zamieszkuje miejscowości wiejskie w woj. podlaskim (124 osób), warmińsko-mazurskim (151 osób), zachodniopomorskim (171 osób) i łódzkim (181 osób). Rozproszona sieć osadnicza i mała liczba mieszkańców przypadająca na 1 miejscowość wiejską utrudniają rozwój obszarów wiejskich, podrażają koszty budowy infrastruktury i często wykluczają podejmowanie działalności pozarolniczej. W ostatnich latach nastąpiło przyspieszenie procesu zmniejszenia liczby ludności utrzymującej się z rolnictwa. Ludność wiejska uzyskuje dochody z wielu źródeł, głównie z pracy najemnej. Znaczącą pozycję stanowi także ludność utrzymująca się z emerytur i rent, szczególnie w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego.

Wykorzystując walory przyrodnicze i środowiskowe na obszarach wiejskich rozwija się turystyka wiejska i agroturystyka, a także zwiększa się rola obszarów wiejskich jako miejsce zamieszkania dla ludności pracującej w miastach lub pracujących w domu. Zwiększa się rola internetu, który pozwala na wykonywanie szeregu prac na odległość.

Rozwój turystyki i agroturystyki, a także podejmowanie działalności pozarolniczej wspierane jest ze środków publicznych w ramach programów współfinansowanych przez UE.

Ludność wiejska

Liczba ludności na obszarach wiejskich zwiększa się od 2001 r. i na koniec 2008 r. osiągnęła poziom 14 847,7 tys. osób, tj. o 1,0% (o 49 tys. osób) wyższy niż w 2007 r., o 264 tys. wyższy niż w roku 2000. Kobiety stanowiły na wsi 50,3% ludności wiejskiej, natomiast w miastach przewaga kobiet była większa – 52,6%.

Na 1 km² powierzchni mieszkają w Polsce 122 osoby, w miastach mieszka 109 osób, na terenach

wiejskich 51. Ludność zamieszkała w miastach jest starsza niż na wsi; średni wiek w miastach wynosi – 38,5 lat, a na obszarach wiejskich – 35,5 lat.

Osoby w wieku przedprodukcyjnym (do 18 lat) na wsi stanowiły 22,6% populacji, a w miastach 17,7%.

Prognoza GUS dotycząca ludności na obszarach wiejskich zakłada niewielki spadek liczby ludności do roku 2035. Będzie to efekt zmniejszającej się liczby urodzeń przy dodatnim saldzie migracji wewnętrznych. Migracje są nierzadko efektem lepszego wykorzystania pracy w rolnictwie, prowadząc do zmniejszenia przeludnienia agrarnego. Migracje niosą jednak zagrożenia wynikające z selekcyjnego charakteru tego mechanizmu. Decyzje migracyjne podejmowane są zazwyczaj przez osoby młode, lepiej wykształcone i przedsiębiorcze. Nie można jednak wykluczyć, że część z tych osób powróci z wyższymi kwalifikacjami, doświadczeniem i zasobami finansowymi. Może to wpłynąć korzystnie na poprawę warunków bytowych, czy zwiększenie inwestycji w gospodarstwach.

Aktywność zawodowa i kapitał ludzki na wsi

Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej oraz współczynnik zatrudnienia są wyższe na wsi niż w miastach. Prowadzone przez GUS „Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności” (BAEL) jako podstawowe kryterium zaliczenia do aktywnych zawodowo traktowały fakt zatrudnienia przez określony czas w badanym okresie, z uwzględnieniem choroby, urlopu, przerwy w działalności gospodarczej lub bycie bezrobotnym, lub aktywne poszukiwanie pracy. **Tab. 22.**

Wyższa aktywność ekonomiczna i współczynnik zatrudnienia na wsi wynika z faktu deklarowania pracy w gospodarstwie rolnym, nawet w wymiarze 1 godziny w tygodniu objętym badaniem, co jest już spełnieniem kryterium zaliczenia do grupy aktywnych i zatrudnionych.

Wg badania BAEL bezrobocie na wsi jest niższe niż w miastach, ale wykazuje podobnie jak w miastach tendencje wzrastające. **Tab. 23.**

Bezrobocie rośnie we wszystkich grupach i kategoriach wiekowych. W roku 2009 r bezrobocie w grupie aktywnych zawodowo wzrastało na wsi z 7,8 w I do 8,2% w IV kwartale (w miastach od 8,5 do 8,6). Stopa bezrobocia według BAEL wyniosła w I kwartale 2010 10,6% i wzrosła w skali kwartału o 2,1%, a w skali roku o 2,3%. Wskaźnik ten był wyższy w mieście (10,7%) niż na wsi (10,4%). Stopa bezrobocia kobiet (10,7%) nadal przekraczała stopę bezrobocia wśród mężczyzn (10,6%), tak w mieście, jak

Wyszczególnienie	Kwalifikacje rolnicze w %	Wskaźnik intensywności wsparcia bezpośredniego	Wskaźnik intensywności wsparcia kapitału ludzkiego
UE – 15	21,8	2,0	6,5
UE – 27	20,0	2,1	6,0
w tym – Polska	38,5	2,2	17,0

Tab. 24. Kapitał ludzki w rolnictwie oraz Wskaźnik intensywności jego wsparcia (* Wskaźnik obejmuje kierowników gospodarstw rolnych z pełnym przygotowaniem rolniczym); źródło: IERiGŻ – PIB. *Uwarunkowania społeczne w rozwoju obszarów wiejskich po akcesji do UE – Synteza badań 2005–2009.*

Województwo	Sieć wodociągowa		sieć kanalizacyjna (zbiornicza)	
	Ogółem stan na 31.12.2009 r.	Procent zwodociągowania	Ogółem stan na 31.12.2009 r.	Procent skanalizowania
POLSKA	216828,04	71,5	54136,30	20,8
dolnośląskie	10718,07	67,7	3797,43	23,3
kujawsko-pomorskie	19225,17	72,7	3421,95	19,5
lubelskie	16572,82	69,1	1883,93	9,9
lubuskie	4749,40	70,2	2222,43	20,9
łódzkie	17923,26	86,5	1649,83	12,8
małopolskie	13693,91	62,3	5489,60	22,0
mazowieckie	31879,64	73,9	3847,42	15,8
opolskie	6067,72	72,2	1709,54	22,5
podkarpackie	11418,51	62,9	9053,23	37,9
podlaskie	10361,49	72,5	1035,34	14,1
pomorskie	10019,98	70,4	3978,20	31,5
śląskie	9860,94	72,5	3020,91	21,4
świętokrzyskie	10653,37	76,4	1790,81	14,5
warmińsko-mazurskie	12154,17	59,4	2908,08	17,9
wielkopolskie	24553,96	85,0	5171,35	26,5
zachodniopomorskie	6975,63	59,9	3156,25	24,9

Tab. 25. Stan sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz wskaźniki zwodociągowania i skanalizowania w podziale na województwa; źródło: sprawozdanie resortowe RRW-2 – sprawozdanie z realizacji inwestycji w zakresie wodociągów i sanitacji wsi w roku 2009.

Wyszczególnienie	Miasto		Wieś	
	2005	2007	2005	2007
Użytkownicy Internetu	49,6	59,7	29,5	39,3
- w ciągu ostatnich 3 m-cy	42,0	51,7	23,3	31,2
Osoby nigdy nie korzystające z Internetu	50,4	40,3	70,5	60,7

Tab. 26. Użytkownicy Internetu według miejsca zamieszkania w latach 2005–2007 (w %); źródło: IERiGŻ – PIB.

i na wsi. W końcu I kwartału 2010, tj. od marca br. widoczne są tendencje do obniżania się stopy bezrobocia, jest jednak nadal wyższa niż przed rokiem.

Rolnictwo państw należących do UE jest zróżnicowane pod względem kwalifikacji i struktury wieku zatrudnionych. Analiza intensywności wsparcia działań finansowanych z EFRRiOW wskazuje, że na instrumenty Wsparcia Kapitału Ludzkiego w rolnictwie przeznaczona jest stosunkowo niewielka ilość środków. W latach 2007–2013 średni WKL mierzony na poziomie wszystkich krajów UE wynosi niespełna 7%, a bezpośrednie wsparcie jest jeszcze mniejsze i wynosi 2%. Państwem o zdecydowanie najwyższej wartości wsparcia kapitału ludzkiego (WKL) jest Polska, gdzie na ten cel przeznaczona jest 17% środków. W nowo przyjętych państwach członkowskich na działania związane ze wzmocnieniem kapitału ludzkiego przeznaczono taką samą ilość środków finansowych jak w UE-15, Średni Wskaźnik intensywności wsparcia kapitału ludzkiego w obu przypadkach wynosi około 6%. **Tab. 24.**

Spśród nowych członków UE stosunkowo duża część środków EFRRiOW na kapitał ludzki w rolnictwie wydawana jest na Litwie i Cyprze (odpowiednio 12 i 9%). W przypadku Litwy wynika to z problemów związanych ze starzeniem się populacji rolników i niekorzystną strukturą obszarową, w przypadku Cypru środki kierowane są na renty strukturalne i wsparcie młodych rolników (podobnie jak w Polsce).

Infrastruktura na wsi

Obszary wiejskie charakteryzują się niższym niż w miastach wyposażeniem w podstawowe urządzenia infrastruktury technicznej, a równocześnie szybko wzrastającymi nakładami na ten cel.

Odpowiedni poziom wyposażenia obszarów wiejskich w infrastrukturę komunalną jest niewątpliwie bardzo ważny a jednocześnie, ze względu na specyfikę, trudny do osiągnięcia, bowiem infrastruktura obszarów wiejskich, w odróżnieniu od infrastruktury miast jest:

- ▶ słabo skoncentrowana,
- ▶ mało intensywna,
- ▶ często nieciągła przestrzennie,
- ▶ kapitałochłonna (ze względu na duże odległości),
- ▶ mało zintegrowana.

Na koniec 2009 r. w Polsce istniało 216 828,04 km sieci wodociągowej, z czego w roku 2009 wykonano 3565,08 km. Długość sieci kanalizacyjnej wynosiła 54136,30 km, w 2009 r. wykonano 3 535,68 km. Najdłuższą sieć wodociągową posiada województwo mazowieckie (31879,64 km sieci), najkrótszą województwo lubuskie (4749,40 km). Z ko-

lei województwo podkarpackie posiada najdłuższą sieć kanalizacyjną, wynoszącą 9053,23 km, podczas gdy w województwie podlaskim znajduje się jedynie 1035,34 km sieci kanalizacyjnej.

Biorąc pod uwagę różną wielkość województw w Polsce oraz regionalne uwarunkowania środowiskowe, długość sieci wodociągowych lub kanalizacyjnych nie pozwala stwierdzić jednoznacznie w jakim stopniu istniejąca infrastruktura zaspokaja potrzeby ludności na terenach wiejskich. Zdecydowanie lepszy obraz istniejącej sytuacji uzyskać można posługując się wskaźnikami (stopniami) zwodociągowania i skanalizowania terenów wiejskich.

Na koniec 2009 r. stopień skanalizowania, liczony jako stosunek liczby przyłączy wodociągowych do liczby gospodarstw domowych ogółem, wyrażony w % wynosił 71,5%, natomiast stopień skanalizowania, wyrażony jako stosunek liczby przykanalików do liczby gospodarstw domowych ogółem wynosił 20,8%. **Tab. 25.**

Z powyższych danych wynika, że jedynie w dwóch województwach (łódzkie, wielkopolskie) wskaźnik zwodociągowania przekracza 80%, natomiast w dwóch województwach stopień zwodociągowania nie przekracza 60% (warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie). Zdecydowanie gorzej przedstawia się sytuacja w dostępie do infrastruktury kanalizacyjnej. Najwyższy osiągnięty wskaźnik skanalizowania wynosi jedynie 37,9% (woj. podkarpackie), natomiast w większości województw wskaźnik skanalizowania nie przekracza 20%, a w województwie lubelskim wynosi on zaledwie 9,9%.

Przedstawione dane obrazują wyraźną dysproporcję pomiędzy stanem dostępności do wodociągów zbiorowych i do kanalizacji. Stan taki wynika m.in. z faktu, że rozwój sieci wodociągowej stoi znacznie wyżej w hierarchii potrzeb ludności wiejskiej. Ponadto inwestycje z zakresu kanalizacji i oczyszczalni ścieków wymagają większych nakładów finansowych i postrzegane są przez część lokalnej społeczności jako dodatkowe obciążenie finansowe, a nie jako element podnoszący standard życia i ograniczający degradację środowiska naturalnego.

Uzupełnieniem zbiorczych systemów kanalizacyjnych są indywidualne systemy oczyszczania ścieków. Na koniec 2009 r. istniało na obszarze Polski 46 972 szt. indywidualnych wiejskich oczyszczalni ścieków.

W latach 2004–2006 rozwój infrastruktury wiejskiej wspierany był środkami w ramach programów unijnych, których realizacja znajdowała się w gestii Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Natomiast w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”,

za który odpowiadał Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, realizowane było działanie „Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem”. Wsparcie przyznawane było na projekty realizowane w gospodarstwach rolnych obejmujące budowę lub remont połączony z modernizacją: dróg wewnętrznych, urządzeń zaopatrzenia w wodę, urządzeń do odprowadzenia i oczyszczania ścieków, sieci i urządzeń zaopatrzenia w energię.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 w ramach działania Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej przewiduje finansowanie w wysokości do 75% kosztów kwalifikowanych projektów z zakresu:

- ▶ gospodarki wodno-ściekowej, w szczególności zaopatrzenia w wodę oraz odprowadzania i oczyszczania ścieków, w tym systemów kanalizacji sieciowej lub kanalizacji zagrodowej,
- ▶ tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych,
- ▶ wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych, w szczególności wiatru, wody, energii geotermalnej, słońca, biogazu lub biomasy.

Potrzeby w zakresie rozwoju infrastruktury na obszarach wiejskich są bardzo duże. Wsparcia wymaga m.in. rozwój infrastruktury informatycznej. **Tab. 26.**

Postęp jaki uzyskano od roku 2005 r. w zakresie rozwoju internetyzacji jest znaczący, ale wciąż nie nadąża za potrzebami i wymaga większej aktywności oraz zaangażowania samorządów terytorialnych.

Rozwój przedsiębiorczości i agroturystyka na terenach wiejskich

Wieś tradycyjnie kojarzona jest przede wszystkim z rolnictwem, z miejscem wytwarzania produktów żywnościowych oraz pracą jej mieszkańców w gospodarstwie. Obecnie jednak w coraz większym stopniu zyskuje ona na znaczeniu jako przestrzeń życia i działalności niezwiązanej z sektorem rolnym.

W stosunku do 2003 r. liczba podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich, bez osób prowadzących indywidualne gospodarstwa w rolnictwie, wzrosła na koniec 2008 r. o 9,3%. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego na dzień 31 XII 2008 r. działalność gospodarczą na obszarach wiejskich prowadziło 928,5 tys. podmiotów gospodarki narodowej, co stanowiło 24,7% ogółu podmiotów zarejestrowanych w krajowym rejestrze REGON. Wśród nich zdecydowaną większość (ok. 95%) stanowiły osoby fizyczne zatrudniające do 9 osób. **Tab. 27.**

Z przestrzennej analizy podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność na obszarach wiejskich wynikają duże dysproporcje w skali kraju. Najliczniejsza grupa podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON wystąpiła w województwie: mazowieckim (13,6%), wielkopolskim (11,6%) oraz małopolskim (11,0%). Natomiast najmniejszy odsetek zarejestrowanych podmiotów odnotowano w województwach: podlaskim (2,5%), lubuskim (2,6%), warmińsko-mazurskim (3,2%) i opolskim (3,3%).

W strukturze podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich dominują podmioty zajmujące się działalnością usługową. Na koniec 2008 r. na obszarach wiejskich tego typu aktywność prowadziło 607,3 tys. podmiotów gospodarki, co stanowiło 65,4% ogółu podmiotów na wsi. Kolejnymi rodzajami działalności pod względem liczebności podmiotów były przemysł i budownictwo, gdzie udział podmiotów zarejestrowanych w sekcjach zaliczanych do tego sektora wyniósł 27,5%. Natomiast zaledwie 7,1% ogółu podmiotów na obszarach wiejskich działało w obszarze rolnictwa, łowiectwa, leśnictwa i rybactwa. **Tab. 28.**

Na uszczegółowienie powyższego rozbitcia podmiotów gospodarki narodowej pozwala podział według sekcji PKD 2004. W 2008 r. 65,5% ogółu podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich należało do 4 sekcji: handel i naprawy (29,3%), budownictwo (15,2%), przemysł (12,3%) oraz obsługa nieruchomości i firm (8,6%). Sekcje te dominowały także w wojewódzkiej strukturze podmiotów funkcjonujących na terenach wiejskich. Udział podmiotów w poszczególnych sekcjach zobrazowano na **rycynie nr 13.**

W 2008 r. na obszarach wiejskich w rejestrze REGON zarejestrowano 91,6 tys. nowych podmiotów, co stanowiło 28,8% ogółu nowozarejestrowanych podmiotów w kraju, i było to o 39,5% więcej niż w 2003 r.

O rosnącym znaczeniu pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich świadczy również fakt, iż w roku 2007 115,2 tys. gospodarstw rolnych prowadziło działalność gospodarczą inną niż rolnicza, co stanowiło 4,8% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Cechą charakterystyczną działalności gospodarczej na wsi jest prowadzenie małych, tzw. rodzinnych firm nastawionych na zaspokojenie potrzeb lokalnych. Wśród omawianych gospodarstw 3,7% prowadziło więcej niż jeden rodzaj działalności innej niż rolnicza. Najczęściej wybierane rodzaje działalności nierolniczej obrazuje **rycina nr 14.**

W obszarze polityki rozwoju obszarów wiejskich podejmowane są liczne działania ukierunkowane na rozwój przedsiębiorczości m.in. w zakresie podnoszenia kwalifikacji, ułatwiania dostępu do ryn-

Wyszczególnienie	Rok	Ogółem	w tym zatrudniający do 9 pracowników
POLSKA	2003	3581593	95,22%
	2008	3757093	94,97%
	Dynamika	104,90%	-
Obszary wiejskie	2003	2732248	95,19%
	2008	2828613	94,97%
	Dynamika	103,53%	-
Obszary wiejskie	2003	849345	95,30%
	2008	928480	94,99%
	Dynamika	109,32%	-

Tab. 27. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w bazie REGON; źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji GUS „Charakterystyka obszarów wiejskich w 2008 r.”

Wyszczególnienie	Ogółem	rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo		przemysł i budownictwo	Usługi	
		razem	w tym rolnictwo		rynkowe	nierynkowe
POLSKA	3757093	95608	93613	804181	2558387	298804
Obszary wiejskie	2828613	29547	28331	549027	2021299	228635
Obszary wiejskie	928480	66061	65282	255154	537088	70169
	100%	7,1%	7,0%	27,5%	57,8%	7,6%

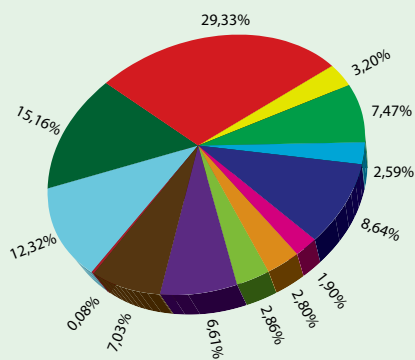
Tab. 28. Struktura podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w bazie REGON wg rodzaju prowadzonej działalności; źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji GUS „Charakterystyka obszarów wiejskich w 2008 r.”

ku pracy oraz możliwości wsparcia finansowego. W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013) na rozwój przedsiębiorczości ukierunkowane są trzy działania: Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej oraz Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw. Łączna wartość środków przeznaczona na wsparcie przedsiębiorczości w ramach PROW 2007–2013 stanowi ponad 2,46 mld EUR.

Od roku 1990 w Polsce dynamicznie rozwija się agroturystyka, czyli forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym. Szacuje się, że usługi agroturystyczne świadczone są w ok. 10 200 obiektach, które dysponują 98 100 miejscami noclegowymi. Najwięcej kwater agroturystycznych znajduje się na obszarach charakteryzujących się dużymi walorami turystycznymi. Dzięki bogatemu dziedzictwu kulturowemu i przyrodniczemu najczęściej odwiedzane przez turystów są województwa małopolskie i podkarpackie, gdzie znajduje się odpowiednio 20% i 10% zasobów kwater agroturystycznych. Popularne jest też województwo warmińsko-mazurskie – Kraina Wielkich Jezior Mazurskich i województwo podlaskie z Puszczą Białowieską.

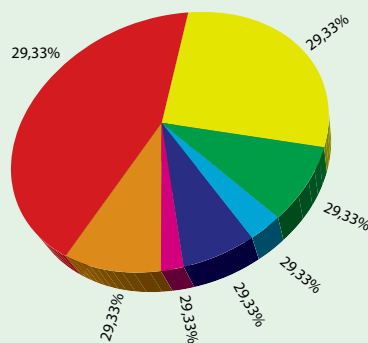
Z szeroką ofertą agroturystyczną można zapoznać się, odwiedzając strony internetowe stowarzyszeń agroturystycznych oraz ośrodków doradztwa rolniczego. Ten rodzaj wypoczynku promowany jest także na licznych lokalnych i regionalnych imprezach plenerowych tj. targi, festyny czy jarmarki. Natomiast największą tego typu imprezą targową są Międzynarodowe Targi Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki AGROTRAVEL, które co roku w kwietniu odbywają się w Kielcach.

Turystyka na obszarach wiejskich ma coraz szerszą ofertę, dostosowaną do potrzeb szerokiego grona odbiorców. Sprzyja temu rozwój markowych produktów turystyki wiejskiej (wspierany przez liczne instytucje oraz samorządy województw) oraz rozwój produktów tradycyjnych i regionalnych.

- handel i naprawy
- hotele i restauracje
- transport, gospodarka magazynowa i łączność
- pośrednictwo finansowe
- obsługa nieruchomości
- administ. publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i zdrowotne
- edukacja
- ochrona zdrowia i pomoc społeczna
- działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna pozostała
- rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo
- rybackтво
- przemysł
- budownictwo

Ryc. 13. Struktura podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w bazie REGON wg sekcji PKD 2004; źródło: Dane GUS, „Charakterystyka obszarów wiejskich w 2008 r.”

- działalność usługowa z wykorzystaniem własnego sprzętu
- agroturystyka, wynajem pokoi i inne
- przetwórstwo produktów rolnych
- przetwarzanie drzewa
- rękodzieła
- akwakultura (uprawa roślin i hodowli zwierząt w śr. wodnym)
- inne działalności (łącznie z chowem zwierząt futerkowych)

Ryc. 14. Gospodarstwa rolne osiągające dochody z działalności innej niż rolnicza; źródło: Dane GUS, „Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.”

DZIAŁANIA PROMOCYJNE i POLITYKA WSPIERANIA JAKOŚCI

PROGRAM PDŻ – Poznaj Dobłą Żywność

Promocja

Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych – administrowanie tymi mechanizmami powierzono Agencji Rynku Rolnego. Mechanizm ten stwarza szansę na pozyskanie znaczących środków finansowych, pozwalających przedsiębiorcom skuteczniej konkurować na rynku światowym. Działania te mają także na celu utrwalanie w świadomości konsumentów wizerunku wyjątkowych polskich produktów. Promocja produktów rolnych w ramach mechanizmu możliwa jest na rynku wewnętrznym UE, a także na rynkach pozaunijnych. W ramach prowadzonych w 2009 r. działań Agencja uczestniczyła w realizacji zarówno kontynuowanych, jak i rozpoczętych programów: „Rolnictwo ekologiczne”, „Mięso i jego produkty – tradycja i smak”, „Stół pełen smaków”, „Życie miodem słodzone”, „Stawiam na mleko i produkty mleczne”, „5 x dziennie warzywa i owoce”. *(Szczegółowe informacje na temat wydatkowanych środków znajdują się w rozdziale – Agencja Rynku Rolnego).*

Na podstawie ustawy o funduszach promocji produktów rolno-spożywczych, od 1 lipca 2009 r. utworzono 9 odrębnych funduszy promocji produktów rolno-spożywczych, tj.: mleka, mięsa wieprzowego, mięsa wołowego, mięsa końskiego, mięsa owczego, mięsa drobiowego, ziarna zbóż i przetworów zbożowych, owoców i warzyw oraz ryb. Działania prowadzone w ramach funduszy mają na celu stymulowanie wzrostu spożycia i promocję produktów rolno-spożywczych zarówno na rynkach krajowych, jak i zagranicznych. Poszczególne fundusze promocji zasilane są z wpłat naliczanych i pobieranych od podmiotów, które zbywają towary. Obsługą funduszy promocji zajmuje się Agencja Rynku Rolnego *(więcej informacji na ten temat w rozdziale – Agencja Rynku Rolnego).*

Agencja Rynku Rolnego przyjmuje i rozpatruje wnioski dotyczące działań promujących produkty wytwarzane w ramach systemów żywności wysokiej jakości, takich jak: produkty rolnictwa ekologiczne-

go, produkty integrowanej produkcji, produkty wytwarzane w ramach systemu „Jakość Tradycja”, jak również produkty wpisane do rejestrów: gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz chronionych nazw pochodzenia i chronionych oznaczeń geograficznych. Beneficjenci mogą ubiegać się w ramach ww. działań o zwrot nawet do 70% kosztów poniesionych na realizację kampanii promocyjnych.

Jakość

Na konkurencyjnym światowym rynku żywnościowym jakość produktu stała się ważną cechą wyróżniającą. Produkty żywnościowe należą jednak do tej kategorii dóbr, których jakość ma charakter łańcuchowy, co oznacza, że każde ogniwo łańcucha żywnościowego wywiera wpływ na jakość produktu finalnego. Uzyskanie produktu końcowego dobrej jakości nie jest zatem możliwe bez zachowania tej jakości na każdym etapie produkcji, przetwórstwa, czy dystrybucji żywności. Jakość żywności to nie tylko wyróżnik o charakterze marketingowym, ale przede wszystkim integralny element oceny bezpieczeństwa żywności wiążący aspekty bezpieczeństwa zdrowotnego i zdrowia publicznego. Zapewnienie bezpieczeństwa żywności to nie tylko wdrożenie prawa żywnościowego, ale i aktywna kontrola jego przestrzegania w całym łańcuchu żywnościowym – od pola do stołu. Narastający proces intensyfikacji produkcji żywności będący skutkiem dynamicznie rosnącego zapotrzebowania konsumpcyjnego w powiązaniu ze wzrostem świadomości zdrowotnej społeczeństwa wywołuje potrzeby dostosowania standardów i norm bezpieczeństwa żywności. Jest to proces ciągły, bo produkty spożywcze muszą spełniać rosnące oczekiwania konsumenta. Dotyczą one w równym stopniu atrakcyjności handlowej, cenowej i sensorycznej, ale również bezpieczeństwa zdrowotnego. Potwierdzają to badania preferencji konsumentów prowadzone przez różnego typu organizacje. Badania te wskazują, że preferowane są produkty o cechach atrakcyjności sensorycznej, ale i określonych walorach zdrowotnych. Konsumenti nie dostrzegają natomiast realnej możliwości wpływu na jakość spożywanej żywności. Prowadzi to do wniosków o konieczności podjęcia działań edukacyjnych, które przybliżą konsumentom przysługujące im prawa, natomiast producentom i dystrybutorom uświadomią odpowiedzialność za jakość i bezpieczeństwo wprowadzanej do obrotu żywności. Wyróżnienia producentów i produktów żywnościowych o sprawdzonych, wysokich, standardach jakościowych oraz dostarczenie konsumentowi tej informacji może być jednym ze sposobów motywowania do uczestnictwa w różnorodnych programach

promocji dobrej jakościowo żywności. Programy realizujące te cele wdrożono w wielu krajach świata, w tym także w Unii Europejskiej. Na obszarze Unii Europejskiej istnieje około 400 takich programów. W Polsce wprowadzono również szereg możliwości dostarczenia konsumentowi informacji o spełnianiu przez produkt ostrzejszych wymogów jakościowych, które potwierdzone są przez niezależne organy lub organizacje kontrolne. Publicznymi standardami wyróżniania jakości w Polsce są: Program Poznaj Dobrą Żywność, Integrowana Produkcja, Certyfikat Jakości Q oraz znak zgodności z Polską Normą.

Program Poznaj Dobrą Żywność

Program Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność istnieje od 1 maja 2004 roku służąc promocji i motywacji do podnoszenia jakości oraz zwiększania różnorodności żywności w Polsce i na całym obszarze Wspólnego Rynku. W tym sensie może być traktowany jako część polityki jakości Unii Europejskiej. Produkty ze znakiem PDŻ to gwarancja produktów i surowców o najwyższej jakości pochodzących ze sprawdzonego źródła. Najważniejszym celem Programu jest promocja żywności wysokiej jakości, potwierdzonej certyfikatem. Program PDŻ to także pomoc konsumentowi w dokonaniu świadomego wyboru produktów żywnościowych, podniesienie zaufania do produktów o wysokiej i stabilnej jakości oraz promocja zdrowego żywienia. Program PDŻ zachęca również przedsiębiorców do produkcji dobrych, wyróżniających się jakościowo produktów i uświadamia im, że warto inwestować w jakość.

Program PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność jest

- ▶ nieograniczony liczbą przyznawanych znaków ani terminem składania wniosków,
- ▶ dobrowolny,
- ▶ bezpłatny,
- ▶ otwarty dla wszystkich producentów działających na rynku Unii Europejskiej – bez względu na wielkość i formę własności.

Znak **PDŻ** przyznawany jest wyrobom, które spełniają najwyższe kryteria opracowane przez działające przy Ministrze Rolnictwa i Rozwoju Wsi Kolegium Naukowe do spraw jakości produktów żywnościowych. W skład Kolegium wchodzi specjalistów z dziedziny żywienia, hodowli roślin, hodowli zwierząt oraz prawa i ekonomii.

Znak **PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność** ma znaczenie informacyjne dla konsumentów, producenci zaś zyskują możliwość wzmocnienia renomy produktu i prestiżu firmy poprzez oznakowanie swoich wyrobów znakiem **PDŻ** – programu wyróżniającego dobrą jakość, który realizuje Ministerstwo Rolnictwa i Roz-

woju Wsi. Znak Poznaj Dobrą Żywność to także wyróżnienie produktów na sklepowej półce. Znak daje szansę promocji produktów i firm zarówno w kraju, jaki i za granicą.

Znak PDŻ Poznaj Dobrą Żywność przyznawany jest w 14 grupach produktów:

- ▶ mięso i przetwory mięsne,
- ▶ jaja i przetwory jajczarskie,
- ▶ mleko i przetwory mleczne,
- ▶ owoce, warzywa, grzyby i ich przetwory,
- ▶ zboża i ich przetwory, w tym pieczywo,
- ▶ ryby, owoce morza i ich przetwory,
- ▶ napoje bezalkoholowe,
- ▶ napoje alkoholowe,
- ▶ wody mineralne,
- ▶ miód,
- ▶ wyroby cukiernicze i ciastkarskie,
- ▶ zioła i przyprawy,
- ▶ tłuszcze spożywcze,
- ▶ wyroby mieszane i wysoko przetworzone na bazie wymienionych wyżej surowców.

W celu zapewnienia utrzymania stałego, bardzo wysokiego poziomu jakości oznaczonych produktów Program zakłada 3-letnie maksymalne okresy obowiązania znaku zarówno dla produktów, którym znak ten nadawany jest po raz pierwszy, jak i w kolejnych okresach przedłużania jego stosowania.

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadzi działania promocyjne dotyczące Programu PDŻ, które służą popularyzacji wiedzy o Programie i produktach posiadających znak PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność oraz zasadach uczestnictwa w tym programie, a także o warunkach pozyskiwania surowców oraz technologiach wytwarzania i systemach nadzoru. W ramach działań promocyjnych popularyzujących Program Poznaj Dobrą Żywność Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi bierze m.in. czynny udział w licznych wydarzeniach wystawienniczo-targowych odbywających się w całym świecie. Program PDŻ – Poznaj Dobrą Żywność prezentowany był na największych imprezach wystawienniczo-targowych odbywających się w Czechach, Irlandii, Grecji, Hiszpanii, Niemczech, Chinach, Japonii, USA, Korei Płd., Izraelu, Wielkiej Brytanii, Indonezji, na Słowacji, we Francji czy na Węgrzech. Działania promo-

cyjne Programu Poznaj Dobrą Żywność obejmują również inne formy promocji ułatwiające rozpoznawalność znaku i popularyzację samego Programu (reklama, przekazy medialne, pikniki itp.).

Szczegółowe informacje oraz pełna dokumentacja zgłoszenia do Programu dostępne są pod adresem: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Program POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ 00-930 Warszawa ul. Wspólna 30 tel.: 22 623 16 30; 22 623 18 10, fax: 22 623 16 08 e-mail: pdz@minrol.gov.pl www.minrol.gov.pl

Produkty regionalne i tradycyjne

Regiony Polski są skarbnicą produktów, których historia ściśle przeplata się z tradycją i specyfiką obszarów ich wytwarzania. Wyroby te wyróżniają się na rynku niepowtarzalną, specyficzną jakością, którą zawdzięczają miejscu swego pochodzenia, nieprzemysłowym metodom upraw i hodowli, tradycyjnemu

sposobowi produkcji oraz przestrzeganiu najwyższych standardów jakościowych.

Wytwarzanie, ochrona i promocja żywności wysokiej jakości odgrywają w państwach Unii Europejskiej coraz bardziej znaczącą rolę. Jednym z podstawowych sposobów realizacji polityki jakości w Unii Europejskiej jest wyróżnianie znakami potwierdzającymi wysoką jakość wyrobów rolno-spożywczych pochodzących z konkretnych regionów, jak też charakteryzujących się tradycyjną metodą produkcji. System ochrony produktów regionalnych i tradycyjnych opiera się na dwóch rozporządzeniach regulujących zasady ich rejestracji i ochrony. Są to rozporządzenie Rady nr 510/2006 w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych oraz rozporządzenie Rady nr 509/2006 w sprawie gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych. Do polskiego porządku prawnego rozporządzenia te zostały wdrożone ustawą z 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych.

Do połowy lipca 2010 r. już 17 polskich produktów zostało objętych ochroną w Unii Europejskiej. Wśród nich sery górskie związane z tradycją polskich Tatr: oscypek, bryndza podhalańska i redykołka, wymienione owoce: truskawka kaszubska i wiśnia nadwiślanka oraz wyroby piekarnicze: rogalie świętomarcińskie, pieriekaczewnik i andruty kaliskie. Ze wspólnotowej ochrony korzystają także miody pitne półtorak, dwójniak, trójniak i czwórniak, których tradycja wytwarzania na ziemiach Polski sięga tysiąca lat.

Zarówno polscy producenci, jak też administracja lokalna zaczynają dostrzegać korzyści wynikające z rejestracji nazw regionalnych specjalności. Wyroby o zarejestrowanych nazwach wyróżniają się bowiem na rynku wyjątkową, specyficzną jakością, którą zawdzięczają miejscu swego pochodzenia lub tradycyjnemu sposobowi produkcji. Produkty te są wytwarzane w ściśle określonych warunkach klimatycznych i przy wykorzystaniu metod produkcji przekazywanych od wieków z pokolenia na pokolenie, którym zawdzięczają swój niepowtarzalny smak. Bardzo często nierozdzielnie wiążą się z regionalną, ludową kulturą. Po rejestracji ich wyjątkowość potwierdzają specjalne unijne symbole, nazwy podlegają ochronie, a ich producenci mogą liczyć na wsparcie finansowe.

Możliwości promocji wyrobów tradycyjnych i regionalnych

System ochrony stwarza wielkie szanse dla polskich producentów i ich wyrobów, w których tkwi ogromny potencjał. Dowodem bogactwa naszej narodowej kuchni i wyjątkowych produktów rolno-spożywczych jest narastająca liczba polskich wyrobów aplikujących do Komisji Europejskiej oraz stale wzrastająca popularność, jaką cieszy się krajowa Lista Produktów Tradycyjnych. Jednym z głównych celów powstania tej listy jest właśnie promocja regionalnych przysmaków na terenie kraju, po to, aby następnie móc je skutecznie promować na arenie międzynarodowej. Warunkiem znalezienia się wyrobu na Liście Produktów Tradycyjnych jest wykazanie co najmniej 25-letniej tradycji jego wytwarzania. Produkty ubiegające się o taki wpis powinny ponadto stanowić element tożsamości społeczności lokalnej i należeć do dziedzictwa kulturowego regionu, z którego pochodzą. Lista ta służy również pośrednio przygotowaniu producentów do rejestracji nazw wpisanych na nią produktów na szczeblu unijnym. Produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych jest już ponad 750, a wnioski o wpis kolejnych nieprzerwanie napływają do Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Nazwy produktów rejestrowane są jako Chronione Nazwy Pochodzenia, Chronione Oznaczenia Geograficzne i Gwarantowane Tradycyjne Specjalności.

Chroniona Nazwa Pochodzenia

– gdy nazwa bezpośrednio lub pośrednio nawiązuje do regionu, konkretnego miejsca lub w wyjątkowych przypadkach kraju, gdzie dany wyrób jest produkowany, cały proces technologiczny odbywa się na obszarze, do którego odnosi się nazwa produktu, a cechy charakterystyczne oraz jakość produktu wiążą się jednoznacznie ze specyfiką obszaru geograficznego, w którym jest on produkowany.

Chronione Oznaczenie Geograficzne

– gdy nazwa produktu odnosi się do regionu, konkretnego miejsca, lub w wyjątkowych przypadkach kraju, gdzie dany wyrób jest produkowany. Produkt taki musi cieszyć się renomą, posiadać specyficzne cechy lub jakość wynikające bądź przypisywane pochodzeniu geograficznemu. Jakość produktu może wynikać z obszaru geograficznego (np.: klimat, roślinność, ukształtowanie terenu), lokalnego know-how producentów, lub innych czynników naturalnych lub ludzkich.

Gwarantowana Tradycyjna Specjalność

– produkt może zostać zarejestrowany jako gwarantowana tradycyjna specjalność, gdy jego nazwa jest specyficzna sama w sobie lub wyraża specyficzny charakter produktu rolnego lub środka spożywczego, a sam produkt jest specyficzny, czyli posiada cechę lub zespół cech odróżniających go od innych produktów tej samej kategorii, oraz ma tradycyjny charakter, który wyrażony może być poprzez użycie tradycyjnych surowców, tradycyjnego składu lub tradycyjnej metody wytwarzania.

Ochrona nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz tradycyjnych metod wytwarzania tworzy nowe możliwości rozwoju dla wytwórców tradycyjnej i regionalnej żywności. Dzięki ochronie dziedzictwa kulinarnego powstają nowe, alternatywne źródła utrzymania na terenach wiejskich. Jest to szczególnie istotne na obszarach o niekorzystnych warunkach uprawy, które systematycznie się wyludniają i popadają w ekonomiczny niebyt.

RYBOŁÓWSTWO

Informacje ogólne

Rybołówstwo w Polsce obejmuje połowy bałtyckie i dalekomorskie oraz rybackie śródlądowe.

Morskie wody wewnętrzne zajmują w Polsce powierzchnię 2005 km², a morze terytorialne 8682 km².

Strefa przybrzeżna Morza Bałtyckiego obejmuje 36 gmin na terenie 18 powiatów w trzech województwach: pomorskim, zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim.

Morze Bałtyckie jest akwenem wysłodzonym, w którym średnie zasolenie zmniejsza się w miarę oddalania od cieśnin duńskich. Polskie obszary morskie uznawane są za bogate w zasoby rybne.

Polskie rybołówstwo podlega zasadom obowiązującym w UE – obowiązują kwoty połowowe ustalane przez Radę Unii Europejskiej. Z uwagi na poprawę stanu zasobów dorszy kwoty połowowe na te ryby zostały w 2010 r. zwiększone w stosunku do 2009 r. o 15% na Bałtyku Wschodnim i o 8,3% na Bałtyku Zachodnim. Jednocześnie zredukowano kwoty dla śledzia w stadzie zachodnim o 16% a wschodnim o 12%. O 5% zmalały kwoty połowowe łososi oraz szprotów.

Działania w sektorze dalekomorskim prowadzone są w oparciu o przepisy m.in. rozporządzenia Rady (WE) nr 23/2010 z 14 stycznia 2010 r. ustalającego uprawnienia do połowów na 2010 rok dla pewnych stad ryb i grup stad ryb, stosowanego na wodach UE oraz w odniesieniu do statków UE na wodach, na których wymagane są ograniczenia połowowe, a także rozporządzenia Rady (WE) nr 1359/2008 z 28 listopada 2008 r. ustanawiającego na lata 2009 i 2010 uprawnienia do połowów dla wspólnotowych statków rybackich, dotyczące niektórych stad głębinowych.

Prowadzenie rybackiego w wodach śródlądowych uregulowane zostało przepisami ustawy z 18 kwietnia 1985 r. o rybackim śródlądowym (Dz. U. z 2009 Nr 189 poz. 1475 j.t.). Duży wpływ na śródlądową gospodarkę rybacką mają także przepisy z zakresu prawa wodnego, prawa cywilnego, ochrony środowiska, ochrony przyrody, ochrony zdrowia zwierząt i zwalczania chorób zakaźnych zwierząt.

Infrastruktura rybołówstwa morskiego

Na 1 stycznia 2010 w skład polskiej floty rybackiej wchodzi 848 statków, w tym 4 statki dalekomorskie, 179 kutrów rybackich oraz 647 łodzi rybackie.

Liczba statków uprawnionych do wykonywania rybołówstwa morskiego jest dostępna i uaktualniana

na stronach internetowych: www.minrol.gov.pl oraz www.rybactwo.info.

W Polsce są 64 porty, w których wyładowywane są ryby bałtyckie, w tym 11 portów urzędowo wyznaczonych do wyładunku dorszy w ilości przekraczającej 750 kg żywej wagi (Władysławowo, Hel, Jastarnia, Łeba, Ustka, Darłowo, Kołobrzeg, Dziwnów, Gdańsk – nabrzeże Pleniewo, Mrzeżyno i Świnoujście). Kontrolą rybołówstwa morskiego zajmują się trzy Okręgowe Inspektoraty Rybołówstwa Morskiego: w Gdyni, Słupsku i Szczecinie, w skład których wchodzi 14 lokalnych inspektoratów.

Do głównych gatunków poławianych przez flotę bałtycką należą dorsz, śledź, szprot i łosoś.

Głównymi rejonami prowadzenia połowów przez statki dalekomorskie są obszary Morza Północnego, wody norweskie, grenlandzkie oraz wody będące pod jurysdykcją Królestwa Maroka i Islamskiej Republiki Mauretańskiej, a także obszary zarządzane w ramach Porozumienia w sprawie połowów na południowym obszarze Oceanu Spokojnego (SPRFMO), Organizacji Rybołówstwa Północno-Zachodniego Atlantyku (NAFO), Komisji Rybołówstwa Północno-Wschodniego Atlantyku (NEAFC) oraz w ramach Konwencji o zachowaniu żywych zasobów morskich Antarktyki (CCAMLR).

Do głównych gatunków poławianych przez polskie statki dalekomorskie należą: kryl, dorsz, czarniak, karmazyn, halibut, makrela, ostrobok. W 2009 roku większość z przyznanym Polsce kwot połowowych została wykorzystana przez polskich armatorów poprzez połowy bądź wymianę kwot połowowych, głównie z Niemcami, Wlk. Brytanią, Łotwą, Estonią i Hiszpanią. Niektóre wymiany są przedmiotem skomplikowanych negocjacji pakietowych prowadzonych przez administrację we współpracy z sektorem. W roku 2009 Polska zrealizowała 25 takich wymian.

Infrastruktura rybackiego śródlądowego

Powierzchnia wód śródlądowych w Polsce wynosi w przybliżeniu 580 tys. ha, z czego na jeziora przypada 280 tys. ha, rzeki 140 tys. ha, zbiorniki zaporowe 55 tys. ha, stawy 65-70 tys. ha i inne obiekty wodne 40 tys. ha.

Z ogólnej powierzchni stawów w Polsce szacowanej na niemal 70 tys. ha eksploatowanych jest około 50 tys. ha (70%). Profesjonalnym chowem lub hodowlą ryb zajmuje się około 600 podmiotów, które wprowadzają na rynek wysokiej jakości produkty akwakultury. Na tę liczbę składa się około 400 gospodarstw specjalizujących się w pełnotowarowym chowie karpia, użytkujących stawy rybne o powierzchni łącznej

większej niż 50 ha, oraz około 200 wyspecjalizowanych i zaawansowanych technologicznie gospodarstw prowadzących chów i hodowlę pstrągów. Produkcję ryb prowadzi się również w około 10 tys. gospodarstw rolnych, które zajmują się akwakulturą jako jednym z dodatkowych rodzajów działalności rolnej.

Większość rybackich gospodarstw hodowlanych prowadzi chów i hodowlę więcej niż jednego gatunku ryb, co ma na celu dywersyfikację przychodów z prowadzonej działalności. Obok karpia bądź pstrąga tęczowego utrzymywane są takie gatunki jak: lin, tołpyga biała i pstra, amur, jesiotr, sum, sandacz, pstrąg potokowy, pstrąg źródłany, troć jeziorowa i wędowna, łosoś atlantycki. Część gospodarstw specjalizuje się w produkcji materiału zarybieniowego i obsadowego.

Oprócz stawów również pozostałe z wód mogą być i zwykle są wykorzystywane rybacko. Większość z tych wód zaliczana jest do publicznych śródlądowych wód powierzchniowych płynących i dzielona jest na obwody rybackie. Zatem obwody rybackie ustanawiane są na jeziorach, rzekach i zbiornikach zaporowych. Ogółem w Polsce funkcjonuje około 2 370 obwodów rybackich, które są użytkowane przez około 800 podmiotów. Niektóre wyspecjalizowane podmioty uprawnione do rybactwa użytkują kilka bądź więcej obwodów rybackich. W obwodach rybackich produkuje się ponad 30 gatunków ryb, w tym głównie leszcza, płoć, szczupaka, krąpia, sielawę, okonia, lina, sandacza, karasia i węgorza. Oddawanie w użytkowanie obwodów rybackich następuje w drodze konkursu ofert. Konkursy są otwarte zatem uprawnionym do rybactwa w obwodzie mogą być i są podmioty o różnym charakterze, takie jak osoby fizyczne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, organizacje społeczne posiadające osobowość prawną, nadleśnictwa, spółki cywilne.

Podaż ryb morskich i śluskowodnych

Podaż ryb i owoców morza na rynek krajowy w 2009 r. wyniosła 503 tys. ton i była o 3,5% mniejsza niż przed rokiem. Wpłynęła na to przede wszystkim mniejszy import, przy nieco mniejszym połowach i produkcji ryb śluskowodnych i skokowym wzroście połowów morskich. Przyrost połowów w większości został jednak skierowany bezpośrednio do sprzedaży w portach zagranicznych i nie trafił na rynek krajowy.

W 2009 r. podobnie jak w latach poprzednich, główna uwaga skupiała się na połowach dorszy na Bałtyku. Rada Ministrów Unii Europejskiej, w oparciu o doradztwo naukowe, uznała, że poprawił się stan wschodniego stada dorszy, co pozwoliło podjąć jej decyzję o zwiększeniu limitu połowowego

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009
Połowy morskie	125,6	133,4	126,0	211,6
W tym bałtyckie	104,9	107,8	94,6	130,9
Dalekomorskie	20,7	25,6	31,5	80,7
Połowy śluskowodne i akwakultura	54,1	52,4	53,6	51,7
Razem połowy krajowe	179,7	185,8	179,6	263,3
Import	587,7	642,0	730,7	692,2
Eksport	296,8	345,6	387,9	452,3
Podaż ryb konsumpcyjnych na rynek krajowy	470,6	482,2	522,4	503,2

Tab. 29. Bilans ryb i owoców morza w Polsce (tys. ton masy żywej ryb); źródło: Rynek ryb – IERiGŻ, Dep. RiR MRiRW.

(tzw. TAC) o 15%. Polska musiała jednak zwrócić ratę przełowienia z 2007 r. w wysokości 2 400 ton.

W celu zapobieżenia przekraczaniu przez rybaków kwot połowowych dorszy, określona została w kraju nowa polityka w odniesieniu do rybołówstwa dorszowego, wprowadzająca na okres 3 lat nowy sposób zarządzania nakładem połowowym. System ten polegał na podziale floty poławiającej dotychczas dorsze na 3 części, z których 1/3 floty przyznano indywidualne kwoty połowowe, w wysokości ustalonej po konsultacji ze środowiskiem rybackim, co miało zapewnić opłacalność połowów. Pozostałe 2/3 floty musiało zrezygnować z połowów dorszy, a w zamian otrzymało rekompensaty finansowe, a także mogło poławiać inne gatunki ryb. Podział floty nastąpił w drodze losowania, a ustalone zasady mają obowiązywać przez 3 lata, w ciągu których każdego roku inna grupa rybaków otrzyma pozwolenie na połowy dorszy.

Wspomniane rekompensaty finansowe dla rybaków za czasowe zaniechanie połowów dorszy wypłacane są ze środków Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”. Dzięki temu Programowi możliwe jest skorzystanie ze znacznych środków finansowych przeznaczonych na restrukturyzację polskiego rybołówstwa. Program obejmuje dostosowanie floty rybackiej, modernizację jednostek, portów i przystani rybackich, zakładów przetwórczych, akwakulturę, a także działania okołorybackie, w których dużą rolę do spełnienia będą miały samorządy lokalne we współpracy ze środowiskiem rybackim.

Najważniejsze dane o gospodarce rybnej w 2009 r. przedstawiono syntetycznie w poniższej tabeli. **Tab. 29.**

W 2009 r. połowy morskie znacznie wzrosły, zarówno bałtyckie, jak i dalekomorskie, łącznie aż o ponad 85 tys. ton.

W rybołówstwie dalekomorskim połowy były wyższe o 49,2 tys. ton (156,2%) i wyniosły 80,7 tys. ton. Wzrost ten był spowodowany zintensyfikowaniem połowów na łowiskach afrykańskich oraz eksploatacją nowych rejonów na południowym Pacyfiku. Dzięki temu udział połowów dalekomorskich w połowach ogółem zwiększył się z 25% do 38%.

Połowy bałtyckie natomiast wzrosły o 38% i wyniosły 130,9 tys. ton. Na dynamiczny wzrost połowów, w przypadku floty bałtyckiej, wpłynęły przede wszystkim zwiększone wyładunki ryb pelagicznych szprotów i śledzi.

Pomimo wzrostu połowów kwoty połowowe przyznane Polsce na 2009 r. do odłowienia na Morzu Bałtyckim nie zostały przez polskich rybaków wykorzystane dla żadnego z limitowanych gatunków ryb, ale ich wykorzystanie było dużo lepsze niż

w roku poprzednim. Połowy dorszy i łososi, określone na podstawie raportów rybaków, wskazują na wykorzystanie limitów odpowiednio w 99% i 51% (rok wcześniej 83,5% i 38%), przy czym kwota połowowa dorszy była niższa o 0,8 tys. ton, a łososi o 3,4 tys. sztuk niż w 2008 r. Limit połowowy na śledzie został wykorzystany w 57%, co oznaczało poprawę w stosunku do roku poprzedniego o 19%, przy czym wielkość kwoty połowowej w 2009 r. była o 5,2 tys. ton niższa w porównaniu z rokiem poprzednim. Kwota połowowa szprotów wykorzystana została w 72% (39% rok wcześniej), przy poziomie niższym o 24,1 tys. ton. Szacuje się, że na cele konsumpcyjne (konserwy, wędzenie) polskie przetwórstwo zagospodarowuje do 40 tys. ton szprotów, a pozostałą część przeznacza się na pasze, wyładowując je głównie w portach duńskich.

Łącznie wśród złowionych przez polskie rybołówstwo ryb i organizmów morskich największy udział miały w 2009 r. szproty (39,9%), wyprzedza-

jąc ostroboki (21,8%), śledzie (10,6%), dorsze (5,8%) i stornie (4,5%). Pięć dominujących gatunków stanowiło razem 82,6% całkowitych połowów morskich.

Większość krajowych konsumpcyjnych ryb słodkowodnych pochodzi z chowu stawowego, gdzie produkowany jest przede wszystkim karp i pstrąg tęczowy. Odłowy ryb z wód naturalnych (zawodowe połowy jeziorowe oraz połowy wędkarskie) stanowią około 1/3 ogólnej podaży ryb. Produkcja i połowy ryb śródlądowych zmniejszyły się w 2009 r. o 3,5% do 51,7 tys. ton, głównie pod wpływem spadku połowów ryb w wodach naturalnych oraz niższej produkcji karpia i ryb dodatkowych w gospodarstwach stawowych. W porównaniu z 2008 r. wyższa była natomiast podaż pstrągów.

Rynek ryb i przetworów

Mniejsza podaż ryb z importu wraz z dynamicznym wzrostem ich cen spowodowała ograniczenie spożycia ryb i owoców morza w 2009 r. o 0,5 kg (o 3,6%) do 13,2 kg/mieszkańca (w ekwiwalencie wagi żywej). Tym samym zahamowany został kilkuletni trend wzrostowy spożycia ryb w Polsce. Spadek konsumpcji dotyczył przede wszystkim ryb słodkowodnych sprowadzanych z krajów azjatyckich (pangia i tilapia – o 1/3), przy 5,3% wzroście spożycia ryb morskich (łososi, śledzi, dorszy, czarniaków i szprotów).

W wyniku dużego wzrostu eksportu burtowego i ograniczenia importu wymiana handlowa sektora rybnego, po raz pierwszy w okresie ostatniej dekady, osiągnęła dodatnie saldo. Wolumen eksportu zwiększył się w przeliczeniu na wagę żywą o 12% do 452 tys. ton, a jego wartość o 2,3% do 842 mln EUR. Wielkość importu została natomiast ograniczona o 5,3% do 692 tys. ton, przy 3,0% spadku wartości (838 mln EUR). Duży wpływ na wyniki handlowe sektora w 2009 r. miał kurs walutowy. Deprecjacja złotego znacznie poprawiła opłacalność eksportu, ale relatywnie droższe były także ryby importowane. W 2009 r. o ok. 10% zmniejszył się popyt na polskie produkty ze strony największego rynku zbytu – Niemiec, jednak został on zrekompensowany wzrostem sprzedaży m.in. do USA, Czech i Francji.

Przetwórstwo rybne

Niekorzystna koniunktura gospodarcza nie wpłynęła negatywnie na wyniki krajowego przetwórstwa ryb. Spadek produkcji w I półroczu 2009 r. został z nadwyżką pokryty w drugiej połowie roku i w sumie zwiększyła się ona o 3,7% do 281,5 tys. ton (w zakładach o zatrudnieniu powyżej 49 osób). W stosunku do 2008 r., po raz kolejny, wyraźnie zwiększyła się produkcja ryb wędzonych oraz w gru-

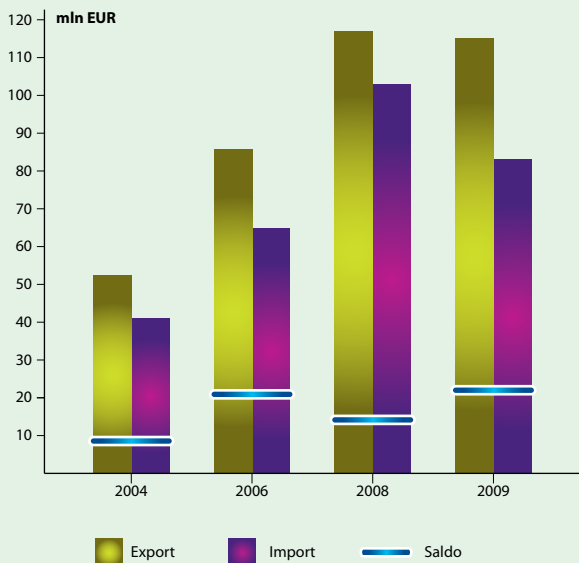
pie pozostałych wyrobów, takich jak sałatki, paprykarsze, pasty rybne itp. Największy spadek wystąpił zaś w pogłębionym przetwórstwie śledzi i szprotów oraz w produkcji świeżych filetów.

Ponad 50% udział eksportu bezpośredniego w przychodach przetwórstwa ryb wraz ze spadkiem wartości złotego względem głównych walut spowodował skokowy wzrost wartości sprzedaży do 5,9 mld zł (w zakładach zatrudniających powyżej 9 osób) i wyraźną poprawę wskaźników finansowych. Udział firm rentownych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw zwiększył się do 87,8% (o 5,5 p.p.), a w przychodach branży do 88,8% (o 7,0 p.p.). Wydatki inwestycyjne ograniczono do 127 mln zł, wobec blisko 270 mln zł w roku poprzednim.

Po kilkuletnim okresie stabilizacji cen ryb i przetworów rybnych w 2009 r. zaczęły one dynamicznie rosnąć. Wzrost cen odnotowano na wszystkich poziomach rynku. Podobnie jak w latach poprzednich najwolniej drożały one na poziomie pierwszej sprzedaży, a najwyższą dynamiką charakteryzował się detal. Średnio w okresie roku konsumenci płacili za ryby i przetwory rybne o 8,4% więcej niż przed rokiem, a w przypadku niektórych produktów wzrost cen wyniósł nawet 18–19% (np. mrożone filety z mintajów i morszczuków).

W 2010 r. rynek ryb powinien być bardziej stabilny. Poprawa globalnej sytuacji gospodarczej wpłynie na ożywienie eksportu i wzrost przetwórstwa ryb w kraju. Spadek cen ryb importowanych wraz z oczekiwaną aprecjacją złotego może także wpłynąć hamująco na ceny detaliczne i zwiększyć popyt ze strony rynku krajowego.

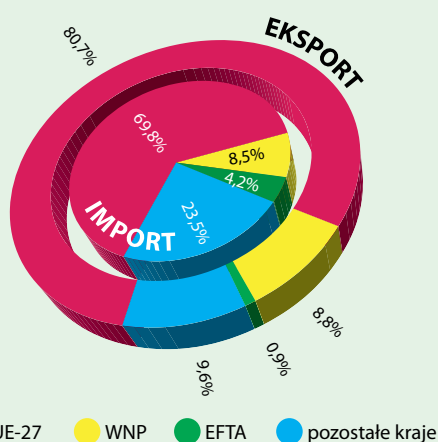

Ryc. 15. Wyniki obrotów handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi (w mln EUR); źródło: *Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi*

Udział towarów rolno-spożywczych w:	2003	2004	2005	2006	2008	2009
- eksporcie ogółem	8,4	8,8	10,0	9,8	10,1	11,7
- imporcie ogółem	5,9	6,2	6,8	6,4	7,2	8,6

Tab. 30. Udział towarów rolno-spożywczych w ogólnych obrotach handlu zagranicznego Polski (w%); źródło: *Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi*.

Ryc. 16. Geograficzna struktura eksportu i importu towarów rolno-spożywczych w 2009 r. (wykresy kołowe); źródło: *Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi*.

HANDEL ZAGRANICZNY

Od początku 2009 roku nastąpiło wyraźne ograniczenie obrotów w polskim handlu zagranicznym. Na dynamikę polskiego eksportu negatywnie wpływał niski popyt zagraniczny determinowany utrzymującymi się tendencjami recesyjnymi w gospodarce światowej oraz działania poszczególnych państw zmierzające do ochrony własnych rynków wewnętrznych. Wartość polskiego eksportu obniżyła się w porównaniu do roku 2008 o 15,5% i wyniosła 98,2 mld EUR, a importu o 24,5% do poziomu 107,5 mld EUR. Ujemne saldo w obrotach handlu zagranicznego Polski wyniosło 9,3 mld EUR. Większa dynamika spadku importu korzystnie wpływała na saldo obrotów handlu zagranicznego powodując poprawę salda w stosunku do roku poprzedniego. Skaleę polskiego importu ograniczało zmniejszające się zapotrzebowanie na relatywnie drogie dobra zaopatrzeniowe oferowane przez zagranicznych dostawców.

Handel zagraniczny towarami rolno-spożywczymi po raz kolejny przyniósł dodatnie saldo obrotów w 2009 r. (2,3 mld EUR). Od czasu akcesji wzrasta znaczenie handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w bilansie handlowym i płatniczym Polski. Uzyskiwana w handlu zagranicznym żywnością nadwyżka zmniejsza ujemne saldo obrotów w całym handlu zagranicznym Polski. Udział eksportu rolno-spożywczego w eksporcie ogółem wzrósł w 2009 r. do 11,7% wobec 10,1% w roku poprzednim, a importu zwiększył się z 7,2% do 8,6%. Wymiana handlowa korzystnie oddziałuje na koniunkturę w wielu branżach rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego. Szacuje się, że w 2009 r. około jedna czwarta produkcji przemysłu spożywczego skierowana została na eksport. Ponadto w warunkach słabnącego popytu krajowego eksport stanowi ważny zewnętrzny kanał zbytu produktów. Wysoka dynamika obrotów handlu zagranicznego w ostatnich latach wynikała przede wszystkim ze zmniejszenia barier administracyjno-celnych i otwarcia rynku wschodniego (w 2008 r.). Jednak po okresie względnej stabilizacji rok 2009 przyniósł zmiany w strukturze geograficznej polskiego handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi. **Ryc. 15.**

Porównując rok 2009 r. do analogicznego okresu roku poprzedniego eksport rolno – spożywczy zmniejszył się o 1,7%, tj. do 11,5 mld EUR. Zmniejszył się też udział UE – 27 (o 0,4 p. p.) w polskim eksporcie rolno-spożywczym. Udział starych krajów członkowskich wzrósł nieznacznie (o 0,8 p. p.), natomiast udział nowych krajów członkowskich obniżył się o 1,1 p. p.

Zmniejszyła się sprzedaż do większości krajów UE, przy czym największy spadek nastąpił w eksporcie do krajów bałtyckich (Litwa, Łotwa i Estonia) i na Węgry (łącznie o 24%). Spadek eksportu do Austrii, Danii, Szwecji i na Słowację mieścił się w granicach od 17 do 5%, łącznie o 15% zmniejszył się eksport do Niemiec, Holandii i Wielkiej Brytanii. Wzrost eksportu nastąpił do Hiszpanii (o 42%), Włoch (o 23%) i Francji (o 27%). Udział naszego największego rynku eksportowego dla towarów rolno-spożywczych (Niemcy) obniżył się do 23% (o 1,8 p.p.) Wiele rozwiniętych gospodarek, szczególnie unijnych, odczuwało skutki kryzysu gospodarczego, widocznie ograniczając popyt wewnętrzny, w tym również zapotrzebowanie na towary zagraniczne, co stało się główną przyczyną słabnięcia polskiego eksportu towarów rolno-spożywczych. Przy ograniczeniu popytu na towary importowane w 2009 r. zmniejszył się (o 0,6 p.p.) udział WNP w [polskim eksporcie. W tej grupie krajów odnotowano jednak wzrost eksportu do Rosji (o 16%). Wzrósł również udział Rosji w polskim eksporcie rolno-spożywczym z 0,7 do 4,9 p.p. Sprzedaż na Ukrainę i Białoruś zmniejszyła się o 25–28%. **Tab. 30.**

Geograficzna struktura handlu towarami rolno-spożywczymi

W 2009 r. zmieniła się struktura geograficzna handlu zagranicznego żywnością. Zmalał eksport przede wszystkim do krajów UE i krajów EFTA, a zwiększył do pozostałych krajów rozwiniętych, krajów rozwijających się oraz do krajów bałkańskich. Po stronie importu zanotowano spadek obrotów z większością ugrupowań, za wyjątkiem Bałkanów.

Zmiany zachodzące w geograficznej strukturze polskiego handlu zagranicznego wskazują, że obliczu globalnego kryzysu gospodarczego polscy eksporterzy rozpoczęli ponowną dywersyfikację rynków zbytu. Dowodzi tego malejący udział krajów rozwiniętych, łącznie z UE, oraz rosnący udział Rosji i krajów rozwijających się. **Ryc. 16.**

EKSPORT

Wartość eksportu do krajów UE w 2009 r. wyniosła 11,5 mld EUR i była o 1,7% niższa niż w roku 2008. Zmniejszył się udział UE-27 w polskim eksporcie rolno-spożywczym. Duży był wzrost eksportu do krajów rozwijających się (o 13%), a ich udział wzrósł o 0,6 p.p. do 4,6%. Wzrost eksportu wynikał przede wszystkim z rosnącej w I półroczu 2009 r. sprzedaży zbóż do krajów Afryki Północnej. Kontynuowany był trend wzrostowy w eksporcie do krajów bałkańskich, gdzie sprzedano towary o wartości ponad 5% wyższej niż w roku 2008. Eksport rolno-spożywczy do USA, Kanady, RPA, Izraela, Japonii,

Nowej Zelandii i Nowej Zelandii wzrósł o 9%, chociaż udział tych krajów w eksporcie towarów rolno-spożywczych pozostaje nadal niewielki.

W ramach UE-27 największy eksport realizowany jest do Niemiec. Osiągnął on w roku 2009 r. wartość 2,6 mld EUR. i stanowił 22,9% całego eksportu rolno-spożywczego. W 2009 roku nie nastąpiły znaczące zmiany w eksporcie do krajów WNP jednak udział WNP w eksporcie towarów rolno-spożywczych obniżył się z 9,4 do 8,8%.

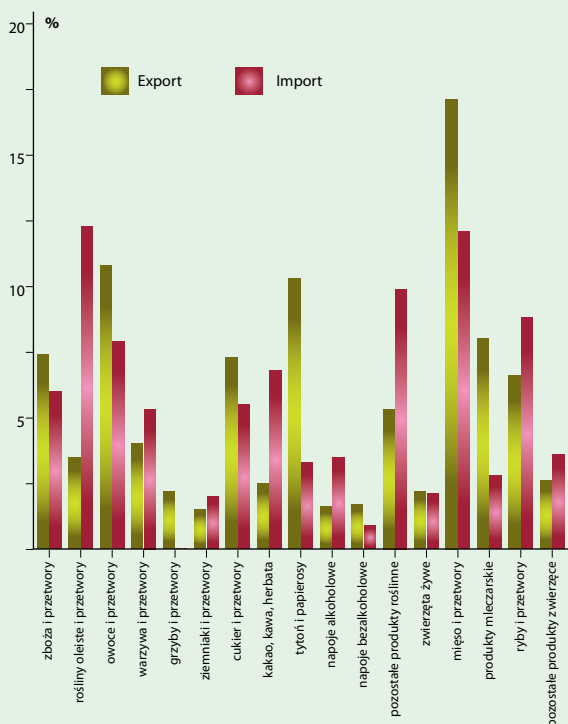
IMPORT

W ciągu roku 2009 obniżyła się dynamika naszego importu w porównaniu do roku 2008. Wartość importu z krajów UE wyniosła 6,5 mld EUR i była o 9,8% niższa niż w roku poprzednim. Większość towarów importowanych pochodziła z UE-15 (5,6 mld EUR – spadek o 9% w porównaniu do 2008 r.). Znacznie większy był spadek importu z nowych krajów członkowskich (o 16%). W konsekwencji udział całej Wspólnoty w imporcie towarów rolno-spożywczych obniżył się o 0,2 p.p. (do blisko 70% wartości ogółem). Największy spadek importu nastąpił z Estonii i Litwy (ponad 40%) i Francji (o 11%). Wzrost importu nastąpił z Belgii (o 12%) i Łotwy (o 42%). Zmniejszył się również import z krajów rozwijających się (o 13%). Wzrósł o 4% import z krajów EFTA, a ich udział w imporcie ogółem zwiększył się o 0,6 p.p. Import z krajów WNP zmniejszył się o 25%. Zmniejszenie importu z tych krajów nie wpłynęło znacząco na ich udział w imporcie ogółem, który obniżył się o 0,5 p.p. i wyniósł 2,5%.

W warunkach zmniejszających się obrotów w imporcie zmniejsza się przede wszystkim udział krajów rozwiniętych, a rośnie znaczenie krajów rozwijających się. Zmiany te wskazują na poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia oraz relatywne zwiększenie udziału towarów surowcowych, które dominują w imporcie z kraju o niskim stopniu rozwoju ekonomicznego.

SALDO

Dodatnie saldo obrotów w roku 2009 r. utrzymało się z większością ugrupowań, a rok ten przyniósł znaczącą poprawę sald z krajami liczącymi się w polskim handlu zagranicznym. Przyczyną poprawy była w większości przypadków większa dynamika spadku importu niż eksportu. Największą poprawę osiągnięto w obrotach z krajami rozwijającymi się. Dodatkowo saldo z UE-27 wyniosło 2,8 mld EUR, podczas gdy w tym samym okresie roku poprzedniego wyniosło 2,3 mld EUR. Nadwyżka z UE-15 wzrosła o blisko połowę. Nieznacznie zmniejszyło się saldo z krajami WNP i w niewielkim stopniu poprawił się bilans z krajami bałkańskimi.

Ryc. 17. Struktura towarowa eksportu i importu towarów rolno-spożywczych w okresie I-VIII 2009 r.; źródło: *Handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi IERiGZ (grudzień 2009 r.)*.

Towarowa struktura handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi

W obrotach towarami rolno-spożywczymi – w ujęciu wartościowym – dominują produkty przemysłu spożywczego, których udział we wpływach z całego eksportu polskiej żywności wynosi 85%. Udział produktów przetworzonych w imporcie rolno-spożywczym jest również wysoki i wynosi około 65%. Nadwyżka w handlu zagranicznymi produktami rolno-spożywczymi za rok 2009 wyniosła około 2,2 mld EUR. Wpływy z eksportu zmniejszyły się o 1,7% do 11,5 mld EUR, a wydatki na import o blisko 9,5% do 9,3 mld EUR. Pomimo słabnącego popytu produkty przetworzone cieszą się dużym zainteresowaniem na rynkach UE. Głównym powodem zainteresowania jest ich cena, chociaż znaczenie mają również ich walory smakowe i zdrowotne. Rosnąca podaż na krajowym rynku powoduje, że eksport jest w wielu branżach ważnym, a nawet najważniejszym kanałem zbytu. Jednak utrzymanie eksportu w warunkach kry-

zysu światowego staje się coraz trudniejsze. Istotny wpływ na polski handel zagraniczny będzie miał ma kurs złotego do euro i do dolara USA. Przewiduje się, że w 2010 roku, pomimo stosunkowo dobrej sytuacji w kraju, ograniczony popyt zewnętrzny może spowodować dalszą stagnację eksportu i ograniczenie importu towarów rolno-spożywczych.

W 2009 r. w porównaniu do roku poprzedniego znacznie zmniejszył się eksport produktów zwierzęcych (o około 11%), nie zmienił się natomiast eksport produktów roślinnych. Spośród produktów zwierzęcych mniejszy był eksport większości towarów, za wyjątkiem zwierząt żywych. W eksporcie produktów roślinnych wzrost sprzedaży zbóż, świeżych owoców, śrut i makuchów, tytoniu i papierosów zrównoważył spadek sprzedaży innych produktów. Import produktów zwierzęcych zmniejszył się jedynie nieznacznie (o 2%). Skalę spadku ograniczył rosnący przywóz zwierząt żywych (głównie trzody chlewnej) oraz – w pewnym stopniu – zbóż i mięsa. Import produktów roślinnych zmalał o 23%, w tym najbardziej zbóż, owoców, przetworów owocowych oraz wód i napojów bezalkoholowych.

W strukturze towarowej eksportu żywności udział produktów zwierzęcych stanowił 36,5% całego eksportu i w porównaniu do roku 2008 zmniejszył się o 3%, natomiast zwiększył do 58,2% udział produktów roślinnych. Na zmiany te wpłynęło zmniejszenie udziału eksportu produktów mięsnych oraz ryb i przetworów rybnych. Wśród produktów roślinnych zwiększył się udział zbóż i wyrobów przemysłu tytoniowego. W pozostałych grupach produktów roślinnych zmiany udziału były niewielkie. **Ryc. 17.**

W roku 2009 poprawiła się niekorzystna sytuacja w handlu zagranicznym zbożami i produktami zbożowymi. W całym roku 2009 nadwyżka w handlu tymi towarami wyniosła około 158 mln EUR, wobec deficytu 540 mln EUR w roku 2008. Poprawa wyniku jest rezultatem wzrostu nadwyżki w handlu ziarnem zbóż i zmniejszeniem deficytu handlu produktami pierwotnego przetwórstwa, co skompensowało spadek nadwyżki obrotów produktami przetworzonymi. Przewiduje się, że w 2010 roku sektor zbożowy może nadal generować nadwyżkę w handlu zagranicznym.

Według szacunków IERiGZ eksport żywca, mięsa, przetworów i tuszczów wieprzowych wyniósł 262 tys. t w wadze produktu i obniżył się w porównaniu do roku 2008 o 25%. Wartość eksportu obniżyła się z 680 mln EUR w 2008 r. do 532 mln EUR w roku 2009. Głęboki spadek eksportu spowodowany został niższą produkcją i wysokim jej cenami. Import produktów wieprzowych wzrósł w porównaniu do roku 2008 o 20%, ale jego wartość wzrosła o 7% w porównaniu do roku poprzedniego. Ujemne saldo obrotów wieprzowiną zwiększyło się z około 526 mln EUR

w roku 2008 do 699 mln EUR w roku 2009. Szacuje się, że wpływy z eksportu żywca, mięsa i przetworów wołowych zwiększyły się w roku 2009 o około 5%, głównie na skutek większego o 13,3% eksportu mięsa wołowego. Większy wzrost wolumenu sprzedaży niż jego wartości wynikał z niskich cen produktów wołowych, głównie w II półroczu 2009. Import produktów wołowych w 2009 r. obniżył się po stronie wydatków niewiele (z 35 do 36 mln EUR), głównie na skutek mniejszych zakupów bydła i niższych cen importowanych produktów wołowych. Poprawiło się o 10% dodatnie saldo obrotów handlu zagranicznego wołowiną, a w latach 2005–2009 wzrost salda szacowany jest na ponad 50%.

W handlu zagranicznym produktami mleczarskim wyraźnie odczuwalne były skutki kryzysu gospodarczego na rynku światowym. Według szacunków IERiGŻ eksport obniżył się o 24,5% i w roku 2009 wyniósł 882 mln EUR. Na rynkach światowych znacząco obniżyły się ceny trwałych produktów mleczarskich. Konsekwencją tego spadku było znaczące

obniżenie się wartości i wolumenu obrotów w eksporcie. Niskie ceny negatywnie wpłynęły na opłacalność transakcji eksportowych, którą częściowo tylko poprawiała deprecjacja złotego względem euro.

W warunkach niewielkich zmian popytu krajowego eksport produktów mleczarskich ma zasadnicze znaczenie dla branży, której samowystarczalność szacowana jest na około 113%. W strukturze towarowej eksportu następują korzystne zmiany, ponieważ zwiększa się udział produktów przeznaczonych dla konsumpcji, a zmniejsza udział półfabrykatów i surowca. Podobne zmiany następują w strukturze towarowej importu. Zwiększa się udział produktów finalnych, a zmniejsza udział surowców i półfabrykatów. Niskie ceny światowe spowodowały jednak wzrost importu, który wyrażony w ekwiwalencie surowca wzrósł w roku 2009 o około 10%, jednak jego wartość w wyniku niskich cen obniżyła się o ponad 9% w porównaniu z rokiem 2008. W 2009 roku dodatnie saldo wyniosło w ekwiwalencie surowca 1,5 mld l, a w wyrażeniu wartościowym – 625 mln EUR.

POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA

Środki finansowe na wsparcie rolnictwa

Członkostwo w Unii Europejskiej zdecydowanie zwiększyło poziom wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich, przy równoczesnym zapewnieniu stabilności pomocy. Środki finansowe na wsparcie rozwoju i unowocześnienia gospodarstw lub przedsiębiorstw, rozwój i odnowę wsi oraz rozwój rybołówstwa można otrzymać z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 i Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013”. Ponadto na wymienione obszary gospodarki kierowane są środki krajowe. Programy te wdraża Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) – największa w Europie agencja płatnicza.

Pomoc krajowa

Podstawowym wsparciem udzielanym w całości z budżetu krajowego są dopłaty obniżające oprocentowanie kredytów udzielanych przez banki pomiotom rolnictwa i przetwórstwa spożywczego. Dopłat tych udziela Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa na podstawie umów zawieranych z bankami.

Od początku działalności Agencji udostępnione zostały łącznie 54 preferencyjne linie kredytowe, w tym 43 linie w ramach zatwierdzonych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi programów branżowych i regionalnych. Obecnie celem zaciąganych kredytów jest m.in. zwiększanie oferty towarowej i lepsze jej dostosowanie do wymagań rynku, zmniejszenie kosztów wytwarzania, poprawa jakości produktów, a także poprawa struktury agrarnej.

W roku 2010 dostępnych jest 12 preferencyjnych linii kredytowych, w tym cieszące się od lat największą popularnością kredyty inwestycyjne dla młodych rolników (nMR), kredyty na zakup gruntów rolnych (nKZ) oraz kredyty inwestycyjne podstawowe (nIP). Kredyty umożliwiają sfinansowanie większości inwestycji związanych z produkcją rolną i przetwórstwem produktów rolnych (np. zakup użytków rolnych, budowa lub modernizacja budynków, zakup ciągników, maszyn i urządzeń). W przypadku większości linii kredytowych oprocentowanie płacone przez kredytobiorcę wynosi obecnie 2,00% w skali roku. W zależności od linii kredytowej preferencyjne kredyty inwestycyjne mogą być udzielane na okres od 8 do 20 lat, w tym karencja w spłacie kredytu nie

może być dłuższa niż 2 lub 3 lata. Na krótszy okres – maksymalnie na 4 lata udzielane są kredyty klęskowe obrotowe. Kwota kredytów nie może przekraczać:

- ▶ 80% inwestycji w gospodarstwie rolnym (90% nGR) i nie więcej niż 4 mln zł,
- ▶ 70% inwestycji w działach specjalnych produkcji rolnej i nie więcej niż 8 mln zł,
- ▶ 70% inwestycji w przetwórstwie produktów rolnych i nie więcej niż 16 mln zł.

Procedura ubiegania się o preferencyjne kredyty inwestycyjne obejmuje przygotowanie planu inwestycji i złożenie go wraz z wnioskiem o kredyt i kompletem wymaganych dokumentów w banku współpracującym z Agencją. Informacji o warunkach udzielania zasięgnąć można na stronach internetowych Agencji lub/i w bankach współpracujących.

W okresie od 1994 r. do 30.06.2010 r. banki współpracujące z Agencją udzieliły 407 636 preferencyjnych kredytów inwestycyjnych w łącznej kwocie 31,89 mld zł. Z tytułu dopłat do oprocentowania do tych kredytów Agencja wypłaciła środki w kwocie 8,89 mld zł. Najwięcej kredytów inwestycyjnych z dopłatami ARiMR do oprocentowania udzielono w ramach następujących linii kredytowych:

- ▶ 151 121 kredytów dla młodych rolników (MR/nMR) w kwocie 14,32 mld zł, co stanowiło 37,07% łącznej kwoty udzielonych kredytów,
- ▶ 109 418 kredytów inwestycyjnych podstawowych (IP/nIP) w kwocie 6,22 mld zł (26,84%),
- ▶ 107 576 kredytów na zakup gruntów rolnych (KZ/nKZ) w kwocie 4,36 mld zł (26,39%).

Wartość inwestycji realizowanych przy udziale kredytów wyniosła 49,07 mld zł.

Ponadto, od 1995 r. Agencja stosuje dopłaty do oprocentowania kredytów inwestycyjnych i obrotowych na wznowienie produkcji po wystąpieniu szkód spowodowanych klęskami, których do 30.06.2010 r. udzielono 1 210 512 w łącznej kwocie 9,69 mld zł.

Inną formą wsparcia z budżetu krajowego są poręczenia i gwarancje spłaty kredytów bankowych. Poręczenia Agencji udzielane są do wysokości 80% lub do 100% wykorzystanej kwoty kredytu w zależności od wysokości dochodu na osobę w rodzinie studenta. Pierwszeństwo w uzyskaniu poręczenia spłaty kredytu studenckiego mają osoby o niskich dochodach w rodzinie. Przy udzielaniu poręczeń kredytów studenckich nie jest pobierana prowizja.

Od 2001 r. z powyższej pomocy skorzystało dotychczas 4 781 studentów, a łączna kwota udzielonych poręczeń wynosi 66,75 mln zł. W br. Agencja udzieliła 193 poręczeń kredytów studenckich w kwocie 2,61 mln zł.

W roku 2009 wydatkowano na program utylizacji padłych zwierząt gospodarskich 55,10 mln zł, podczas gdy w roku poprzednim kwota ta wyniosła 45,20 mln zł. W ramach wydatkowanych środków, pomocą finansową w 2009 r. objęto poniesione przez rolników koszty utylizacji ponad: 108 tys. szt. bydła, w tym 43 tys. szt. podlegających badaniu w kierunku TSE (BSE), 5,6 tys. szt. owiec i kóz, w tym 4,2 tys. podlegających badaniu w kierunku TSE (BSE), 4,3 tys. szt. koni oraz 178 tys. szt. przeliczeniowych świń. Wydatkowane środki w 26% dotyczyły pomocy przeznaczonej na koszty utylizacji zwierząt podlegających badaniu w kierunku TSE (BSE), czyli bydła w wieku powyżej 2 lat oraz owiec i kóz powyżej 18 miesięcy, w 24% dotyczyły pomocy na koszty utylizacji młodego bydła, owiec, kóz i koni, a pozostałe 50% wydatkowanych środków dotyczyło pomocy na poniesione przez rolników koszty utylizacji padłej trzody chlewnej.

Agencja wypłaca również ze środków krajowych ekwiwalent za prowadzenie upraw leśnych dla ok. 8 tys. właścicieli gruntów rolnych, którzy w latach 2002–2003 dokonali zalesienia, na podstawie ustawy z 8 czerwca 2001 r. o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia. (Dz.U. z 2001 r., Nr 73, poz. 764 z późn. zm.), na łącznej powierzchni ok. 19 500 ha. Tabela przedstawia wysokość wypłacanych przez Agencję środków finansowych w latach, 2008–2009.

Tab. 31.

Ze środków krajowych przyznawana jest również pomoc finansowa o charakterze *de minimis* dla rolników, którzy złożyli wniosek o płatność uzupełniającą do powierzchni upraw chmielu za 2008 r. lub za 2009 r., inną niż płatność uzupełniająca do powierzchni uprawy chmielu niezwiązana z produkcją.

Do końca sierpnia br. wypłacono pomoc 988 rolnikom w łącznej wysokości ponad 20 mln zł.

Dopłaty bezpośrednie do gruntów rolnych

Polska, tak jak większość „nowych” krajów członkowskich Unii Europejskiej (z wyjątkiem Słowenii i Malty), stosuje uproszczony system płatności bezpośrednich (ang. Single Area Payment Scheme – SAPS).

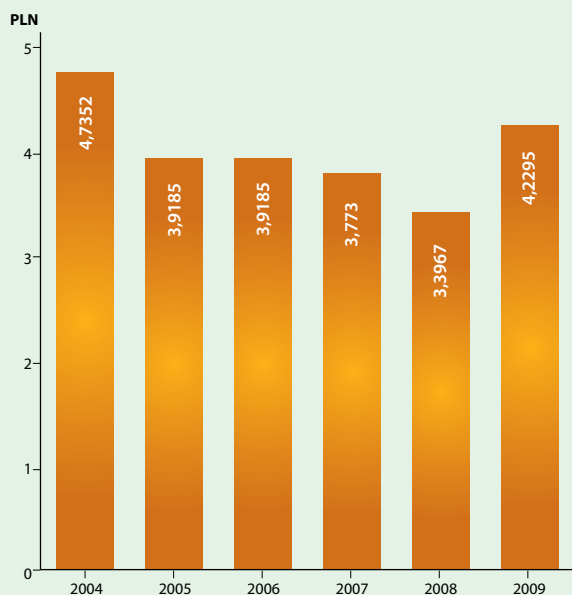
Płatności bezpośrednie mają charakter płatności rocznych, dla których co rok Komisja Europejska określa pułapy finansowe, w ramach, których mogą być realizowane płatności. Pułapy finansowe określone są w euro, w związku z tym istotne znaczenie przy ustalaniu stawek płatności ma kurs euro określany przez Europejski Bank Centralny na dzień 30 września danego roku. **Ryc. 18.**

Rok	Wysokość kwoty ekwiwalentu [zł]
2008	39 491 919,98
2009	40 806 609,18
2010*	31 595 103,50
Razem	284 292 506,33

Tab. 31. Wypłaty ekwiwalentów

* do 31 sierpnia 2010 r.

Ryc. 18. Kurs euro w latach 2004–2009.

waluta	SAPS (JPO)	inne rośliny	chmiel bieżący	chmiel historyczny	płatności zwierzęce	płatność cukrowa	płatność do upraw roślin energetycznych	płatność do owoców miękkich	płatność do pomidorów
2004									
PLN	210,53	292,78	1013,81	x	x	x	x	x	x
2005									
PLN	225,00	282,35	870,02	x	x	x	x	x	x
2006									
PLN	276,28	313,45	962,75	x	x	33,94	x	x	x
2007									
PLN	301,54	294,91	452,76	526,01	438,76	37,29	169,78	x	x
2008									
PLN	339,31	269,32	407,60	591,50	379,55	39,45	152,85	1358,68	133,65
2009									
PLN	506,98	356,47	507,54	861,32	502,62	53,47	190,33	1691,80	166,82

Tab. 32. Stawki poszczególnych rodzajów płatności w latach 2004-2009

Województwa	JPO	UPO inne rośliny	UPO chmiel bieżący	UPO chmiel historyczny	UPO płatności zwierzęce	Płatność do pomidorów	Płatność do owoców miękkich	Płatności do roślin energetycznych	Płatność z tytułu cukru
dolnośląskie	1616962398	1128019560	163590,02	77144,03	66266471,83	93382,17	1679263,45	3112690,65	205826457,6
kujawsko-pomorskie	1910710566	1338638859	48425,92	20916,24	95329118,55	13642290	2915375,17	461699,27	346700191,3
lubelskie	2462455548	1557068451	7677208,47	3458856,94	179675032,1	6931696	44807992,17	1304216,18	290334807,9
lubuskie	722559543,7	474633583,1	53729,24	24822,23	52447674,7	298399,01	509887,96	550598,02	18047191,44
łódzkie	1787446458	1138305918	21577,08	3987,16	142706077,8	5469644,3	3516575,36	498100,62	67950471,41
małopolskie	935579998	508891164,7	525,2	0	119681807,2	0	1451131,53	88864,19	13245488,33
mazowieckie	3463411798	2045118295	56992,41	17572,04	449738289,2	496451,67	29956532,3	971176,78	162882070,3
opolskie	928745113,9	695116701,8	421179,92	199485,86	32746856,44	0	53867,83	6492696,27	162697022,4
podkarpackie	983773989,5	537142153,3	95887,28	42645,76	109672366,4	0	2525128,54	1240250,26	43953753,76
podlaskie	1877869819	1132006250	0	0	391327687,8	0	1587251,55	148477,5	41404686,87
pomorskie	1300628802	887770530,6	0	0	97776603,64	0	2135301,72	1428929,41	87685900,54
śląskie	625334736,8	418809724,5	4816,23	2275,66	46897820,54	34325,7	244343,74	432241,12	17224376,44
świętokrzyskie	913768147,6	517233023,9	33403,5	14524,62	88030285,69	428053,6	7026346,19	69100,44	64946026,17
warmińsko-mazurskie	1768079379	1131863117	2734,67	0	278450957,2	0	2695385,57	788120,21	31681753,02
wielkopolskie	3170061611	2225434524	823139,48	392510,52	193971865,8	23405680	2151069,56	3912164,47	379849352,6
zachodnio-pomorskie	1484750491	1030354393	22094,53	0	75972791,97	0	4253619,39	6058359,69	87816877,16
Razem	25952138400	16766406248	9425303,95	4254741,06	2420691707	50799923	107509072	27557685,1	2022246427

Tab. 33. Kwoty zrealizowanych płatności w podziale na poszczególne schematy pomocowe i w podziale na poszczególne województwa

Przy zastosowaniu obowiązującego w danym roku kursu euro, stawki poszczególnych rodzajów płatności w latach 2004–2009 przedstawia **tabela 32**.

Do 27 sierpnia 2010 r. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa zrealizowała płatności bezpośrednie za lata 2004–2009 w wysokości 47 361 029 507 zł. **Tab. 33, Ryc. 19.**

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 (PROW)

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 był ukierunkowany na aspekty społeczne, ekonomiczne i środowiskowe rozwoju obszarów wiejskich i uzupełniał działania podejmowane w ramach polityki spójności oraz Wspólnej Polityki Rolnej, realizując cele strategiczne:

- ▶ Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej (działania: Renty strukturalne, Wspieranie gospodarstw niskotowarowych oraz Grupy producentów rolnych).
- ▶ Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich (działania Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt, Zalesianie gruntów rolnych oraz Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej).

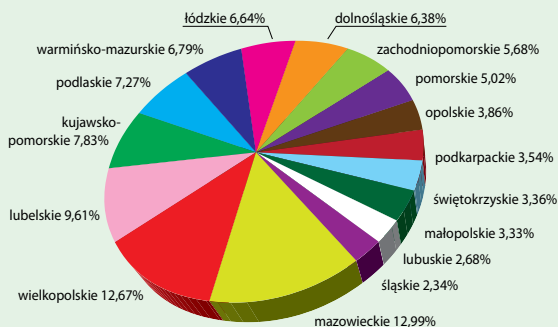
Dodatkowo w ramach PROW zarezerwowano środki (ponad 20% całości budżetu) na: uzupełnienie płatności bezpośrednich, realizację projektów zgłoszonych w ramach programu przedakcesyjnego SAPARD oraz pomoc techniczną.

Całkowity budżet PROW wynosił 3 592,4 mln euro (w tym 2 866 mln euro z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej) i został wykorzystany w 99,98%. **Tab. 34.**

SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004–2006”

Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów Wiejskich, 2004–2006” był dokumentem określającym zakres i formę wsparcia obszarów wiejskich w Polsce w okresie programowania 2004–2006, realizującego cele Polityki Spójności UE.

Program stanowił jeden z elementów realizacji strategii rozwoju społeczno-gospodarczego, określonej w Narodowym Planie Rozwoju na lata 2004–2006 (NPR).

Ryc. 19. Procentowy udział środków z tytułu płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego za lata 2004–2009 w podziale na województwa

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków	Liczba decyzji przyznających pomoc	Kwota zrealizowanej płatności w mln zł
Renty strukturalne	58 341	54 014	2 083,7
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	172 728	157 656	1 316,6
Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	2 052 698	2 007 334	3 708,3
Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych	75 500	70 600	814,9
Zalesianie gruntów rolnych	10 513	9 006	384,5
Dostosowanie gospodarstw do standardów UE	72 591	71 385	2 415,2
Grupy producentów rolnych	103	100	24,2
Pomoc techniczna	110	96	108,3
Uzupełnienie płatności obszarowych	4 249 786	4 208 344	2 866,9
Projekty w ramach rozporządzenia nr 1268/1999	1 829	1218	467,7
Ogółem	6 694 199	6 579 753	14 190,3

Tab. 34. Realizacja Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich; źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Wyszczególnienie	Limit środków na lata 2004–2006 w mln zł.	Wnioski złożone		Zawarte umowy		Zrealizowane płatności	
		liczba	kwota w mln zł	liczba	kwota w mln zł	kwota w mln zł	wykorzystanie limit %
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	2183,3	42582	4573,4	24230	2490,9	2418,5	110,77
Ułatwienie startu młodym rolnikom	709,9	18858	942,9	14151	707,6	707,6	99,67
Szkolenia	75,2	660	309,6	182	78,2	73,5	97,77
Wsparcie doradztwa rolniczego	164,5	56	214,7	33	167,8	161,8	98,30
Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	1962,3	1646	2928,4	1114	1801,6	1702,3	86,75
Przywracanie potencjału produkcji leśnej	51,7	57	82,3	39	52,1	51,6	99,80
Scalanie gruntów ¹⁾	67,2	46	129,3	32	64,5	62,8	93,49
Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego ¹⁾	327,2	3425	687,0	2036	404,6	395,9	121,00
Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa	315,2	7170	524,8	4106	296,8	282,0	89,48
Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi ¹⁾	371,2	308	606,5	255	375,6	373,0	100,49
Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej w rolnictwie	161,1	4953	261,0	3394	153,8	146,7	91,04
Pilotażowy Program LEADER+	114,3	435	151,8	316	118,6	115,5	101,04
Wpieranie systemu zarządzania i wdrażania Projektu	54,2	220	79,5	180	50,6	44,8	82,65
Rozwój instytucjonalny	34,2	143	131,5	133	55,3	50,7	148,24
Informowanie i promocja Programu	8,8	151	22,2	118	9,4	5,6	63,63
OGÓLEM	6600,3²⁾	80710	11644,9	50319	6827,4	6592,3	99,87

¹⁾Poszczególne kwoty przedstawiane w ramach działań Scalanie gruntów, Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego oraz Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi, dotyczą jedynie środków wspólnotowych. Kwoty te nie uwzględniają środków współfinansowania krajowego, dlatego też wykorzystanie limitu środków przedstawiono jako procent wykorzystania unijnej części alokacji dla wymienionych działań.

²⁾Limity finansowe obowiązujące od 16 czerwca 2009 r. do 30 czerwca 2009 r. zostały przeliczone wg kursu 4,4910 (kurs EBC z przedostatniego dnia roboczego Komisji Europejskiej miesiąca poprzedzającego miesiąc, dla którego dokonuje się wyliczenia limitu alokacji środków wspólnotowych).

Tab. 35. Realizacja SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004–2006”; źródło: *Institucje Wdrażające*

Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004–2006”, finansowany był ze środków Unii Europejskiej pochodzących z Sekcji Orientacji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOiGR), w połączeniu z krajowymi środkami publicznymi (budżet państwa, środki samorządowe) i środkami własnymi beneficjentów.

W latach 2004–2006 polska wieś w ramach tego programu otrzymała wsparcie w wysokości 1 787 812 868 euro, z czego 1 192 689 238 euro stanowiły środki Unii Europejskiej, a 595 123 630 euro krajowe środki publiczne.

Wnioski na realizację Programu składane były od II półrocza 2004 r. do II kwartału 2007 r. (poza pomocą techniczną oraz działaniami wdrażanymi przez samorządy województw). Od początku uruchomienia Programu wpłynęło 80 710 wniosków o dofinansowanie na kwotę 11,6 mld zł, co stanowi 176,12% limitu finansowego na lata 2004–2006. Podpisano 50 319 umów na kwotę około 6,8 mld zł, co stanowi 99,87% limitu. **Tab. 35.**

Od początku uruchomienia programu największej środków przekazano na wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych i poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych. Zrealizowane w ramach wsparcia inwestycji w gospodarstwach zadania w ponad 88% dotyczyły zakupów wyposażenia i sprzętu ruchomego. W zakresie „Poprawy przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” dokonywano głównie poprawy i kontroli warunków zdrowotnych (26%), poprawy i kontroli jakości (22%) i stosowania nowych technologii (18%).

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 (PROW)

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013) jest dokumentem określającym zakres i formę wsparcia obszarów wiejskich w Polsce w kolejnym okresie programowania, to jest w latach 2007–2013. Duża część przewidzianych w programie działań jest kontynuacją instrumentów wdrażanych w latach 2004–2006 w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006, realizującego w Polsce tzw. działania towarzyszące Wspólnej Polityce Rolnej oraz Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004–2006”, realizującego cele Polityki Spójności UE.

PROW 2007–2013 został przyjęty 24 lipca 2007 roku na posiedzeniu Komitetu ds. Rozwoju Obszarów Wiejskich Komisji Europejskiej. Zaś 7 września 2007 r. decyzją Komisji Wspólnot Europejskich nr CCI2007PL06RPO001 został zatwierdzony do realizacji.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 jest finansowany zarówno z budżetu UE (Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich – EFRROW), jak i z krajowych środków publicznych. Łączna kwota dofinansowania ze środków publicznych w ramach programu to ok. 17,4 mld euro. Alokacja środków z budżetu UE wynosi ponad 13,2 mld euro. Udział krajowych środków publicznych wyniesie ok. 4 mld euro. Faktycznie do rozdysponowania jest około 14 mld euro, ponieważ blisko 3 mld stanowią zobowiązania z lat 2004–2006 podjęte w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006.

Przeprowadzono nabory wniosków w działaniach ze wszystkich osi, jak również w ramach „Pomocy technicznej”. **Tab. 36, Ryc. 20.**

Według danych 16 lipca 2010 roku, od początku realizacji programu dokonane zostały płatności na kwotę około 15,54 mld zł, w tym 11,97 zł pochodzi ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), co stanowi 22,46% alokacji środków EFRROW przeznaczonych na realizację PROW 2007–2013. Najwięcej płatności zrealizowano w ramach działania „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)” (około 26,12% wszystkich zrealizowanych płatności), „Renty strukturalne” (około 20,63% wszystkich zrealizowanych płatności), „Program rolnośrodowiskowy” (około 16,01% wszystkich zrealizowanych płatności) oraz „Modernizacja gospodarstw rolnych” (około 15,85% wszystkich zrealizowanych płatności).

Modyfikacje PROW na lata 2007–2013

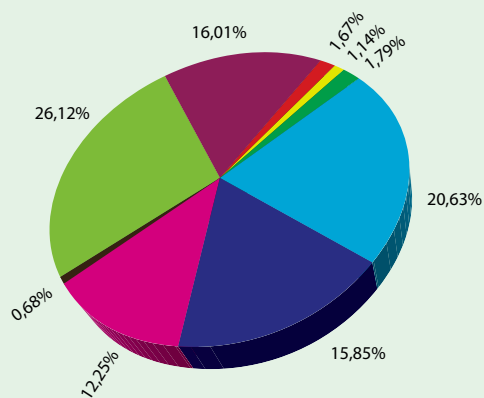
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi podjęło działania w celu dokonania zmian w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Przedmiotowe zmiany wynikają z konieczności dostosowania PROW 2007–2013 do nowo wprowadzonych przepisów wspólnotowych dotyczących tzw. nowych wyzwań oraz przeciwdziałania kryzysowi gospodarczemu. Część proponowanych zmian planuje się wprowadzić w związku z analizą wdrażania programu w pierwszych dwóch latach działania PROW 2007–2013.

Zmiany związane z tzw. nowymi wyzwaniami

1 W związku z realizacją tzw. European Economy Recovery Plan (EERP), budżet Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich został zwiększony o 1,020 mld euro. Dodatkowe

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków	Liczba wydanych decyzji / zawartych umów	Zrealizowane płatności w mln zł.
Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	220	-	-
Ułatwianie startu młodym rolnikom	7704	6005	279,0
Renty strukturalne	17065	13674	3206,3
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	8217	7455	0,5
Modernizacja gospodarstw rolnych	43235	32890	2463,0
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	1625	779	331,9
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa ¹⁾	284	221	4,6
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	12986	10144	0,05
Działania informacyjne i promocyjne	6	2	-
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych – zobowiązania z lat 2004–2006	-	-	1904,3
Grupy producentów rolnych	400	389	106,3
Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (kampania 2007, 2008, 2009, 2010)	2999610	2223601	4060,0
Program rolnośrodowiskowy	365181	247583	2488,2
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	8355	5807	258,9
Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzenie instrumentów zapobiegawczych	169	42	-
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	7888	4292	177,9
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	15011	1858	33,1
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	2298	1779	24,5
Odnowa i rozwój wsi	4245	2668	142,3
Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju	9891	616	0,07
Wdrażanie projektów współpracy	20	3	0,01
Funkcjonowanie lokalnej grupy działania	682	664	47,8
Pomoc Techniczna	435	209	14,4
RAZEM	3505527	2560681	15543,1

Tab. 36. Obsługa wniosków złożonych w ramach PROW 2007–2013; źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (stan na dzień 16.07.2010 r.).

ułatwienie młodym startu
 renty strukturalne
 modernizacja gospodarstw rolnych
 wspieranie gospodarstw niskotowarowych
 grupy producentów rolnych
 ONW
 program rolnośrodowiskowy
 zalesienie gruntów rolnych oraz
 zalesianie gruntów inne niż rolne

Ryc. 20. Płatności ze środków publicznych wypłacone beneficjentom działań wdrażanych w ramach PROW 2007–2013 – stan na dzień 16 lipca 2010 r.; źródło: Opracowano w Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich MRiRW na podstawie sprawozdań miesięcznych ARiMR.

Działanie	Dodatkowy wkład EFFROW	Wkład budżetu
Modernizacja gospodarstw rolnych	101 334 000,00	11 259 333,00
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	33 778 000,00	3 753 111,00
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	33 778 000,00	3 753 111,00
RAZEM	168 890 000,00	18 765 555,00

Tab. 37. Podział dodatkowych środków na poszczególne działania (w EUR na cały okres).

środki przyznane Polsce na działania w zakresie rozwoju obszarów wiejskich (168 890 000 euro) zostaną przeznaczone na tzw. nowe wyzwania realizowane poprzez odpowiednie projekty w ramach działań:

- ▶ Modernizacja gospodarstw rolnych – projekty dotyczące restrukturyzacji gospodarstw mleczarskich (rozwój produkcji mleka lub reorientacja w związku z zaprzestaniem produkcji mleka). Do tej kategorii należałoby zaliczać projekty realizowane przez podmioty posiadające obecnie kwotę mleczną, inwestujące w poprawę wyników ekonomicznych gospodarstwa w drodze rozwoju/ modernizacji produkcji mleka lub innego kierunku produkcji.
- ▶ Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa poprzez gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi – projekty w zakresie retencjonowania wody w szczególności retencję glebową i zapobieganie odwadnianiu, a także renaturyzacja torfowisk i cieków w sposób odtwarzający ich zdolność retencyjną.
- ▶ Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej – projekty w zakresie wykorzystania energii odnawialnej oraz projekty związane z budową infrastruktury szerokopasmowego internetu na obszarach wiejskich. **Tab. 37.**

2 Podniesiono o 10 pkt. procentowych poziom współfinansowania inwestycji z zakresu tzw. nowych wyzwań dla projektów dotyczących wspólnego użytkowania maszyn w ramach sektora mleczarskiego.

3 Wprowadzono możliwość wypłaty zaliczek dla beneficjentów działań: Modernizacja gospodarstw rolnych, Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej oraz leśnej, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw.

Zmiany wynikające z doświadczeń we wdrażaniu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013

- 1 Renty strukturalne – zaostrożono kryterium dot. przekazywania gospodarstwa rolnego.
  - ▶ przekazywanie gruntów na powiększenie innego gospodarstwa i które w efekcie osiągnięto wielkość nie mniejszą niż średnia wielkość gospodarstwa w kraju, przy czym gospodarstwo po przekazaniu musi być większe od gospodarstwa przejmowanego o co najmniej 10% w przypadku, gdy przekazywane jest gospodarstwo powyżej 10 ha;
  - ▶ przekazywanie gospodarstwa następcy dopuszcza się tylko w przypadku gdy ten następca jest beneficjentem działania Ułatwienie startu młodym rolnikom, przy czym warunek dotyczący wielkości gospodarstwa może być spełniony w terminie trzech lat od momentu jego przejęcia.

2 W działaniu Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej uwzględniono wprowadzenie preferencji dla konsolidacji podmiotów. W przypadku realizacji operacji związanych z konsolidacją podmiotów, limit kwoty pomocy zwiększony zostanie do 50 mln zł. Obniża się jednocześnie maksymalną dopuszczalną kwotę pomocy dla innych podmiotów do 10 mln zł.

3 W działaniu Ułatwianie startu młodym rolnikom wprowadzono możliwość przyznania premii, gdy młody rolnik dzierżawi gospodarstwo od osób fizycznych (dotychczas premie przyznawano w przypadku przejmowania gospodarstw na własność lub w dzierżawę z zasobu skarbu państwa).

4 W działaniu Ułatwianie startu młodym rolnikom podniesiono premię dla młodego rolnika do 75 tys. zł.

5 W działaniu Ułatwianie startu młodym rolnikom złagodzone wymogi co do wielkości gospodarstwa – w województwach, gdzie średnia wojewódzka jest wyższa od średniej krajowej, obniżono wymaganą średnią wielkość gospodarstwa do poziomu średniej krajowej.

6 Zmieniono limity wsparcia w działaniu Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw: jeśli w ramach operacji utworzone zostanie 1 miejsce pracy pomoc może wynieść maksymalnie 100 tys. zł, gdy tworzone są co najmniej dwa miejsca pracy – 200 tys. zł, gdy powstaną co najmniej 3 miejsca pracy – 300 tys. zł.

7 W ramach działań Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności i Działania informacyjne i promocyjne, planuje się objęcie wsparciem także podmiotów uczestniczących w krajowym systemie jakości „QMP” (Quality Meat Program).

8 W ramach działania Program rolnośrodowiskowy postanowiono zróżnicować stawki płatności dla ekologicznego orzecha włoskiego od 160 zł/ha. do 800 zł/ha w zależności od tego czy uprawa jest owocująca i czy ma certyfikat.

Powyższe zmiany do Programu zostały zaakceptowane przez Komisję Europejską.

DYSKUSJA NAD KSZTAŁTEM WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ PO 2013 ROKU

Debata na temat przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej prowadzona na forum UE w latach 2009 i 2010 przygotowuje podstawy pod zaplanowany na lata 2011–2012 proces legislacyjny, w którym zostaną wypracowane i przyjęte ramy prawne przyszłej WPR. Bardzo istotnym elementem debaty będzie dyskusja nad zapowiedzianym na listopad 2010 r. komunikatem Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego i Rady UE nt. przyszłości WPR. Oczekuje się, że dokument ten będzie zawierał pewne scenariusze możliwych zmian. W połowie 2011 r. należy spodziewać się prezentacji przez KE oficjalnych projektów legislacyjnych w zakresie przyszłości WPR. Publikacja tych dokumentów zbiegnie się w czasie z objęciem przez Polskę przewodnictwa w Radzie UE (II poł. 2011 r.).

Na forum Rady Ministrów UE, poczynając od września 2008 r., przyszłość WPR jest przedmiotem dyskusji inicjowanych przez kolejne prezydencje: francuską, czeską, szwedzką i hiszpańską na forum nieformalnych spotkań ministrów ds. rolnictwa. Każda z wymienionych prezydencji skupiała się na innym obszarze WPR. Dyskusja prowadzona przez Francję miała charakter horyzontalny, dotyczący całości WPR, jej celów, stojących przed nią wyzwań oraz znaczenia tej polityki w kontekście przyszłości. Prezydencja czeska skupiła się na kwestii przyszłości płatności bezpośrednich. Szwecja ukierunkowała dyskusję na obszar przyszłości wsparcia rozwoju obszarów wiejskich oraz relacji między sektorem rolnym a zmianami klimatu, Hiszpania natomiast poruszyła kwestię mechanizmów zarządzania rynkami oraz kwestię udziału rolnictwa i WPR w realizacji celów nowej strategii gospodarczej UE – Europa 2020.

Polska aktywnie uczestniczy w debacie o przyszłości WPR, a w wielu kwestiach jest wiodącym reprezentantem grupy nowych państw członkowskich. Podstawą udziału przedstawicieli Polski w tych pracach jest opracowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Stanowisko Rządu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku. Dokument ten zatwierdzony został przez Radę Ministrów 12 czerwca 2009 r.

Zgodnie ze Stanowiskiem przyszła Wspólna Polityka Rolna powinna nadal przyczyniać się do poprawy integracji i spójności UE. Polski Rząd uważa, że przyszła WPR powinna pozostać polityką w pełni wspólnotową, w każdym wymiarze, w tym także budżetowym, a więc opartą o wspólnotowe finansowanie. Ponadto

należy zlikwidować istniejące różnice w poziomie wsparcia bezpośredniego. Przyszła WPR musi być polityką możliwie prostą i stabilną, zrozumiałą zarówno dla rolników, jak i podatników. WPR musi też pozostać polityką wzmacniającą spójność i solidarność w ramach Wspólnoty. Polski Rząd uważa, że dotychczasowe cele i zasady WPR pozostają nadal aktualne, choć niezbędne jest też uwzględnienie przez tę politykę nowych celów oraz modyfikacja wielu ze stosowanych dziś rozwiązań i instrumentów. Za zasadne uznaje zachowanie wszystkich trzech elementów obecnej WPR: wspólnej organizacji rynków, systemu płatności bezpośrednich oraz polityki rozwoju obszarów wiejskich¹.

Przejawem aktywności państw członkowskich UE w dyskusji o przyszłości WPR po 2013 roku są wspólne deklaracje przyjmowane przez grupy tych państw w różnych konfiguracjach. Na spotkaniu w Paryżu 10 grudnia 2009 r. Deklaracja paryska w sprawie Wspólnej Polityki Rolnej i Żywnościowej przyjęta została przez ministrów rolnictwa 22 państw członkowskich UE, w tym Polski. Dokument podkreśla kluczową wartość rolnictwa dla rozwoju politycznego i gospodarczego Europy oraz opowiada się za utrzymaniem polityki rolnej i żywnościowej na szczeblu wspólnotowym. Z kolei powstała z inicjatywy Polski Deklaracja w sprawie przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku, uzgodniona przez przedstawicieli Bułgarii, Cypru, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Słowacji i Węgier, przyjęta została w Warszawie 3 lutego 2010 r. W dokumencie tym podkreśla się niemożliwość osiągnięcia celów strategii gospodarczej Europa 2020 bez żywotnego, wielofunkcyjnego rolnictwa i obszarów wiejskich, wskazując przy tym wkład WPR w osiąganie integracji i spójności terytorialnej na poziomie Wspólnoty, państw członkowskich i regionów. Państwa, które poparły deklarację opowiadają się za zachowaniem wspólnotowego i solidarnego charakteru WPR wraz z odpowiednim poziomem jej finansowania po 2013 r. W dokumencie postuluje się także konieczność odejścia od historycznych kryteriów alokacji płatności bezpośrednich poprzez powiązanie wsparcia finansowego z aktualnymi i przyszłymi celami, co ma zapewnić uczciwą konkurencję w całej UE. Ponadto sygnatariusze deklaracji postulują konieczność utrzymania mechanizmów interwencji rynkowej, dalszego wsparcia rozwoju obszarów wiejskich oraz dalszego uproszczenia WPR w celu ograniczenia jej kosztów wdrożeniowych.

Dla procesu legislacyjnego dotyczącego przyszłego kształtu WPR istotny jest fakt, że zgodnie z postanowieniami Traktatu Lizbońskiego, toczyć on się będzie w ramach dawnej procedury współdecydowania (obecnie tzw. zwykła procedura prawodawcza), gdzie część kompetencji decyzyjnych spoczywa na barkach Parlamentu Europejskiego. Oznacza to, że proces ten może być dłuższy i mniej przewidywalny w stosunku

do dotychczasowej praktyki, a także, że odpowiedzialność za ostateczne rozstrzygnięcia w sprawie przyszłości WPR będzie w równym stopniu dzielona między ministrów rolnictwa i europarlamentarzystów.

Parlament Europejski jest aktywny w dyskusji nt. przyszłości WPR. W listopadzie 2009 r. rozpoczęły się w Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi PE pierwsze przesłuchania związane z tym tematem. Efektem prac prowadzonych w pierwszej połowie 2010 r. było przyjęcie 8 lipca 2010 r. rezolucji ws. przyszłości WPR. Dokument ten odzwierciedla stanowisko eurodeputowanych w debacie nad reformą WPR. PE podkreślił, iż europejski model rolnictwa nie tylko zapewnia bezpieczeństwo żywnościowe Europie, ale też pełni wiele innych, ważnych funkcji publicznych, przyczyniając się do zrównoważonego rozwoju całej UE, a także do realizacji celów zawartych w Strategii „Europa 2020”. Eurodeputowani opowiedzieli się za silną WPR, finansowaną w odpowiedniej wysokości z budżetu unijnego, w tym za utrzymaniem obecnej struktury tej polityki opartej o dwa filary oraz za zachowaniem instrumentów rynkowych, jako siatki bezpieczeństwa. Podkreślono także, iż system płatności bezpośrednich oparty o historyczne kryteria nie powinien być kontynuowany.

W kwietniu 2010 r. Komisarz UE ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich Dacian Ciolos zainicjował konsultacje publiczne na temat przyszłości, zasad i celów Wspólnej Polityki Rolnej. Do 11 czerwca br. zainteresowane osoby i organizacje mogły przekazywać swoje opinie dotyczące przyszłości WPR, jej celów i zasad, odpowiadając na cztery pytania przygotowane przez Komisję Europejską na stronie internetowej. W dniach 19–20 lipca 2010 r. miała miejsce w Brukseli konferencja, na której podsumowano zgłoszone sugestie i opinie. Łącznie w ramach konsultacji odnotowano blisko 5,5 tys. odpowiedzi, z czego ponad 1 tys. z Polski. Opinie zebrane w procesie konsultacji mają stanowić wkład w procesie opracowywania kształtu przyszłej wspólnej polityki rolnej. Większość uczestników konsultacji wyraziła opinię, że polityka rolna w UE powinna być w całości realizowana na poziomie wspólnotowym, a jej główne zadania to zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego oraz dostarczanie dóbr publicznych w zakresie ochrony środowiska, klimatu i utrzymania żywotnych obszarów wiejskich. Odpowiedzi przekazane przez polskich uczestników debaty w zdecydowanej większości pokrywały się z wizją przyszłej WPR zawartą w Stanowisku Rządu RP w sprawie przyszłości WPR Unii Europejskiej po 2013 roku z czerwca 2009 r.

1 - Pełny tekst Stanowiska Rządu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku przyjętego przez Radę Ministrów 12 czerwca 2009 r. znaleźć można na stronie internetowej MRiRW (www.minrol.gov.pl) w zakładce „WPR po 2013 roku”.

POLITYKA WSPARCIA SEKTORA RYBOŁÓWSTWA

Polski sektor rybołówstwa korzystał ze wsparcia finansowego w ramach zakończonego 30 czerwca 2009 r. Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006 oraz Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013” (PO RYBY 2007–2013), który został przyjęty przez KE w październiku 2008 r. Agencją płatniczą dla obu programów jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006

Wejście Polski do struktur Unii Europejskiej umożliwiło kontynuację procesu modernizacji branży przetwórstwa rybnego przy pomocy Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006”. W programie tym w ramach działania 3.4.: **„Przetwórstwo i rynek rybny” wydzielono 4 operacje:**

- ▶ 3.4.1. Zwiększenie zdolności produkcyjnych (budowa zakładów przetwórczych lub inwestycje w istniejących zakładach przetwórczych).
- ▶ 3.4.2. Modernizacja istniejących zakładów przetwórczych bez zwiększenia zdolności produkcyjnych.
- ▶ 3.4.3. Budowa obiektów hurtowej sprzedaży produktów rybnych.
- ▶ 3.4.4. Modernizacja istniejących obiektów hurtowej sprzedaży produktów rybnych.

Pomoc finansowa na realizację projektów w zakresie przetwórstwa ryb i handlu produktami rybnymi udzielana była wnioskodawcy w wysokości do 40% kosztów kwalifikowalnych projektu. W przypadku projektów, które dotyczyły urządzeń zmniejszających negatywne oddziaływanie na środowisko lub technik mających na celu zmniejszenie negatywnego oddziaływanie na środowisko wsparcie finansowe mogło wynieść nawet do 70% kwalifikowalnych kosztów projektu.

Przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem rybnym oraz sprzedażą hurtową ryb i produktów rybnych od początku funkcjonowania SPO należały do grupy uczestników rynku rybnego, które najefektywniej wykorzystywały unijne środki. W całym okresie programowania firmy należące do sektora rybnego z całego kraju złożyły 304 wnioski o dofinansowanie na łączną kwotę 386 mln zł. W wyniku weryfikacji złożonych wniosków podpisano 233 umowy na łącz-

ną kwotę dofinansowania 247 mln zł. W rezultacie zrealizowanych projektów ARiMR wypłaciła beneficjentom ponad 234 mln zł. Limit finansowy przeznaczony na to działanie został wykorzystany w 93%.

Najwięcej projektów, bo aż 75 na łączną kwotę dofinansowania 97,7 mln zł, zrealizowano w województwie pomorskim, z czego udział własny beneficjentów wyniósł 139,4 mln zł. Na drugim miejscu, pod względem ilości zrealizowanych projektów, znalazło się województwo zachodniopomorskie, gdzie zrealizowano 58 projektów na łączną kwotę 71,9 mln zł przy udziale środków własnych beneficjentów w wysokości 106,9 mln zł.

Największy projekt został zrealizowany w województwie zachodniopomorskim. Zrealizował go beneficjent z Koszalina, a sam projekt polegał na zakupie budynku produkcyjnego i dostosowaniu go do uruchomienia przetwórstwa rybnego. Łączny koszt realizacji tego projektu opiewał na kwotę 57 mln zł, z czego kwota dofinansowania wyniosła 22,8 mln zł.

Zrealizowane projekty inwestycyjne były bardzo różne, począwszy od zakupu środków transportu zewnętrznego i wewnętrznego poprzez zakup całych linii technologicznych: linii produkcji konserw, instalacji do podsuszania i podwędzania ryb, linii do pakowania produktów rybnych, instalacji do zamrażania i rozmrażania ryb, ciągu technologicznego do zagospodarowania odpadów poprodukcyjnych, a także wytwarzania produktów z ryb do bezpośredniego spożycia. W ramach zakupów i montażu wyposażenia dodatkowego, przedsiębiorcy zaopatrywali się m.in. w wagi elektroniczne, myjki wysokociśnieniowe, instalacje armatury wodnej, gazowej, grzewczej. Do istotnych inwestycji należały także działania na rzecz poprawy oddziaływania zakładów na środowisko naturalne. Tego typu projekty były premiowane dodatkowymi środkami – beneficjent otrzymywał zwrot zamiast standardowych 40%, aż 70% kosztów kwalifikowalnych.

Przykłady najczęściej zrealizowanych inwestycji:

- ▶ 136 zrealizowanych projektów dotyczyło zakupu maszyn i wyposażenia zakładów przetwórczych w nowoczesny sprzęt produkcyjny (maszyny pakujące, wózki widłowe, maszyny do patroszenia, wyposażenie linii produkcyjnych),
- ▶ 57 projektów obejmowało zakup środków transportu (wewnętrznego jak i zewnętrznego),
- ▶ 38 projektów polegało na wykonaniu prac budowlanych (remont budynków, budowa magazynów, zaplecza sanitarnego, budowa chłodni),
- ▶ 25 zrealizowanych projektów przyczyniło się do ochrony środowiska i redukcji negatywnego oddziaływania na środowisko (zmniejszenie zużycia energii i paliw kopalnych, redukcja zużycia CO₂, budowa oczyszczalni ścieków, montaż instalacji solarnych).

W efekcie zwiększyły się zdolności produkcyjne w 48 firmach, w 73 zakładach zmodernizowano infrastrukturę bez zwiększania mocy produkcyjnych. Powstało 5 nowych hurtowni rybnych a 19 zmodernizowano.

Z danych szacunkowych Morskiego Instytutu Rybackiego wynika, że wielkość produkcji finalnej w przetwórstwie rybnym wzrosła z 301,9 tys. ton w 2004 r. do 380 tys. ton w 2009 roku. Przy czym wartość produkcji finalnej, która w 2004 r. wynosiła 2,850 mld zł, a w roku 2009 zł osiągnęła 4,374 mld zł.

Pod koniec 2009 r. w rejestrze Głównego Inspektoratu Weterynarii (GIW) znajdowało się 248 zakładów przetwórczych uprawnionych do handlu produktami rybnymi na obszarze UE. Dodatkowo zwiększyła się także liczba zakładów dopuszczonych do sprzedaży bezpośrednio na rynki lokalne w kraju. W końcu 2009 r. w rejestrze GIW znajdowało się już 211 podmiotów gospodarczych, dla porównania w 2006 r. było to 56 podmiotów.

Kontynuacja tego trendu modernizacji i unowocześnienia łańcucha produkcji i obrotu realizowana jest w ramach działania 2.5 „Inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu” w zakresie Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”.

Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”

Obecnie pomoc dla branży kontynuowana jest w PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013” w osi priorytetowej 2 jako środek 2.5 „Inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu”. W nowej perspektywie finansowej na środek ten przeznaczono 438 mln zł. Co najmniej 50% z tej kwoty przeznaczono zostało dla mikro i małych przedsiębiorstw. Dla tych podmiotów wzrósł też procent dofinansowania do zrealizowanej inwestycji z 40% jak to było w SPO do 60%.

Kontynuacja modernizacji sektora przetwórczego w ramach Programu Operacyjnego odbywa się poprzez realizację następujących celów:

- ▶ wzrost potencjału przemysłu przetwórczego produktów rybnych i obrotu tymi produktami,
- ▶ zmniejszenia negatywnego oddziaływania zakładów przetwórstwa produktów rybnych lub obrotu tymi produktami na środowisko,

- ▶ poprawy jakości i konkurencyjności przetwarzanych i wprowadzanych do obrotu produktów rybnych,
- ▶ utrzymania lub wzrostu poziomu zatrudnienia w przemyśle przetwórczym produktów rybnych i obrotu tymi produktami.

Najczęściej realizowane projekty w ramach tego środka to:

- ▶ budowa nowych lub remont starych budynków bezpośrednio związanych z procesami przetwórstwa produktów rybnych lub obrotem tymi produktami,
- ▶ zakup lub wymiana urządzeń bezpośrednio związanych z procesem przetwórstwa lub obrotem tymi produktami,
- ▶ zakup środków transportu zewnętrznego – samochody chłodnie czy wewnętrzznego – wózki widłowe,
- ▶ budowę lub remont zaplecza socjalnego dla pracowników.

Przykłady realizowanych projektów inwestycyjnych: wyposażenie wędzarni, wyposażenie linii przetwórczej do sałatek rybnych, rozbudowa powierzchni magazynowej do przechowywania ryb, budowa chłodni składowej, zakup linii technologicznej, wyposażenie w tunel mroźniczy czy budowa podczyszczalni ścieków.

W ramach tego środka wspomagany jest również obrót produktami rybnymi w celu dostarczenia na rynek żywności wysokiej jakości i zapewnienie bezpieczeństwa produktów. W tym celu ARiMR przyznaje pomoc na budowę, modernizację i inwestycje w wyposażenie hurtowni wprowadzających do obrotu produkty rybne.

W ramach środka 2.5 złożono 291 wniosków o dofinansowanie na kwotę 993 mln zł, co stanowi aż 226% limitu przeznaczanego na środek 2.5. W związku z tak ogromnym zainteresowaniem nabór w ramach tego środka został zamknięty. Do końca lipca 2010 r. podpisano 62 umowy na kwotę ok. 73 mln zł. W trakcie weryfikacji 57 wniosków zostało zweryfikowanych negatywnie i wnioski zostały odrzucone, natomiast 16 zostało wycofanych z dalszej oceny na prośbę wnioskodawców.

Dzięki postępowi technologii ostatnich lat, wrażliwym oczekiwaniom konsumentów oraz procesowi dostosowywania do norm UE, polskie przetwórstwo rybne staje się nowoczesną i konkurencyjną gałęzią przemysłu spożywczego, a środki płynące z funduszy unijnych są główną siłą sprawczą tego, że modernizacja i unowocześnienie tej gałęzi przemysłu jest możliwa w tak krótkim czasie.

ROLNICZE INSTYTUCJE

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa została utworzona na podstawie ustawy z 29 grudnia 1993 r. (Dz. U. nr 12 poz. 22 z 1994 r.) w celu wspierania rozwoju i modernizacji rolnictwa oraz obszarów wiejskich. W pierwszym okresie funkcjonowania (lata 1994–2002) ARiMR udzielała pochodzącego z budżetu krajowego wsparcia w postaci dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych oraz obrotowych. Po wejściu Polski do struktur UE zakres działalności Agencji uległ istotnemu rozszerzeniu, obejmując obsługę instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej i Funduszy Strukturalnych.

Od 2007 r., w związku z wkroczeniem w nową perspektywę finansową, Agencja odpowiada za dwa najważniejsze programy realizujące cele wspólnotowej polityki rozwoju obszarów wiejskich oraz polityki rybołówstwa w Polsce, tj. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 oraz Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”. ARiMR pełni funkcje:

- ▶ agencji płatniczej dla instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej (PROW, płatności bezpośrednie);
- ▶ podmiotu wdrażającego Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013;
- ▶ Instytucji Pośredniczącej dla Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”;
- ▶ instytucji obsługującej instrumenty pomocy krajowej.

Do końca 2009 r. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa dokonała płatności:

- ▶ 16,5 mld zł w ramach pomocy krajowej;
- ▶ 44,2 mld zł dla około 2 mln podmiotów w ramach płatności bezpośrednich do gruntów rolnych;
- ▶ 433 mln zł w ramach pomocy finansowej Wspólnej Organizacji Rynków Owoców i Warzyw;
- ▶ 1,1 mln zł w ramach Wspólnej Organizacji Rynku Rybnego;
- ▶ 11,3 mld zł w ramach działań PROW 2007–2013;

- ▶ 197,9 mln zł w ramach Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”.

Ponadto ARiMR zakończyła obsługę programów pomocy unijnej z okresu 2004–2006:

- ▶ z Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006” Agencja wypłaciła ponad 5,3 mld zł;
- ▶ z Sektorowego Programu Operacyjnego „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004–2006” Agencja wypłaciła 1 mld zł.

W 2009 r. zakończony został również proces akredytacji Agencji jako agencji płatniczej PROW 2007–2013. Agencja otrzymała pełną akredytację dla wszystkich 21 działań programu oraz pomocy technicznej.

W tym samym roku Agencja kontynuowała podnoszenie sprawności realizacji wypłat w ramach poszczególnych instrumentów pomocowych, w tym głównie z tytułu płatności bezpośrednich. Świadczy o tym przede wszystkim skracanie czasu dokonywania wypłat beneficjentom. Do 31 grudnia 2009 r. Agencja zrealizowała płatności w ramach Kampanii 2009 dla blisko 744 tys. rolników na łączną kwotę 6,1 mld zł, a więc o 1,8 mld zł więcej w porównaniu do tego samego okresu (31.12.2008 r.) roku ubiegłego. Płatności bezpośrednie za 2009 r. przekazywane były w pierwszej kolejności rolnikom, których gospodarstwa ucierpiały z powodu klęsk żywiołowych.

Ponadto w 2009 roku zostały uruchomione wszystkie (poza środkiem 1.2 uruchomionym w 2008 r.) środki z wdrażanych przez Agencję osi Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”.

Agencja Rynku Rolnego (ARR)

Agencja Rynku Rolnego

Agencja Rynku Rolnego (ARR) od 20 lat prowadzi działania w celu stabilizacji sytuacji na rynku rolno-żywnościowym. ARR została powołana w 1990 r. do prowadzenia polityki interwencyjnej państwa na polskim rynku rolnym. Od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej ARR funkcjonuje zgodnie z prawodawstwem wspólnotowym i jako akredytowana agencja płatnicza administruje mechanizmami Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) finansowa-

nymi i współfinansowanymi z budżetu UE oraz mechanizmami finansowanymi z budżetu krajowego. Działania Agencji służą producentom rolnym, przetwórcom, eksporterom, a także – w coraz szerszym wymiarze – konsumentom.

W ramach ustawowych kompetencji Agencja Rynku Rolnego:

- ▶ wypłaca środki finansowe uczestnikom poszczególnych mechanizmów WPR i programów krajowych administrowanych przez ARR,
- ▶ wydaje indywidualne rozstrzygnięcia skierowane do beneficjentów tych mechanizmów,
- ▶ prowadzi kontrole potwierdzające spełnienie przez przedsiębiorców warunków uczestnictwa w mechanizmach, w tym prawa do otrzymania środków finansowych bądź prawa do produkcji określonych produktów,
- ▶ administruje środkami finansowymi pochodzącymi z funduszy UE, budżetu państwa oraz funduszy promocji produktów rolno-spożywczych,
- ▶ przekazuje KE informacje dotyczące realizowanych mechanizmów WPR,
- ▶ informuje uczestników mechanizmów o decyzjach podjętych na szczeblu Wspólnoty, dotyczących administrowanych przez ARR instrumentów wsparcia w ramach WPR oraz o warunkach udziału w poszczególnych mechanizmach (m.in. poprzez prowadzone działania informacyjne i wydawnicze),
- ▶ gromadzi, analizuje, przetwarza i udostępnia informacje dotyczące rynków produktów rolnych i żywnościowych w Polsce oraz za granicą, a także przygotowuje prognozy sytuacji na tych rynkach,
- ▶ uczestniczy w procesie decyzyjnym UE w zakresie realizowanych zadań.

Od akcesji Polski do UE do końca czerwca 2010 r. na realizację powierzonych zadań ARR, w ramach administrowania mechanizmami Wspólnej Polityki Rolnej i krajowymi, wydatkowała ogółem 8,5 mld zł. W ostatnich latach odnotowano zwiększenie skali wypłat środków finansowych dla beneficjentów mechanizmów administrowanych przez ARR. W 2009 r. Agencja wypłaciła 2,6 mld zł – najwięcej od akcesji. Było to ponad 2-krotnie więcej niż w 2008 r. oraz blisko 3-krotnie więcej niż w 2007 r.

Wsparcie finansowe kierowane do beneficjentów to wymierny, ale nie jedyny, efekt realizowanych przez ARR zadań. Wypłacie środków finansowych towarzyszy szereg działań o charakterze administracyjnym, związanych m.in. z kwotowaniem produkcji, prowadzeniem kontroli technicznych, przyznawaniem autoryzacji magazynom i zakładom przetwórczym, wydawaniem decyzji i pozwoleń oraz monitorowaniem rynków rolnych.

Podmioty uczestniczące w mechanizmach administrowanych przez ARR zobowiązane są do zarejestrowania się w Centralnym Rejestrze Przedsiębiorców prowadzonym przez Agencję. Od akcesji Polski do końca czerwca 2010 r. zarejestrowano 559 tys. przedsiębiorców, z tego w 2009 r. dokonano rejestracji 19,5 tys. nowych uczestników mechanizmów.

Działania ARR w 2009 r. w podziale na grupy obejmowały:

1. Interwencyjny zakup i sprzedaż produktów rolnych oraz ich przetworów – z tytułu zakupów, przechowywania i transportu zbóż w 2009 r. wydatkowano 48,7 mln zł. W 2010 r. Agencja kontynuowała zakupy interwencyjne jęczmienia i pszenicy ze zbiorów w 2009 r., przejmując w sezonie gospodarczym 2009/2010 na zapasy 360,5 tys. ton (wobec 80,5 tys. ton w poprzednim sezonie gospodarczym), w tym 99,8% stanowił jęczmień.

W związku z niekorzystną sytuacją na rynku mleka ARR w 2009 r. prowadziła działania interwencyjne, których skala była największa od akcesji Polski do UE. Na zapasy unijne Agencja zakupiła 20,5 tys. ton odtuszczonego mleka w proszku (OMP) i 1,9 tys. ton masła. Z tytułu interwencyjnego zakupu i przechowywania OMP oraz masła wydatkowano 177,8 mln zł. Zapasy interwencyjne przetworów mleczarskich zgromadzone w 2009 r., zgodnie z decyzją KE, w większości zostały przeznaczone do rozdysponowania w 2010 r. w ramach realizacji programu „Dostarczanie nadwyżek żywności najuboższej ludności Unii Europejskiej”.

2. Wspieranie eksportu – na podstawie wniosków o wypłatę refundacji wypłacono przedsiębiorcom 99,4 mln zł, w tym m.in. do wywozu: cukru – 37,9 mln zł (rozliczenie wniosków o refundację złożonych do Agencji przed ich zawieszeniem przez KE), wołowiny i cielęciny oraz wieprzowiny – 27,6 mln zł, mleka i przetworów mlecznych – 20 mln zł, towarów przetworzonych non-aneks I (takich jak: jogurty, ciastka, czekolada, lody, napoje) – 12,9 mln zł. Wypłacano również refundacje do wywozu drobiu i jaj.

3. Wspieranie konsumpcji – z każdym rokiem zwiększa się aktywność ARR skierowana na działania prospołeczne, mające na celu m.in. wzrost spożycia wybranych produktów rolno-spożywczych, kształtowanie poprawnego modelu konsumpcji oraz udzielanie pomocy żywnościowej.

- ▶ **Program „Szlanka mleka”** – podstawowym założeniem programu jest promowanie zasad zdrowego odżywiania oraz wzrost spożycia mleka

1 - Od lipca 2009 r. przemianowany na Fundusz Promocji Mleka.

i jego przetworów wśród dzieci oraz młodzieży szkolnej, Agencja w 2009 r. zrealizowała dopłaty do spożycia mleka i przetworów mlecznych w szkołach podstawowych (finansowane z budżetu krajowego) w kwocie 147,5 mln zł oraz dopłaty do spożycia mleka i przetworów mlecznych w placówkach oświatowych (finansowane z budżetu unijnego) w wysokości 50,2 mln zł. Na wsparcie spożycia mleka i produktów mleczarskich ARR w 2009 r. wydatkowała najwięcej środków od akcesji (o 24% więcej niż w 2008 r. oraz ponad 10-krotnie więcej niż w 2007 r.). Ponadto w 2009 r. dofinansowanie programu z Funduszu Promocji Mleczarstwa¹ (administrowanego przez Agencję) wyniosło 4,1 mln zł. W roku szkolnym 2009/2010 z programu „Szlanka mleka” skorzystało ponad 2,8 mln uczniów, tj. o 17% więcej niż w poprzednim roku szkolnym oraz o 27% więcej niż w roku szkolnym 2007/2008. Uczęszczali oni do 17,2 tys. placówek oświatowych (o ponad 21% więcej niż w roku szkolnym 2008/2009 i o 43% więcej niż w roku szkolnym 2007/2008).

- ▶ **Program „Owoce w szkole”** – celem programu uruchomionego od roku szkolnego 2009/2010 jest kształtowanie nawyków żywieniowych dzieci poprzez zwiększenie udziału owoców i warzyw w ich codziennej diecie, a także propagowanie zdrowego odżywiania poprzez działania edukacyjne realizowane w szkołach podstawowych. W ramach programu uczniowie klas I-III szkół podstawowych mogą bezpłatnie spożywać dostarczane owoce (jabłka, gruszki, truskawki) oraz warzywa (marchew, paprykę słodką, rzodkiewki), a także soki owocowe, warzywne lub owocowo-warzywne. W II semestrze roku szkolnego 2009/2010 dostawy realizowane były do 5,6 tys. szkół podstawowych (o 166% więcej niż w I semestrze), a owoce i warzywa spożywało 570 tys. dzieci (o 130% dzieci więcej niż w I semestrze), tj. 53% grupy docelowej uczniów objętych programem w omawianym roku szkolnym. Budżet programu dla Polski w roku szkolnym 2009/2010 określony został przez KE na poziomie 12,3 mln € i w 75% finansowany jest ze środków UE (9,2 mln €), a w 25% z budżetu państwa (3,1 mln €).
- ▶ **Program pomocy żywnościowej dla najuboższej ludności UE** – poprzez organizacje charytatywne, takie jak: Federacja Polskich Banków Żywności, Caritas Polska, Polski Czerwony Krzyż czy Polski Komitet Pomocy Społecznej, ARR co roku realizuje mechanizm dostarczania żywności osobom najbardziej potrzebującym. W ramach programu Agencja w 2009 r. wydatkowała 286,9 mln zł. Dostarczono 136,6 tys. ton gotowych artykułów spożywczych (m.in.: mleka UHT, cukru białego,

mąki pszennej, makaronu, dżemu, płatków kukurydzianych) dla blisko 4 mln osób potrzebujących. W ramach realizacji sześciu programów pomocy najuboższej ludności UE od akcesji dostarczono osobom potrzebującym łącznie ponad 460 tys. ton gotowych artykułów spożywczych.

- ▶ **Dopłaty do zakupu masła przez instytucje i organizacje niedochodowe** (takie jak: żłobki, przedszkola, szkoły, domy pomocy społecznej, schroniska i noclegownie dla bezdomnych) – ARR w 2009 r. wypłaciła 119 tys. zł do 72,1 ton masła.

4. Programy/mechanizmy wsparcia producentów

- ▶ Dopłaty do materiału siewnego – ARR od 2007 r. prowadzi działania mające na celu zwiększenie ilości stosowanego materiału siewnego wysokiej jakości w polskich gospodarstwach rolnych poprzez rekompensowanie rolnikom części kosztów zakupu materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany. Agencja udziela wsparcia finansowego w ramach pomocy *de minimis* w rolnictwie, tj. pomocy, której wysokość nie powoduje zaburzeń funkcjonowania Jednolitego Rynku Europejskiego. W 2009 r. ok. 50 tys. producentów rolnych uzyskało z ARR dopłaty do materiału siewnego. Wydatki na wsparcie finansowe do zakupu wysokiej jakości materiału siewnego wyniosły 60,3 mln zł, z tego 59 mln zł w ramach pomocy *de minimis* w rolnictwie i 1,3 mln zł dla rolników, którzy ponieśli szkodę w uprawach spowodowaną suszą w 2008 r. Udzielana przez ARR pomoc finansowa wpływa na wzrost zainteresowania rolników stosowaniem kwalifikowanego materiału siewnego. W porównaniu do liczby wniosków z 2007 r., tj. z pierwszego roku udzielania dopłat, liczba wniosków złożonych w 2010 r. wzrosła ponad 3-krotnie.
- ▶ Rekompensaty za zrzekanie się kwot mlecznych – w 2009 r. za rezygnację z kwot mlecznych wypłacono niskotowarowym producentom mleka 37,4 mln zł, co miało na celu ułatwienie zmiany kierunku produkcji przez te gospodarstwa.
- ▶ Szczególne środki wsparcia rynku mleczarskiego – do Agencji należał obowiązek wypłaty 20 mln € przyznanych przez KE dla producentów mleka, którzy ponieśli szkody w wyniku kryzysu gospodarczego. Do końca czerwca 2010 r. ARR zakończyła proces wypłat ww. środków. Polscy producenci mleka uzyskali wsparcie w wysokości 82,9 mln zł.
- ▶ Wsparcie rynku produktów pszczelich – w 2009 r. w ramach Krajowego Programu Wsparcia Pszczelarstwa ARR wypłaciła podmiotom uprawnionym, tj. związkom, stowarzyszeniom, zrzeszeniom i spółdzielniom pszczelarskim, 16,6 mln zł, tj. o 11% więcej niż rok wcześniej. Najwięcej środków wydatkowano na zakup pszczoł oraz leków

przeciwko warzozie (94% ogółu wypłaconych środków). Dofinansowano również przeprowadzanie szkoleń, najem lawet do przewozu uli oraz zakup urządzeń laboratoryjnych.

- ▶ Pomoc do zakładania plantacji trwałych roślin energetycznych (wierzby, topoli, miskanta oraz ślazuwca pensylwańskiego) – pomocą objęto 1,2 tys. hektarów ww. upraw (blisko 2 razy więcej niż w 2008 r.), z tego najwięcej wierzby i miskanta. Rolnikom udzielono wsparcia z budżetu krajowego w wysokości 5,5 mln zł i było to o blisko 63% więcej niż w poprzednim roku.
- ▶ Restrukturyzacja przemysłu cukrowniczego – ARR w 2009 r. dokonała wypłaty pomocy dla producentów cukru w wysokości 1 286,9 mln zł. Producenci cukru przekazali należną część pomocy na rzecz 26,6 tys. plantatorów (477 mln zł) i 94 usługodawców. Agencja realizuje zadania wynikające z Krajowego Programu Restrukturyzacji, polegające na dofinansowaniu zakupu maszyn i urządzeń w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” oraz wspieraniu inwestycji związanych z przetwórstwem produktów rolnych na cele energetyczne. Termin zakończenia inwestycji objętych KPR upływa 30 września 2011 r., a środki finansowe w ramach pomocy na rzecz dywersyfikacji mogą być wypłacane do 30 września 2012 r. Agencja w 2009 r. pobrała od producentów cukru i izoglukozy składki restrukturyzacyjne w wysokości 703,3 mln zł oraz z tytułu opłaty produkcyjnej od kwotowej produkcji cukru i izoglukozy – 58,2 mln zł.

5. Działania promocyjne i informacyjne

- ▶ Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych – administrowanie mechanizmem stwarza szanse na pozyskanie znaczących środków finansowych, pozwalających przedsiębiorcom skuteczniej konkurować na rynku światowym. Działania te mają także na celu utrwalanie w świadomości konsumentów wizerunku wyjątkowych polskich produktów. Promocja produktów rolnych w ramach mechanizmu możliwa jest na rynku wewnętrznym UE, a także na rynkach pozaunijnych. W ramach prowadzonych w 2009 r. działań Agencja uczestniczyła w realizacji zarówno kontynuowanych, jak i rozpoczętych programów: „Rolnictwo ekologiczne”, „Mięso i jego produkty – tradycja i smak”, „Stół pełen smaków”, „Życie miodem słodzone”, „Stawiam na mleko i produkty mleczne”, „5 x dziennie warzywa i owoce”. Agencja w 2009 r. na realizację ww. programów wydatkowała 24,3 mln zł. Była to największa kwota wypłacona od akcesji Polski do UE, blisko 2-krotnie większa

niż w 2008 r. Do ARR wpływają propozycje kolejnych programów promocyjno-informacyjnych, które Agencja przekazuje do rozpatrzenia KE. W czerwcu 2010 r. KE zaakceptowała „Kampanię informacyjną na temat mięsa wieprzowego (świeżego, schłodzonego lub mrożonego) produkowanego zgodnie z krajowym systemem jakości Pork Quality System (PQS)”.

- ▶ Obsługa funduszy promocji produktów rolno-spożywczych – na podstawie ustawy o funduszach promocji produktów rolno-spożywczych, od 1 lipca 2009 r. utworzono 9 odrębnych funduszy promocji produktów rolno-spożywczych, tj.: mleka, mięsa wieprzowego, mięsa wołowego, mięsa końskiego, mięsa owczego, mięsa drobiowego, ziarna zbóż i przetworów zbożowych, owoców i warzyw oraz ryb. Działania prowadzone w ramach funduszy mają na celu stymulowanie wzrostu spożycia i promocję produktów rolno-spożywczych zarówno na rynkach krajowych, jak i zagranicznych. Poszczególne fundusze promocji zasilane są z wpłat naliczanych i pobieranych od podmiotów, które zbywają towary. Według stanu z 31.12.2009 r. na rachunkach bankowych funduszy zostało zgromadzone ogółem 16,3 mln zł. Do zadań Agencji należy m.in.: dysponowanie środkami funduszy promocji na podstawie uchwał komisji zarządzających funduszami, zapewnienie obsługi prawnej i techniczno-biurowej zarówno funduszy promocji, jak też komisji zarządzających.
- ▶ Działania promocyjne i informacyjne w ramach PROW 2007-2013 – Agencja uczestniczy w zadaniach delegowanych w ramach działań promocyjnych i informacyjnych w zakresie PROW 2007–2013, pełniąc funkcję podmiotu wdrażającego. ARR przyjmuje i rozpatruje wnioski dotyczące działań promujących produkty wytwarzane w ramach systemów żywności wysokiej jakości, takich jak: produkty rolnictwa ekologicznego, produkty integrowanej produkcji, produkty wytwarzane w ramach systemu „Jakość Tradycja”, jak również produkty wpisane do rejestrów: gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz chronionych nazw pochodzenia i chronionych oznaczeń geograficznych. Beneficjenci mogą ubiegać się w ramach ww. działań o zwrot nawet do 70% kosztów poniesionych na realizację kampanii promocyjnych.

6. Płatności dla producentów surowca tytoniowego i plantatorów ziemniaków skrobiowych – zgodnie z przyjętym przez Polskę systemem krajowych uzupełniających płatności bezpośrednich ARR realizuje płatności związane i niezwiązane z produkcją w sektorze skrobi ziemniaczanej i tytoniu. W 2009 r. producenci rolni otrzymali z tego tytułu największe

wsparcie od akcesji, wynoszące 353,9 mln zł. Było to o blisko 9% więcej niż w poprzednim roku.

7. Dopłaty do produkcji i przetwórstwa – ARR w 2009 r. udzieliła 8,3 mln zł dopłat producentom skrobi w ramach kwotowania produkcji skrobi ziemniaczanej, 0,6 mln zł dopłat do przetwórstwa słomy lnianej i konopnej na włókno oraz 0,5 mln zł dopłat do produkcji 4,1 tys. ton suszu paszowego.

8. Systemy limitowania produkcji – działania Agencji w zakresie przyznawania producentom praw do produkcji w ramach limitów oraz monitorowania ich wykorzystania realizowane są na rynkach mleka, skrobi ziemniaczanej i cukru (kwoty produkcyjne na rynku cukru przydziela MRiRW). Producenci skrobi ziemniaczanej, których udział w systemie kwotowania jest dobrowolny, otrzymują wsparcie w postaci dopłat do produkcji.

W ramach zarządzania systemem kwotowania produkcji mleka ARR prowadzi działania dotyczące m.in.: rejestracji wniosków i wydawania decyzji o przyznaniu lub cofnięciu kwot indywidualnych mleka, monitoringu wielkości skupu przez dostawców w danym roku kwotowym oraz stopnia wykorzystania limitów produkcyjnych, obsługi transferów i konwersji kwot indywidualnych, monitoringu liczby dostawców hurtowych i bezpośrednich, kontroli ilości mleka wprowadzonego do obrotu w danym roku kwotowym, monitoringu zawartości tłuszczu w skupionym mleku, rejestracji podmiotów skupujących mleko oraz podziału krajowej rezerwy krajowej ilości referencyjnej.

9. Działania administracyjne w ramach monitoringu i kontroli produkcji, przetwórstwa oraz wymiany towarowej z zagranicą

Oprócz wypłaty beneficjentom mechanizmów WPR i krajowych środków finansowych oraz działań związanych z limitowaniem (kwotowaniem) wielkości produkcji niektórych artykułów rolno-spożywczych, do zadań Agencji należy prowadzenie działań o charakterze technicznym, niezbędnych dla poprawnego funkcjonowania mechanizmów oraz działań monitorujących, wymaganych przez przepisy unijne w odniesieniu do niektórych rynków. Należą do nich:

- ▶ administrowanie obrotem towarowym z zagranicą – Agencja w 2009 r. wystawiła 3,2 tys. pozwoleń na wywóz i przywóz produktów rolno-żywnościowych, z których 2,2 tys. dotyczyło wywozu z refundacją do krajów pozaunijnych,
- ▶ administrowanie rozdysponowywaniem owoców i warzyw nieprzeznaczonych do sprzedaży,
- ▶ administrowanie potencjałem produkcyjnym winorośli i wina w Polsce,

- ▶ wystawianie certyfikatów jakości masła i OMP przeznaczonych do wykorzystania w ramach mechanizmów WPR w innych państwach członkowskich UE,
- ▶ monitorowanie produkcji cukru i izoglukozy,
- ▶ monitorowanie i kontrolowanie wykorzystania pozakwotowego cukru i pozakwotowej izoglukozy w ramach dostaw do regionów peryferyjnych UE oraz wywozu poza UE,
- ▶ monitorowanie i kontrolowanie wykorzystania cukru przemysłowego,
- ▶ monitorowanie i kontrolowanie rafinacji cukru surowego trzcinowego,
- ▶ kontrola wykorzystania roślin energetycznych,
- ▶ monitorowanie rynku biokomponentów i biopaliw ciekłych,
- ▶ kontrolowanie wykorzystania surowców uprawianych na gruntach odłogowanych,
- ▶ administrowanie kontraktacją, odbiorem i przetwórstwem surowca tytoniowego,
- ▶ wydawanie zezwoleń na wykorzystanie kazeiny i kazeinianów do produkcji serów.

Nowymi działaniami w ramach handlu zagranicznego na rynku cukru, którymi administruje ARR, są przywóz cukru do rafinacji (od czerwca 2010 r.) i wywóz cukru pozakwotowego (od października 2009 r.).

Nowym zadaniem w obszarze związanym z odnawialnymi źródłami energii, do którego realizacji z początkiem 2011 r. przygotowuje się Agencja, jest prowadzenie rejestru przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą w zakresie wytwarzania biogazu rolniczego i wytwarzania energii elektrycznej z biogazu rolniczego.

Agencja Rynku Rolnego w 2009 r. wdrożyła System Zarządzania Jakością zgodny z wymaganiami normy PN-EN ISO 9001:2009, uzyskując certyfikaty Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji S.A. oraz IQNet (The International Certification Network), potwierdzające spełnianie wymagań ww. normy w zakresie administrowania mechanizmami WPR, mechanizmami krajowymi oraz funduszami promocji. System stosowany w ARR usprawnia współpracę na każdym szczeblu organizacyjnym, sprzyja redukcji obciążeń administracyjnych nakładanych na beneficjentów oraz podniesieniu jakości wykonywanych zadań.

W 2009 r. w ARR prowadzone były działania kontrolne przez Ministerstwo Finansów.

W wyniku tych działań Agencja otrzymała Certyfikat Rocznych Rachunków Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji wydany przez Ministra Finansów, potwierdzający prawidłowość wypłat wykonanych przez ARR w roku finansowym 2009.

Działające w ramach struktury organizacyjnej Agencji służby kontroli technicznych zlokalizowane

na terenie całej Polski, pozwalają zapewnić odpowiedni poziom weryfikacji uprawnień beneficjentów do otrzymania środków finansowych. Służby te dokonują czynności sprawdzających i weryfikacyjnych w siedzibie beneficjenta bądź w miejscach, gdzie odbywa się proces produkcji lub przetwórstwa. Od akcesji Polski do UE do końca czerwca 2010 r. kontrolerzy ARR przeprowadzili blisko 129 tys. kontroli, w tym 22,4 tys. w 2009 r.

ARR prowadzi także działania informacyjne umożliwiające szeroki dostęp do informacji o mechanizmach administrowanych przez Agencję i warunkach uczestnictwa w tych mechanizmach oraz o sytuacji na rynku rolno-żywnościowym dla jak najlepszego przygotowania beneficjentów do wykorzystania środków unijnych i krajowych. Ponadto Agencja gromadzi, analizuje, przetwarza oraz udostępnia dane rynkowe dotyczące produktów rolnych i żywnościowych, m.in. za pośrednictwem wydawnictw (broszur i Biuletynu Informacyjnego ARR), a także raportów rynkowych oraz opracowań analityczno-prognostycznych prezentujących sytuację podaży-popytu i cenową na rynku rolnym.

Agencja Rynku Rolnego jest aktywnym i zauważalnym partnerem w ramach międzynarodowych projektów i przedsięwzięć o charakterze współpracy międzyinstytucjonalnej. Podejmuje szereg działań mających na celu wsparcie polskich przedsiębiorców branży rolno-spożywczej w ich działalności związanej z zagraniczną wymianą handlową.

Agencja Nieruchomości Rolnych

Agencja Nieruchomości Rolnych jest instytucją reprezentującą Skarb Państwa w stosunku do mienia państwowego w rolnictwie. Do połowy lipca 2003 r. działała pod nazwą Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, którą powołano w październiku 1991 r. Nieruchomości przejęte przez Agencję, głównie po zlikwidowanych państwowych gospodarstwach rolnych oraz z Państwowego Funduszu Ziemi, tworzą Zasób Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP).

Agencja działa na zasadach samofinansowania (tj. nie otrzymuje dotacji budżetowych na swoje utrzymanie i funkcjonowanie). Koszty przejmowania do Zasobu nieruchomości Skarbu Państwa, ich restrukturyzacji, przygotowania do rozdysponowania (np. prac geodezyjnych, zakładania ksiąg wieczystych, ogłoszeń o przetargach), zabezpieczenia obiektów zabytkowych, utrzymywania majątku nieprodukcyjnego (np. dużej części mieszkań) itp., a także

swego utrzymania Agencja w całości pokrywa z przychodów uzyskiwanych z działalności statutowej. Co więcej, począwszy od 2004 r. Agencja odprowadza do budżetu państwa kwotę wynikającą z różnicy między wpływami uzyskanymi z gospodarowania mieniem Zasobu w danym roku obrotowym, a środkami wydatkowanymi na realizację ustawowych zadań. Wpłaty Agencji z tego tytułu do budżetu państwa wyniosły ponad 4,8 mld zł. Ponadto ANR zobowiązana została do przeznaczania przychodów ze sprzedaży nieruchomości Zasobu do Funduszu Rekompensacyjnego, z którego są wypłacane tzw. zabużanom rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej. Od 2006 roku ANR wpłaciła do Funduszu ponad 2,2 mld zł. Łącznie wpłaty do budżetu państwa i do Funduszu Rekompensacyjnego wyniosły 7 mld zł.

Agencja realizuje zadania, wynikające z zapisów ustawowych i innych przepisów, w zakresie:

- ▶ tworzenia oraz poprawy struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych;
- ▶ tworzenia warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystaniu potencjału produkcyjnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa;
- ▶ restrukturyzacji oraz prywatyzacji mienia Skarbu Państwa użytkowanego na cele rolnicze;
- ▶ obrotu nieruchomościami i innymi składnikami majątku Skarbu Państwa użytkowanymi na cele rolne;
- ▶ administrowania zasobami majątkowymi Skarbu Państwa przeznaczonymi na cele rolne;
- ▶ zabezpieczenia majątku Skarbu Państwa;
- ▶ inicjowania prac urzędniowo-rolnych na gruntach Skarbu Państwa oraz popierania organizowania na gruntach Skarbu Państwa prywatnych gospodarstw rolnych.

Agencja realizuje również zadania określone odrębnymi przepisami, a w szczególności ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego. Planowane jest także uczestnictwo Agencji w realizacji „ustawy reprivatyzacyjnej”. Na ten cel przewiduje się przeznaczyć wpływy ze sprzedaży co najmniej 500–600 tys. ha, tj. – mając na uwadze dzisiejsze ceny gruntów rolnych – kwotę ok. 6 mld zł. Do Agencji wpłynęło w tej sprawie blisko 3 tys. wniosków.

Agencja przejęła do Zasobu 4,7 mln ha gruntów. Poza gruntami do Zasobu przejęte zostały także (głównie z ppgr) inny majątek o wartości księgowej 8,6 mld zł oraz zobowiązania byłych ppgr w stosunku do około 30 tys. podmiotów, w łącznej kwocie blisko 2 mld zł. Zobowiązania te zostały w całości uregulowane z wpływów z prywatyzacji.

W rzeczowej strukturze przejętego przez Agencję majątku trwałego wymienić trzeba: 336,2 tys. mieszkań wraz z towarzyszącą infrastrukturą (kotłownie, hydrofornie, oczyszczalnie ścieków itp.),

obiekty przemysłu rolno-przetwórczego, handlowe i usługowe, w tym m.in.: 858 gorzelni, winiarni i browarów, 269 masarni i rzeźni, 898 suszarni zbóż i zielonek, 717 mieszalni pasz, 31 młynów i kaszarni, 75 chłodni, a także 415 sklepów, 147 hoteli, zajazdów, restauracji i barów, 672 obiekty o charakterze socjalnym, kulturalnym i sportowym.

Podstawowymi kierunkami rozdysponowywania nieruchomości Skarbu Państwa przejętych do Zasobu WRSP są sprzedaż i dzierżawa. Realizowane są one głównie w formie przetargów nieograniczonych lub ograniczonych. Łącznie od początku działalności do końca czerwca 2010 r. przeprowadzono ponad 920 tys. przetargów. W tym okresie Agencja sprzedała ponad 2 mln ha, głównie w województwach: warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim, pomorskim, dolnośląskim i lubuskim. **Ryc. 21.**

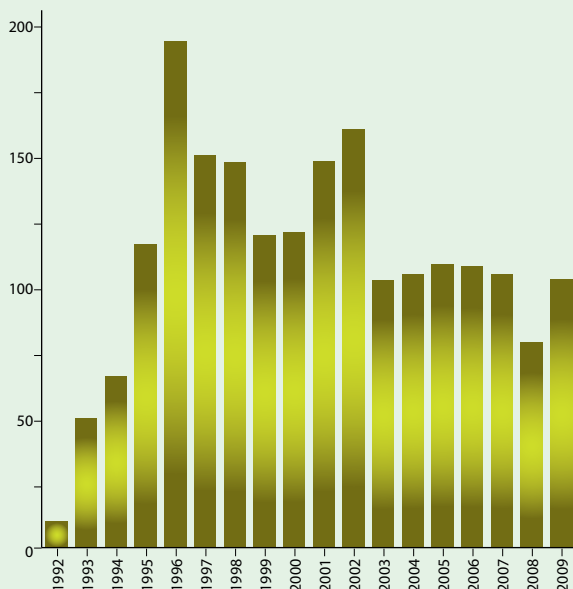
Należy zauważyć, że w transakcjach sprzedaży gruntów rolnych organizowanych przez Agencję po roku 2001 obserwuje się systematyczny wzrost cen [Rys. 2]. W 2009 r. utrzymały one tendencję wzrostową, osiągając średnią cenę w wysokości 14 932 zł za 1 ha. **Ryc. 22.**

Niezależnie od sprzedaży, Agencja do końca 2009 r. trwale rozdysponowała około 525 tys. ha, w tym m.in. przekazała 151 tys. ha Lasom Państwowym, 50,3 tys. ha jednostkom samorządu terytorialnego, ok. 84 tys. ha kościelnym osobom prawnym różnych wyznań, ok. 149,8 tys. ha przekazano regionalnym zarządom gospodarki wodnej (grunty pod jeziorami o wodach płynących), blisko 16 tys. ha przekazano aportami do spółek. Na rzecz innych uprawnionych podmiotów oraz w pozostałych formach (przekształcenie prawa użytkowania wieczystego w prawo własności, scalanie i wymiana gruntów, zniesienie współwłasności itp.) rozdysponowano łącznie 75 tys. ha.

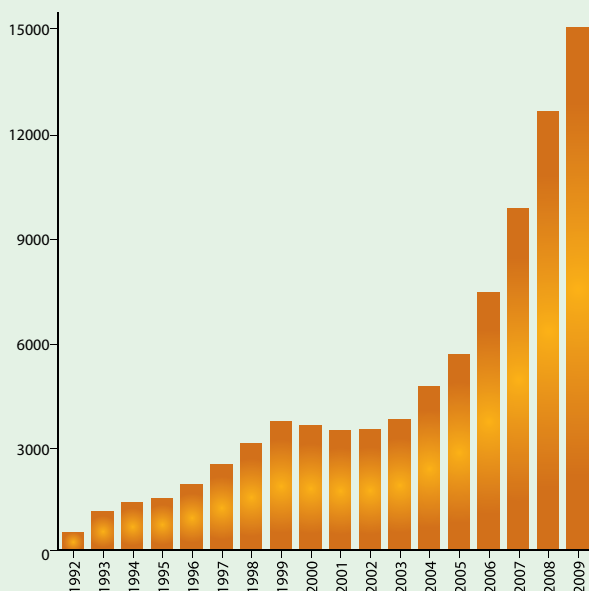
Jeśli chodzi o dzierżawę, to w ostatnim czasie odnotowuje się spadek zainteresowania tą formą rozdysponowania gruntów Zasobu. Dla umów dzierżawy zawieranych w 2009 r. przez ANR przeciętny czynsz dzierżawny wyniósł (w równowartości pszenicy) 5,8 dt pszenicy za 1 ha. Był on niższy niż przeciętny czynsz odnotowany w roku 2008 i 2009. Warto odnotować, że przeciętny czynsz za grunty rolne (bez czynszu za części składowe) dla wszystkich trwających umów dzierżawy na koniec 2009 r. wyniósł równowartość 2,8 dt pszenicy za 1 ha.

Na koniec czerwca 2010 r. w Zasobie WRSP pozostawało około 2,17 mln ha, z czego około 1,65 mln ha – w dzierżawie; 87 tys. ha – w trwałym zarządzie i wieczystym użytkowaniu; 100 tys. ha – „gruntów obcych”.

Dodatkowo Agencja posiada ok. 100 tys. ha gruntów o charakterze nierolnym, w tym ok. 66 tys. ha zlokalizowanych w granicach administracyjnych miast. Są to działki przeznaczone pod zabudowę

Ryc. 21.

Ryc. 22. źródło: dane ANR.

przemysłową, handlowo-usługową, mieszkaniową oraz sportowo-rekreacyjną. Charakteryzują się atrakcyjną lokalizacją, uregulowanym stanem prawnym oraz jasnymi procedurami nabywania. W 2009 r. Agencja sprzedała ponad 1 tys. ha takich gruntów, za łączną kwotę 163 mln zł.

ANR sprawuje nadzór nad działalnością 50 spółek hodowli roślin i zwierząt o szczególnym znaczeniu dla gospodarki narodowej. Spółki te prowadzą hodowlę twórczą i zachowawczą oraz gromadzą najcenniejszy materiał genetyczny roślin i zwierząt, który decyduje o postępie biologicznym. Odgrywają one wiodącą rolę w kreowaniu i upowszechnianiu postępu biologicznego w polskim rolnictwie.

Agencja, jak już wcześniej wspomniano, jest instytucją zadaniową. Jej głównym zadaniem jest prywatyzacja majątku państwowego w rolnictwie, a do czasu zakończenia tego procesu – racjonalne gospodarowanie powierzonym mieniem.

Z perspektywy czasu, należy stwierdzić, iż tak złożonych i zdywersyfikowanych zadań, jakie wykonuje Agencja Nieruchomości Rolnych nie miała żadna instytucja publiczna, utworzona w okresie transformacji systemowej polskiej gospodarki, jak też gospodarek nowych krajów UE. Jak wskazują wyniki rankingów współorganizowanych przez Agencję, prowadzone przez nią przekształcenia własnościowe w ostatnich 18 latach skutkują m.in. stworzeniem silnych gospodarstw konkurujących na rynku unijnym oraz umocnieniem polskiej hodowli, poprzez istniejące spółki strategiczne.

Mimo, że Agencja trwale rozdysonowała już ponad 50 proc. powierzchni nieruchomości Skarbu Państwa przejętych do Zasobu, to nadal jest ważnym narzędziem wspierania polityki rolnej (na przykład w kształtowaniu ustroju rolnego) i realizowania istotnych celów publicznych, jak choćby wspomniany już udział w realizacji zobowiązań rządu wobec tzw. zabużan i osób zgłaszających roszczenia reprivatyzacyjne. Należy przy tym zwrócić uwagę, że wobec zmniejszania się dostępnej powierzchni Zasobu główny akcent przesuwa się z „udostępniania gruntów” na różne cele, na „wspomaganie finansowe” realizacji tych celów. To z kolei wymusza intensyfikację sprzedaży gruntów Zasobu. Jest to zadanie coraz trudniejsze, wymagające wielkiej ostrożności, bowiem rozwój infrastruktury komunikacyjnej, budowa nowych zakładów przemysłowych, obiektów handlowych, magazynów, składów, zbiorników retencyjnych, eksploatacja kopalni – wszystko to powoduje konieczność rezerwowania gruntów na te cele – co w praktyce często oznacza nieodpłatne ich przekazywanie uprawnionym podmiotom.

Zadanie intensyfikowania sprzedaży nieruchomości Zasobu napotyka także na przeszkody wy-

nikające z niektórych przepisów prawa. Agencja ma ograniczony wpływ na ich usuwanie, bowiem większość z nich może być rozwiązana jedynie w drodze nowych regulacji lub nowelizacji istniejących przepisów (limity sprzedaży powierzchni UR jednemu nabywcy, planowanie przestrzenne). Tym niemniej Agencja włącza się również w proces zmieniania aktów prawnych regulujących prywatyzację Zasobu, m.in. prowadzących w kierunku ułatwienia nabywania ziemi zarówno przez gospodarstwa rodzinne, jak i przedsiębiorców rolnych prowadzących większe obszary gospodarstwa rolne, tworzących miejsca pracy dla osób ze środowisk popegeerowskich. Agencja jest także gotowa, po wprowadzeniu stosownych rozwiązań prawnych, do realizacji programu zagospodarowania pozostałych w Zasobie gruntów tak, aby trafiły one do tych, którzy je uprawiają.

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) jest instytucją ubezpieczenia społecznego realizującą, odrębny od powszechnego, system ubezpieczenia społecznego dla rolników na podstawie ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291, z późn. zm.). Prezes KRUS jest centralnym organem administracji rządowej podległym ministrowi właściwemu do spraw rozwoju wsi. Zadania KRUS obejmują:

- ▶ obsługę rolników i osoby współpracujące z nimi w prowadzeniu działalności rolniczej (małżonka i domowników) w sprawach dotyczących obejmowania ubezpieczeniem i opłacania składek na to ubezpieczenie,
- ▶ przyznawanie i wypłatę świadczeń pieniężnych z ubezpieczenia,
- ▶ orzecznictwo lekarskie dla ustalenia prawa ubezpieczonych do świadczeń uzależnionych od całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym lub oceny stanu zdrowia,
- ▶ prowadzenie działalności prewencyjnej na rzecz zapobiegania wypadkom przy pracy rolniczej i chorobom zawodowym oraz promocji zdrowia,
- ▶ prowadzenie rehabilitacji leczniczej dla osób uprawnionych do świadczeń z KRUS, wykazujących całkowitą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym, ale rokujących jej odzyskanie w wy-

niku leczenia i rehabilitacji, albo osób zagrożonych całkowitą niezdolnością do pracy w gospodarstwie rolnym. Wg stanu na koniec 2009 r. ubezpieczeniu społecznemu rolników podlegało około 1,57 mln osób, a świadczenia emerytalno-rentowe z tego ubezpieczenia pobierało około 1,42 mln osób. Ponadto KRUS realizuje szereg innych zadań, sukcesywnie zleczanych przez państwo na podstawie odrębnych przepisów. Do tych zadań należy między innymi:

- ▶ obsługa ubezpieczenia zdrowotnego na mocy ustawy z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych polegająca m.in. na opłacaniu składek na ubezpieczenie zdrowotne za osoby podlegające ubezpieczeniu społecznemu rolników (finansowane przez budżet państwa) oraz emerytów i rencistów rolnych do Narodowego Funduszu Zdrowia; KRUS obsługuje w tym zakresie ok. 2,9 mln osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym.
- ▶ wypłata obywatelskich świadczeń pieniężnych tj. m.in.: kombatanckich, ryczałtów energetycznych, świadczeń dla byłych żołnierzy-górników, z tytułu tajnego nauczania, dla osób represjonowanych przez III Rzeszę i ZSRR.

Od 2004 r. KRUS uczestniczy w realizacji zadań dotyczących koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w krajach członkowskich Unii Europejskiej (EOG i Szwajcarii), wynikających obecnie z przepisów Rozporządzeń 883/2004 i 987/2009 Parlamentu Europejskiego i Rady (EWG).

System ubezpieczenia społecznego rolników finansowany jest w oparciu o 3 państwowe fundusze celowe: Fundusz Emerytalno-Rentowy, Fundusz Prewencji i Rehabilitacji oraz Fundusz Administracyjny a także pozabudżetowy Fundusz Składowy.

Fundusz emerytalno-rentowy przeznaczony jest na finansowanie świadczeń emerytalno-rentowych oraz składek na ubezpieczenie zdrowotne za rolników. Fundusz emerytalno-rentowy tworzy się ze składek rolników na ubezpieczenie emerytalno-rentowe oraz dotacji budżetowej. W 2010 r. dotacja ta wyniesie około 16 mld zł.

Fundusz Prewencji i Rehabilitacji jest przeznaczony do finansowania działalności KRUS w zakresie prewencji wypadkowej i rehabilitacji leczniczej. Fundusz ten tworzy się z odpisu od funduszu składowego oraz dotacji budżetowej. W 2010 r. dotacja ta wyniesie 6 mln zł.

Fundusz składowy jest pozabudżetowym funduszem celowym posiadającym osobowość prawną. Z tego funduszu finansowane są świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego. Fundusz jest samofinansujący, co oznacza, że świadczenia finansowane z tego

funduszu związane z ryzykiem wypadku przy pracy rolniczej, choroby i macierzyństwa są całkowicie pokrywane ze składek ubezpieczonych rolników.

Ubezpieczenie społeczne rolników KRUS realizuje w strukturze organizacyjnej, w której funkcjonują: Centrala, oddziały regionalne obejmujące zakresem działania poszczególne województwa oraz placówki terenowe obejmujące zakresem działania obszar kilku gmin. Łącznie KRUS posiada w całym kraju ok. 270 jednostek organizacyjnych.

KRUS jest członkiem największych międzynarodowych stowarzyszeń skupiających instytucje zabezpieczenia społecznego na świecie, w tym: od 1992 roku członkiem ISSA (Międzynarodowego Stowarzyszenia Instytucji Zabezpieczenia Społecznego, skupiającego instytucje ubezpieczeń społecznych z ponad 130 krajów) oraz IAAMRH (Międzynarodowego Stowarzyszenia Medycyny Pracy w Rolnictwie i Ochrony Zdrowia Ludności Wiejskiej), zajmującego się medycyną wsi. Od września 2009 r. Prezydentem Sekcji Rolnictwa ISSA jest obecny Prezes KRUS, Henryk Smolarz, natomiast Sekretarzem Generalnym jego Zastępcą, Bogusław Uljasz.

Doradztwo rolnicze

Doradztwo rolnicze w Polsce obok ośrodków doradztwa rolniczego świadczą: izby rolnicze, firmy zaopatrzenia rolnictwa, instytuty naukowo-badawcze, prywatne firmy doradcze, stowarzyszenia i fundacje, a także osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Podstawowymi jednak instytucjami doradczymi są ośrodki doradztwa rolniczego (klientami ODR jest ponad 630 tysięcy rolników, na ogólną liczbę 680 tys. korzystających z usług doradczych – źródło GUS).

Jednostki doradztwa rolniczego są jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną, prowadzącymi doradztwo rolnicze obejmujące działania w zakresie rolnictwa, rozwoju wsi, rynków rolnych oraz wiejskiego gospodarstwa domowego, mające na celu poprawę poziomu dochodów rolniczych oraz podnoszenie konkurencyjności rynkowej gospodarstw rolnych, wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, a także podnoszenie poziomu kwalifikacji zawodowych rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich.

Jednostkami doradztwa, w świetle ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego, jest Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Brwinowie wraz z trzema oddziałami w: Poznaniu, Krakowie i Radomiu podległe ministrowi właściwemu ds. rozwoju wsi oraz 16 wojewódzkich ośrodków, podległych właściwym miejscowo sejmikom wojewódzkim.

Realizację zadań ustawowych tych jednostek można określić w trzech obszarach:

- ▶ edukacyjnym: poprzez prowadzenie, często we współpracy z instytutami i uczelniami rolniczymi, programów edukacyjnych, mających na celu zapewnienie kształcenia ustawicznego rolnikom i mieszkańcom wsi,
- ▶ informacyjnym: poprzez wydawanie czasopism, broszur, ulotek, prowadzenie stron internetowych a także organizację targów, wystaw i konkursów oraz bezpośredni udział w audycjach radiowych i telewizyjnych na szczeblu regionalnym i krajowym,
- ▶ doradczym: poprzez doradzanie (różne formy – doradztwo indywidualne, grupowe oraz z wykorzystaniem Internetu).

Centrum Doradztwa realizuje natomiast zadania wspomagające pracę ośrodków wojewódzkich w zakresie:

- ▶ przygotowywania i wprowadzania jednolitych sposobów działania w zakresie realizowanych przez nie zadań,
- ▶ przygotowywania i przekazywania ośrodkom wojewódzkim materiałów informacyjnych i szkoleniowych, w tym dotyczących pomocy w zakresie działalności gospodarstw rolnych i produkcji rolniczej finansowanej lub współfinansowanej ze środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej lub innych instytucji krajowych lub zagranicznych,
- ▶ opracowywania analiz i prognoz w zakresie rozwoju doradztwa rolniczego,
- ▶ prowadzenia szkoleń dla pracowników ośrodków wojewódzkich,
- ▶ tworzenia i prowadzenia centralnego systemu informacji i baz danych na potrzeby doradztwa,
- ▶ koordynacji zadań w zakresie Rolnictwa ekologicznego wykonywanych przez ośrodki wojewódzkie.

Centrum wykonuje również zadania w zakresie przeprowadzania, na zasadach określonych w przepisach o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, kontroli w zakresie spełniania przez podmioty warunków dotyczących świadczenia usług doradczych objętych udzieloną akredytacją.

System doradczy gwarantuje, że w Polsce funkcjonują doradcy, którzy są odpowiednio przygotowani, i którzy są odnotowani w rejestrach Centrum Doradztwa, wg. następującej specjalizacji (w osobach – stan na 23 lipca 2010):

- ▶ doradcy rolni – 3486
- ▶ doradcy leśni – 474
- ▶ doradcy rolno-środowiskowi – 1702
- ▶ eksperci przyrodniczy – 320

Według stanu na 23.07.2010 r. akredytacje na świadczenie doradztwa z zakresu cross-compliance uzyskały ogólnie 362 podmioty, z tego 270 nadleśnictw oraz 92 różne podmioty prywatne. Akredytacje są wydawane na bieżąco podmiotom, które spełniają określone przepisami wymogi.

Szkoły rolnicze

Publiczne szkoły rolnicze prowadzone są przez jednostki samorządu terytorialnego (głównie szczebla powiatowego), a także przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Resortowi Rolnictwa podlega 45 Zespołów Szkół Centrów Kształcenia Rolniczego, w których kształcą się ok. 14 tys. uczniów i pracuje ok. 1400 nauczycieli. Bazę dydaktyczną do kształcenia praktycznego stanowią szkolne warsztaty i pracownie ćwiczeń praktycznych oraz szkolne gospodarstwa rolne, a także gospodarstwa rolników indywidualnych, ośrodki doradztwa rolniczego, zakłady przetwórstwa spożywczego, placówki gastronomiczno-hotelarskie, jednostki naukowo-badawcze i wyższe uczelnie. Szkoły resortowe kształcą w 27 zawodach w takich obszarach, jak: produkcja rolnicza, ogrodnictwo, technika rolnicza, przetwórstwa spożywcze, agrobiznes, kształtowanie krajobrazu, turystyka wiejska, usługi gastronomiczne, rybactwo śródlądowe, weterynaria, inżynieria środowiska i melioracja.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadząc szkoły rolnicze, ma możliwość bezpośredniego oddziaływania na jakość i efektywność kształcenia rolniczego, a tym samym kreowania polityki kadrowej dla sektora rolno-spożywczego. Szkoły rolnicze mają wyposażyć absolwentów w wiedzę i umiejętności zawodowe umożliwiające im podjęcie pracy w sektorze rolno-usługowym oraz właściwe konkurowanie w warunkach gospodarki wolnorynkowej, a także przygotować do ciągłego podnoszenia i doskonalenia kwalifikacji zawodowych. W celu realizacji przyjętych założeń MRiRW podejmuje działania w zakresie: modyfikacji kierunków i treści kształcenia w dostosowaniu do zmieniających się warunków produkcji i życia na wsi, upowszechniania kształcenia modułowego, przygotowania i doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych (główną rolę spełnia tu podległa MRiRW placówka doskonalenia nauczycieli – Krajowe Centrum Edukacji Rolniczej w Brwinowie), a także zapewnienia szkołom rolniczym odpowiedniej bazy do kształcenia praktycznego.

Resortowe szkoły rolnicze, stając się centrami kształcenia rolniczego, z dobrym wyposażeniem dydaktycznym i odpowiednio przygotowaną kadrą pedagogiczną poprzez organizację różnych form edukacji adresowanych do młodzieży i dorosłych mieszkańców

wsí, a także współpracę z innymi podmiotami działającymi na rzecz sektora rolno-spożywczego będą oddziaływały na rozwój obszarów wiejskich.

Jednostki naukowo-badawcze

W Polsce badaniami naukowymi na rzecz rolnictwa i rynków rolnych, rybołówstwa i rozwoju wsi zajmują się:

- ▶ jednostki badawczo-rozwojowe (jbr) w liczbie 13, nad którymi nadzór sprawuje Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w tym sześć posiada prestiżowy status Państwowego Instytutu Badawczego:
- ▶ *Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie,*
- ▶ *Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB w Puławach,*
- ▶ *Państwowy Instytut Weterynaryjny – PIB w Puławach,*
- ▶ *Instytut Zootechniki – PIB w Balicach k/Krakowa,*
- ▶ *Instytut Ochrony Roślin – PIB w Poznaniu,*
- ▶ *Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – PIB w Radzikowie*
- ▶ szkoły wyższe (z 47 wydziałami) nadzorowane przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
- ▶ placówki naukowe w liczbie 9 podległe Polskiej Akademii Nauk,

Część problematyki z zakresu nauk rolniczych i pokrewnych realizowana jest także w niektórych jednostkach podległych innym resortom min. gospodarki, środowiska, zdrowia czy pracy. Strukturę organizacyjną nadzoru nad działalnością statutową jednostek zaplecza naukowo-badawczego w zakresie rolnictwa, rynków rolnych, rybołówstwa i rozwoju wsi oraz warunki podstawowego finansowania przedstawia poniższy schemat. **Ryc. 23.**

Środki finansowe na działalność naukowo-badawczą i rozwojową w rolnictwie są pozyskiwane z dotacji budżetowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

W warunkach stopniowego ograniczania środków finansowych na działalność statutową z budżetu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, jednostki zaplecza naukowo-badawczego, w tym zwłaszcza jednostki badawczo-rozwojowe, pozyskują dodatkowe środki finansowe m.in. z tytułu: uczestnictwa w międzynarodowych programach współpracy naukowo-technicznej, zadań zleconych przez podmioty gospodarcze oraz z innych możliwych pod względem prawnym źródeł jak: dzierżawa zbudowanego majątku, oprocentowanie kapitału, kredyty, pożyczki itp.

Do niektórych jednostek badawczo-rozwojowych przekazywane są środki z budżetu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na realizację programów wie-

Ryc. 23. Struktura organizacji nauk rolniczych w Polsce

Jednostki naukowe	Jednostki badawczo-rozwojowe MRiRW	Jednostki naukowe PAN	Instytuty podległe innym resortom	Uczelnie wyższe	Suma
Pracownicy					
Pracownicy ogółem, w tym:	4 115	598	1 908	10 489	17 110
Profesorowie	158	79	80	1 124	1 441
Naukowcy z tytułem dr hab.	142	45	44	598	829
Naukowcy ze stopniem dr	594	139	312	3 061	4 106

Tab. 39. Stan osobowy zaplecza naukowo-badawczego w naukach rolniczych i pokrewnych

oletnich. W jednostkach badawczo-rozwojowych nadzorowanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi aktualnie realizowanych jest 8 programów wieloletnich, służących monitorowaniu zachodzących zjawisk przekształceń w sektorze rolno-spożywczym i na obszarach wiejskich oraz określaniu standardów jakościowych niezbędnych przy wyznaczaniu kryteriów produkcji bezpiecznej dla konsumenta w rolnictwie i przetwórstwie spożywczym.

Potencjał naukowy zaplecza, wspierający realizowany proces przemian w sektorze rolno-spożywczym, to ponad 6370 pracowników z tytułami i stopniami naukowymi, co obrazuje poniższa tabela. **Tab. 39.**

W ramach prac nad procesem dostosowawczym zaplecza naukowo-badawczego resortu rolnictwa do warunków współpracy z partnerami z krajów Unii Europejskiej w jednostkach badawczo-rozwojowych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi powstały Centra Doskonałości i Centra Kompetencji m.in.: w Instytucie Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – Crop Improvement Centre for Sustainable Agriculture [CICSA], w Morskim Instytucie Rybackim – Centre of Excellence in Marine Fisheries Sciences [POLMARF], w Instytucie Sadownictwa i Kwaciarnictwa – Research Centre of Excellence in Sustainable Pomology [PomoCentre], w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Protection of Land and Water Quality and Sustainable Development of Rural Areas, [PRO-LAND], w Instytucie Technologiczno-Przyrodniczym – Renewable Energy Centre of Excellence and Competence in Poland [RECEPOL], w Instytucie Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich – Medical plants in nutrition and medicine – a step towards integration engineering with European standards [MEDNAM]. Ponadto w Skierniewicach przy Instytucie Sadownictwa i Kwaciarnictwa im. Szczepana Pieniążka ma swoją siedzibę Centrum Zaawansowanych Technologii, którego przyszłe działania mają zdecydowanie poprawić warunki transferu wyników badań do praktyki. Kontynuowane są prace badawcze w ramach utworzonego Wirtualnego Instytutu Zrównoważonego Rolnictwa (WIRZ), który jest ogólnodostępnym, funkcjonującym w czasie rzeczywistym elektronicznym programem informacyjno-badawczym ze stale aktualizowaną bazą danych.

Zaplecze naukowo-badawcze rolnictwa, rynków rolnych i rozwoju wsi aktywnie podjęło współpracę w ramach Programów Ramowych Unii Europejskiej, a także w ramach Programu ERA-NET i EUROAGRI. Naukowcy z Polski realizują prace koordynujące zadania w ramach Grupy Roboczej, programu badawczego pn.: „Rolnictwo zrównoważone w basenie Morza Bałtyckiego” w ramach Stałego Komitetu ds. Badań Naukowych w Rolnictwie przy Komisji Europejskiej. Planowane jest aktywne włączenie środowiska nauko-

wego w prace nad wypełnieniem zadań wynikających z opracowanej przez Komisję Europejską Strategii Unii Europejskiej dla Regionu Morza Bałtyckiego.

W maju 2009 roku z inicjatywy Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi odbył się w Puławach I Kongres Nauk Rolniczych, podczas którego zdefiniowano rozwiązania, które w znacznym stopniu przyczynić się mogą do pełnej integracji polityki naukowej z polityką rolną. Przedstawiane wnioski podczas sesji panelowych oraz w wystąpieniach plenarnych, odnosiły się nie tylko do bieżących potrzeb gospodarczych czy społecznych, ale wskazywały najważniejsze obszary działalności naukowej w naukach rolniczych w perspektywie krótko, i średniookresowej. Bardzo ważne dla przyszłości i rozwoju gospodarczego oraz społecznego, za które odpowiada Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, jest zagadnienie odpowiedniej koordynacji działalności całego zaplecza naukowo-badawczego pracującego w obszarze nauk rolniczych i pokrewnych. Dobrze realizowana koordynacja zapewnić powinna lepsze wykorzystanie potencjału intelektualnego, realizację kompleksowych i użytecznych badań naukowych i bardziej racjonalne zagospodarowanie dostępnych środków z budżetu państwa przeznaczanych na naukę.

Wnioski z obrad Kongresu wskazują, że powinny być realizowane badania, których celem będzie poszukiwanie najkorzystniejszej formy rozwoju polskiego rolnictwa, z uwzględnieniem jego regionalnych uwarunkowań, racjonalnej gospodarki zasobami wody, gleby i powietrza, poszukiwanie nowych odmian roślin (w tym także wysokobiałkowych) odpornych na stres suszy i szkodniki. Badania w zakresie hodowli powinny wykorzystywać najnowsze trendy światowe, w tym także obejmujące zagadnienia genetycznej modyfikacji organizmów (GMO). Ważnymi problemami, które odnotowane zostały podczas Kongresu są kwestie infrastruktury zarówno w gospodarstwach rolnych, jak i na obszarach wiejskich, a także problematyka zapewnienia najkorzystniejszych źródeł energii odnawialnej. Obrady Kongresu wykazały, że szukanie rozwiązań obejmujących przeciwdziałanie procesom ocieplenia klimatu powinno towarzyszyć realizacji badań we wszystkich obszarach.

Uwzględniając fakt nadchodzącej prezydencji Polski w drugiej połowie 2011 roku w ramach Unii Europejskiej, podjęto starania organizacji we wrześniu 2011 roku konferencji międzynarodowej pod hasłem „Żywność i żywienie w XXI wieku”.

ADRESY INSTYTUCJI ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM

MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI (MRiRW)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax + 48 22 623 10 00; + 48 22 623 27 50
<http://www.minrol.gov.pl>
e-mail: kancelaria@minrol.gov.pl

AGENCJA RYNKU ROLNEGO (ARR)

Biuro Informacji i Promocji
00-400 Warszawa, ul. Nowy Świat 6/12
tel./fax + 48 22 661 72 72; + 48 22 628 93 53
<http://www.arr.gov.pl>
e-mail: tpi@arr.gov.pl

AGENCJA RESTRUKTURYZACJI I MODERNIZACJI ROLNICTWA (ARiMR)

02-822 Warszawa, ul. Poleczki 33
tel./fax + 48 22 318 53 30; + 48 22 318 42 20
<http://www.arimr.gov.pl>
e-mail: info@arimr.gov.pl

AGENCJA NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH (ANR)

00-215 Warszawa, ul. Dolańskiego 2
tel./fax + 48 22 635 80 09; + 48 22 635 00 60
<http://www.anr.gov.pl>
e-mail: anr@anr.gov.pl

FUNDACJA PROGRAMÓW POMOCY DLA ROLNICTWA (FAPA)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax + 48 22 623 16 03; + 48 22 623 19 09
<http://www.fapa.com.pl>
e-mail: fapa@fapa.com.pl

KASA ROLNICZEGO UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO (KRUS)

00-608 Warszawa, Al. Niepodległości 190
tel./fax + 48 22 592 65 90; + 48 22 825 95 97
<http://www.krus.gov.pl>
e-mail: centrala@krus.gov.pl

GŁÓWNY INSPEKTORAT JAKOŚCI HANDLOWEJ ARTYKUŁÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH (GIJHARS)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax + 48 22 623 29 00; + 48 22 623 29 98
<http://www.ijhar-s.gov.pl>
e-mail: sekretariat@ijhar-s.gov.pl

INSPEKCJA WETERYNARYJNA - GŁÓWNY INSPEKTORAT WETERYNARII (GIW)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax + 48 22 623 20 88; + 48 22 623 14 08
<http://www.wetgiw.gov.pl>
e-mail: wet@wetgiw.gov.pl

PAŃSTWOWA INSPEKCJA OCHRONY ROŚLIN I NASIENICTWA (PIORIN)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax + 48 22 623 23 02; + 48 22 623 23 04
<http://www.piorin.gov.pl>
e-mail: gi@piorin.gov.pl

CENTRUM DORADZTWA ROLNICZEGO W BRWINOWIE

05-840 Brwinów, ul. Pszczelińska 99
tel./fax + 48 22 729 66 34 (38); + 48 22 729 72 91
<http://www.cdr.gov.pl>
e-mail: brwinow_sekretariat@cdr.gov.pl

KRAJOWA RADA IZB ROLNICZYCH

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax + 48 22 623 21 65; + 48 22 623 11 55
<http://www.krir.republika.pl>
e-mail: krir@z.pl

KRAJOWY ZWIĄZEK ROLNIKÓW, KÓŁEK I ORGANIZACJI ROLNICZYCH (KZRKiOR)

00-582 Warszawa, Al. Szucha 16/42
tel./fax + 48 22 827 75 55; + 48 22 827 30 01
<http://www.kolkarolnicze.pl>
e-mail: biuro@kolkarolnicze.pl

